

Настільна книга професійного судді

(кримінальне провадження)

Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження)

/ Н.О.Марчук, В.В.Касько, Р.О.Куйбіда, М.І. Хавронюк та ін./за ред. Н.О.Марчук.
– К.: «Арт-Дизайн», 2015. – 248 с.

Авторський колектив:

Віталій Касько, Роман Куйбіда, Микола Хавронюк, Григорій Алейніков, Анна Ємельянова, Ігор Осика, Сергій Дрозач, Оксана Цимбрівська, Назар Федорчук

Загальна редакція:

Наталія Марчук

Це видання здійснене за ініціативи та завдяки фінансовій підтримці Програми реформування кримінального судочинства та боротьби з корупцією в Україні, Департамент юстиції США, Посольство США в Україні та Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань Державного Департаменту США

© Програма реформування кримінального судочинства та боротьби з корупцією в Україні, Департамент юстиції США, Посольство США в Україні, 2015

Зміст

Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	9
1.1. Стандарти переконання (доведення).....	9
1.2. Розумні строки.....	13
Розділ 2. ДОСУДОВА СТАДІЯ: РОЛЬ СЛІДЧОГО СУДДІ, ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	14
2.1. Роль слідчого судді	16
2.2. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини (ст. 206 КПК)	17
2.3. Обов'язки судді щодо забезпечення права на захист	19
2.4. Випадки подання клопотань стороною захисту під час досудового розслідування.....	22
2.5. Встановлення того, чи розуміє підозрюваний/обвинувачений державну мову або потребує послуг перекладача	23
2.6. Відвід слідчого судді/судді.....	24
2.7. Заходи забезпечення кримінального провадження	25
2.8. Судовий виклик, повідомлення і привід	26
2.9. Накладення грошового стягнення	28
2.10. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.....	30
2.11. Відсторонення від посади	33
2.12. Тимчасовий доступ до речей і документів	36
2.13. Арешт майна, повернення тимчасово вилученого майна	39
2.14. Запобіжні заходи	42
2.15. Затримання особи з метою приводу.....	48
2.16. Особисте зобов'язання.....	50
2.17. Особиста порука.....	52
2.18. Застава.....	55
2.19. Домашній арешт	59
2.20. Тримання під вартою	62
2.21. Продовження строків запобіжного заходу	74
2.22. Зміна запобіжного заходу. Розгляд клопотання, постановлення ухвали (ст.ст. 200, 201 КПК).....	75
2.23. Наслідки порушення умов запобіжного заходу	78
Розділ 3. НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ.....	80
3.1. Слідчі (розшукові) дії.....	82
3.2. Негласні слідчі (розшукові) дії.....	86
3.3. Розгляд клопотань та постановлення ухвал щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій	93
3.4. Особливості розгляду клопотань та постановлення ухвали за окремими видами негласних слідчих (розшукових) дій	99
Розділ 4. СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ (ГЛАСНІ)	109
4.1. Допит	111
4.2. Проникнення до житла чи іншого володіння особи.....	116
4.3. Прийняття рішення про надання дозволу на вилучення речей і документів.....	120

4.4. Надання дозволу на проведення обшуку та огляду приміщень та інших володінь особи, де потенційно можуть зберігатися речі й документи, які містять охоронювану законом таємницю та вилучення з них таких речей і документів	126
4.5. Слідчий експеримент	128
4.6. Проведення експертизи.....	128
4.7. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування.....	132
Розділ 5. УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ.....	141
5.1. Розгляд питання щодо ухвалення угоди про визнання винуватості.....	143
5.2. Винесення вироку на підставі угоди про визнання винуватості.....	146
5.3. Відмова в ухваленні угоди про визнання винуватості та її наслідки	147
5.4. Ухвала за клопотанням про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про визнання винуватості	148
Розділ 6. УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ	150
6.1. Розгляд питання щодо ухвалення угоди про примирення	152
6.2. Винесення вироку на підставі угоди про примирення.....	155
6.3. Відмова в ухваленні угоди про примирення та її наслідки	156
6.4. Ухвала за клопотанням про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про примирення	157
Розділ 7. КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ	159
Розділ 8. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД	164
8.1. Підготовче судове засідання.....	166
8.2. Питання, пов'язані з наявністю кількох обвинувачених.....	170
8.3. Вступна промова	171
8.4. Питання, пов'язані з показаннями свідків	173
8.5. Питання, пов'язані з документальними доказами.....	178
8.6. Зізнання підозрюваного/обвинуваченого.....	180
8.7. Протоколи допитів.....	184
8.8. Узгодження фактів між сторонами.....	186
8.9. Відомості або докази, одержані на етапі слідчих дій, в тому числі – негласних	187
8.10. Заключне слово.....	189
8.11. Вирішення питання про допустимість або недопустимість доказів	192
8.12. Повідомлення обвинуваченого(-них) про право на оскарження рішення	194
8.13. Умови звільнення з-під варти або тримання під вартою до винесення вироку.....	195
8.14. Захист прав обвинувачених, які захищаються самостійно.....	196
8.15. Реагування на поведінку учасників провадження, що порушують порядок судового засідання.....	197
8.16. Посилання на право не свідчити проти себе	198
8.17. Надання свідоцького імунітету.....	199
Розділ 9. ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У СКЛАДІ СУДДІВ ТА ПРИСЯЖНИХ	200
9.1. Особливості провадження.....	203

9.2. Відбір присяжних у суді, приведення до присяги	204
Розділ 10. Ухвалення судового рішення.....	208
10.1. Прийняття рішення.....	210
10.2. Оцінка доказів.....	211
10.3. Порядок ухвалення рішення	213
10.4. Проголошення рішення	216
Розділ 11. ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ.....	217
11.1. Ухвала за клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру	219
11.2. Особливості прийняття рішення	223
Розділ 12. ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ПИТАНЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	226
12.1. Ухвала за клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру	228
12.2. Особливості прийняття рішення	232
Розділ 13. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	234
13.1. Звільнення від кримінальної відповідальності	236
13.2. Відновлення провадження при відмові від поручительства.....	238
Розділ 14. ЕКСТРАДИЦІЯ	240
14.1. Розгляд клопотання про застосування тимчасового арешту	242
14.2. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт).....	244
14.3. Розгляд скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію)	247

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Стандарти переконання (доведення)

Дана частина визначає стандарти переконання та розумні строки Кримінального процесуального кодексу з метою уніфікації судової практики у відповідності до світових стандартів.

Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) запроваджує низку нових оціночних понять, щодо застосування більшості з яких існує багатий міжнародний досвід.

У КПК є три загальноприйнятих у світовій практиці стандарти доведення (переконання) – це обґрунтована підозра (ч. 2 ст. 177 КПК), переконання поза розумним сумнівом (ч. 2 ст. 17 КПК) та достатні підстави/докази. Згідно з КПК, переконання *обґрунтованої підозри судді* застосовують при обранні запобіжних заходів. Переконання *поза розумним сумнівом* – при ухваленні вироку. Стандарт *достатніх підстав та достатніх доказів* використовується в різноманітних ситуаціях (детальний перелік випадків наводиться нижче).

Спільним для них є те, що наведені стандарти слід інтерпретувати у сукупності з положеннями про те, що «усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи» (ч. 4 ст. 17 КПК) і що суд оцінює докази, базуючись на «внутрішньому переконанні» (ч. 1 ст. 94 КПК), а також із додатковими чинниками, що визначені КПК як обов'язкові при вирішенні тих чи інших питань.

1.1.1. Обґрунтована підозра (ст. 177 КПК)

- *Обґрунтована підозра – це добросовісне припущення про вчинення особою певного діяння, яке ґрунтується на об'єктивних відомостях, які можна перевірити у судовому розгляді та які спонукали б неупереджену та розумну людину вдатися до практичних дій, щоб з'ясувати, чи є така підозра обґрунтованою.*
- *Суди використовують стандарт обґрунтованої підозри лише при вирішенні питання про застосування запобіжних заходів.*
- *Обґрунтована підозра повинна бути заснована на об'єктивних фактах, наданих суду стороною обвинувачення.*
- *Обґрунтована підозра має існувати протягом усього часу тримання особи під вартою.*

У КПК поняття обґрунтованої підозри не визначено. Але воно визначено Європейським судом з прав людини (далі також – Суд). Цей стандарт також закріплено у законодавстві та широко використовується у правозастосовній практиці Сполучених Штатів Америки (далі також – США).

Обґрунтована підозра є нижчим стандартом доведення, ніж переконання поза розумним сумнівом, та вимагає меншої ваги доказів, ніж для ухвалення обвинувального вироку. Однак таке переконання суду має бути засновано на об'єктивних фактах. Суд визначив, що «розумна підозра передбачає існування фактів або інформації, які повинні задовольнити об'єктивного спостерігача в тому, що особа, щодо якої розглядається питання, вчинила злочин. Те, що позначено словом "обґрунтована", залежатиме від усіх обставин»^{1,2,8} і не може спиратися на голе припущення, що особа може в майбутньому втекти або повторно вчинити злочин³.

Згідно зі ст. 5 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод стандарт обґрунтованої підозри повинен застосовуватися при затриманні та арешті осіб. Зокрема, «Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом: ... с) законний арешт або затримання особи, здійснене з метою допровадження її до компетентного судового органу за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення або якщо обґрунтовано вважається необхідним запобігти вчиненню нею правопорушення чи її втечі після його вчинення...»⁴.

Обґрунтована підозра має існувати постійно і протягом всього часу тримання особи під вартою. Це означає, що при вирішенні клопотання сторони обвинувачення щодо продовження строків тримання під вартою суди

¹ Фокс, Кемпбел і Хартлі проти Сполученого Королівства, 30 August 1990, § 32.

² Нечипорук і Йонкало проти України, No. 42310/04, 21 квітня 2011 року.

³ Pijkov v. Bulgaria, No. 33977/96, 26 July 2001, § 87.

⁴ Ст. 5 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

повинні переконатися у наявності інших доказів, що доводять необхідність продовження позбавлення свободи⁵. При цьому необхідно упевнитися, що правоохоронні органи проявили «особливу ретельність» при здійсненні своїх повноважень.

Наприклад, не може вважатися обґрунтованою підозра, заснована на невдоволенні слідчим поведінкою підозрюваного, спілкуванням з пресою або відмовою свідчити чи визнати свою вину, як це мало місце у справі Луценка⁶. Більш того, відмова свідчити проти себе становить базове право особи на свободу від самовикриття і не може ставитися в провину особі при обранні запобіжного заходу⁷.

У Сполучених Штатах Америки обґрунтована підозра була визначена Верховним судом США як «рішення, що базується на здоровому глузді, щодо поведінки особи і на яке пересічні громадяни мають право спиратися». Далі суд відзначив, що обґрунтована підозра має бути чимось більшим, ніж «нечітка здогадка» або вигадана підозра. Стандарт обґрунтованої підозри вимагає, щоб були наведені «чіткі факти та обставини», що виправдовують застосування до особи засобів примусу⁸.

1.1.2. Переконавання поза розумним сумнівом (ст. 17 КПК)

- *Доведення вини особи поза розумним сумнівом необхідне для винесення обвинувального вироку.*
- *Тягар доведення вини особи поза розумним сумнівом лежить на стороні обвинувачення.*
- *Розумним є сумнів, який ґрунтується на певних обставинах та здоровому глузді, впливає зі справедливого та зваженого розгляду усіх належних та допустимих відомостей, визнаних доказами, або з відсутності таких відомостей і є таким, який змусив би особу втриматися від прийняття рішення у питаннях, що мають для неї найбільш важливе значення.*

КПК не визначає переконання поза розумним сумнівом. Однак Суд зазначає про важливість застосування цього переконання. Європейський суд з прав людини нагадує, що «таке переконання може впливати з наявності достатньо сильних, чітких і узгоджених між собою висновків або аналогічних неспростовних презумпцій факту»⁹.

Згідно із законодавством США сторона обвинувачення повинна доказати кожний елемент злочину поза межами розумного сумніву. Доказ поза межами розумного сумніву не означає доказу поза межами усіх можливих сумнівів. Можливі сумніви або сумніви, що базуються виключно на домислах, не є розумними сумнівами. Розумні сумніви – це сумніви, що базуються на розумі та здоровому глузді. Вони можуть виникати з доказів, відсутності доказів та характеру доказів.

Доказ поза межами розумного сумніву означає доказ, що є настільки переконливим, що ви, не вагаючись, покладатесь на нього і будете діяти, спираючись на нього, під час прийняття найбільш важливих рішень у вашому власному житті. Якщо ви переконані, що уряд довів винуватість обвинуваченого поза межами розумного сумніву, висловіть це, ухваливши обвинувальний вирок. Якщо суд не переконаний, він повинен ухвалити виправдувальний вирок, а такі сумніви мають лягти в основу виправдувального вироку¹⁰.

На практиці це означає, що будь-який сумнів може бути підставою для закриття кримінального провадження або постановлення виправдувального вироку. Європейський суд також наполягає на важливості тлумачення сумнівів у справі на користь обвинуваченого¹¹.

⁵ Kudła v. Poland, No. 30210/96, 2000, §§ 110-111.

⁶ Lutsenko v. Ukraine, No. 6492/11, 3 July 2012, §§ 67-68, 72.

⁷ Там само.

⁸ Terry v. Ohio, 392 US, 1968.

⁹ Ireland v. U.K., No. 5310/71, 13 December 1977, § 161.

¹⁰ Sekanina v. Austria, No. 13126/87, 25 August 1993.

¹¹ Там само.

1.1.3. Достатні підстави та достатні докази (ст.ст. 152, 157, 163, 177, 194, 234 та ін.)

- Складність використання цього стандарту полягає у розмаїтті ситуацій, у яких КПК зобов'язує суддів зважувати достатність підстав.
- Незважаючи на це, достатність підстав та доказів завжди базується на чітких доказах, що переконують суд у необхідності прийняття того чи іншого рішення.
- Достатні докази, на які спирається суд при постановленні рішення, повинні бути достовірними, належними, допустимими, та такими, що їх можна перевірити.

Достатність підстав оцінюють як у відносно простих ситуаціях – наприклад, при вирішенні питання про виклик свідків, так і в складних випадках, – коли йдеться про ризик порушення конституційних прав людини, наприклад, під час вирішення питання щодо надання дозволу на обшук житла особи. Крім того, КПК передбачає наявність *достатності доказів*, а також *достатність мотивів*. У всіх випадках суди повинні при оцінці спиратися на факти та об'єктивні відомості у справі, що надані йому сторонами.

Звернемо увагу на практику Європейського суду. У контексті достатності підстав для застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту як найбільш суворого Європейський суд дійшов висновку, що суди повинні оцінювати вагомість причин та підстав для затримання. Тяжкість злочину є важливим фактором, але сама по собі не може бути причиною для затримання на довгий термін¹². Ризики, заявлені правоохоронними органами, такі як ризик перешкоджання кримінальному провадженню або ризик повторного вчинення злочинів тощо, з часом втрачають свою вагу і не можуть служити достатньою підставою¹³.

У США достатність доказів означає наявність таких доказів, які можна належним чином *перевірити*, і які підтверджують певний факт або рішення. «Достатній» не означає «вирішальний». Докази є достатніми, якщо вони задовольняють об'єктивний розум¹⁴.

Судді керуються вимогою про достатність підстав для прийняття рішень як на досудових, так і на судових стадіях провадження:

- 1) при вирішенні питань про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (правом на водіння автомобіля, на ведення підприємницької діяльності, на полювання (ст. 152 КПК);
- 2) при вирішенні питання про відсторонення особи від посади із врахуванням окремих обставин (достатність доказів, наслідки відсторонення та правову підставу для відсторонення) (ст. 157 КПК);
- 3) при вирішенні клопотання сторони про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 163 КПК);
- 4) при вирішенні питання про застосування запобіжних заходів – щодо встановлення наявності ризиків переховування від слідства та суду, знищення документів, впливу на свідків, продовження кримінального правопорушення або перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином (ст.ст. 177, 194 КПК);
- 5) при вирішенні питання про надання дозволу на обшук житла або іншого володіння особи (ч. 5 ст. 234 КПК);
- 6) при розгляді клопотання сторони захисту або іншого учасника процесу про залучення експерта (ст. 244 КПК);
- 7) при вирішенні питання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 3 ст. 248 КПК);
- 8) при вирішенні питання про використання результатів негласних слідчих дій в іншому кримінальному провадженні (ст. 257 КПК);
- 9) при вирішенні питання про проведення аудіо- та відеоконтролю особи (ст. 260 КПК);
- 10) при вирішенні питання про накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК);

¹² Fox v. U.K., No. 12244/86, 1990, § 32.

¹³ Van der Tang v. Spain, A 321, 1995, § 63; Clooth v. Belgium, A 225, 1991, § 43.

¹⁴ Estate of Cruson v. Long, 189 Ore. 537, 562, Or. 1950.

- 11) при вирішенні питання про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження (ст. 336 КПК);
- 12) при застосуванні примусових заходів виховного та медичного характеру (ст.ст. 499, 503 КПК);
- 13) при вирішенні питання про відмову у виконанні запиту про міжнародну правову допомогу (ст. 557 КПК).

Для кожної ситуації у КПК наведено мету, з якою здійснюється оцінка достатності підстав і яка має враховуватися судами при розгляді питань. Наприклад, при вирішенні питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом достатні підстави повинні дати можливість зробити висновок, що такий захід «необхідний для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного ...» (ч. 1 ст. 152 КПК). При вирішенні питання про надання дозволу на обшук суд переконується щодо наявності *достатніх підстав* вважати, що відшукувані речі та документи мають значення для досудового розслідування і можуть виступити доказами (ст. 234 КПК). При вирішенні питання про надання дозволу на проведення негласної слідчої дії суд переконується, що є *достатньо підстав* вважати, що під час проведення негласної слідчої дії можуть бути отримані докази, які, можливо, матимуть суттєве значення для з'ясування обставин злочину (ст. 248 КПК).

Крім того, КПК передбачає шість випадків, у яких *слідчі та прокурори* спираються на стандарт достатності підстав у прийнятті власних рішень: у випадках прийняття рішень про виклик особи (ст. 134 КПК), відмову у визнанні особи потерпілою (ч. 5 ст. 55 КПК), здійснення контролю за вчиненням злочину (ст. 271 КПК), повідомлення особи про підозру (ст. 276 КПК), закриття провадження (ст. 284 КПК) та про відмову у продовженні строку досудового розслідування (ст. 297 КПК). Судді *можуть* здійснити оцінку достатності підстав у цих ситуаціях, якщо відповідне рішення буде оскаржено у суді.

Вимога щодо *достатності доказів* існує окремо та є більш чіткою. Даний стандарт застосовується на досудовій стадії у випадках прийняття рішення про відсторонення особи від посади та арешт майна особи. Ця вимога стосується безпосередньо доказів, а не висновків (підстав), які робляться на основі доказів. Докази – це «фактичні дані, ... на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження» (ч.1 ст. 84 КПК). Інші докази – такі, що отримані у незаконний спосіб, – не можуть лягати в основу прийняття рішень. Такі докази повинні вказувати на вчинення особою кримінального правопорушення (ст. 157, ч. 2 п. 2 ст. 173 КПК).

Вимога щодо належних та *достатніх підстав* та мотивів для ухвалення рішень (ст. 370 КПК) стосується усіх судових рішень (глава 29).

1.2. Розумні строки

- Розумними є строки, що об'єктивно необхідні для виконання процесуальних дій та прийняття рішень.
- Особа має право на розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження.
- Національні суди зобов'язані слідкувати за дотриманням розумних строків тимчасового ув'язнення особи.

Питання розумних строків у КПК врегульовано у ст. 28 КПК. Згідно з КПК, розумними є строки, що об'єктивно необхідні для виконання процесуальних дій та прийняття рішень (ч. 1 ст. 28 КПК). Для оцінки розумності строків у кожному окремому випадку враховуються такі критерії, як 1) складність кримінального провадження, 2) поведінка учасників кримінального провадження та 3) спосіб, у який слідчий, прокурор та суд здійснювали свої повноваження. Цей підхід відповідає встановленій практиці Суду і повинен використовуватися судами при розгляді клопотань, скарг щодо недотримання розумних строків у процесі.

Європейський суд з прав людини наголошує на двох аспектах дотримання розумних строків. Це 1) строки кримінального провадження та 2) строки тримання під вартою. Обидва строки прямо зачіпають права людини, і суди повинні приділяти особливу увагу випадкам, якщо існують будь-які сумніви щодо дотримання розумних строків.

При вирішенні питань щодо перевищення розумних строків національні суди повинні враховувати обставини конкретного кримінального провадження та практику Суду¹⁵. В свою чергу, Суд дав детальне тлумачення таких понять, як початок строку, закінчення строку, виправданість строку, складність справи (провадження), поведінка учасників процесу як критерій визначення розумності строків¹⁶. Дана практика повинна застосовуватися українськими судами (ч. 2 ст. 8, ч. 5 ст. 9 КПК). Окремо нагадуємо про активний обов'язок здійснювати слідство та судовий розгляд з належною ретельністю¹⁷; якщо таку вимогу не дотримано, суд постановляє рішення про перевищення розумних строків.

Європейська конвенція із захисту прав людини та основоположних свобод передбачає, що особа має право на «розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження» (ч. 2 ст. 28 КПК). Йдеться про те, що особа, яка перебуває під вартою, має право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення, але без такої гарантії. Відповідно до практики Суду це означає, що тримання під вартою не повинно бути нерозумно довготривалим. У разі якщо перебування під вартою було нерозумно тривалим, суд повинен звільнити затриманого¹⁸.

Конвенцію не можна тлумачити, нібито вона безумовно дозволяє досудове тримання під вартою протягом короткого строку¹⁹. «Обґрунтування необхідності затримання, незалежно від тривалості, навіть найкоротшої, має бути переконливо доведено уповноваженими органами»²⁰. Але якщо затримання особи було здійснено, на національних судах лежить обов'язок слідкувати за дотриманням розумних строків тимчасового ув'язнення особи: «На судових органах держави лежить обов'язок забезпечити, щоб у конкретній справі строк перебування обвинуваченого під вартою не перевищував розумний строк»²¹.

¹⁵ Scordino v. Italy, No. 36813/97, 29 July 2004, § 157.

¹⁶ А. Бущенко. Стаття 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Систематизований дайджест рішень Європейського суду з прав людини. Харків, «Права людини», 2008. – 432 с. Стор. 271-287. Відвідано 16.01.13 за адресою <http://khp.org/files/docs/1204115724.pdf>. <http://khp.org/files/docs/1204115724.pdf>. <http://khp.org/files/docs/1204115724.pdf>.

¹⁷ Там само, стор. 280.

¹⁸ Wemhoff v. West-Germany, No. 2122/64, 27 June 1968.

¹⁹ Patsuria v. Georgia, No. 20779/04, 2007, § 66.

²⁰ Musuk v. Moldova, No. 42440/06, 2007, § 41.

²¹ Kudła v. Poland, No. 30210/96, 2000, §§ 110-111.

Розділ 2

**Досудова стадія:
роль слідчого судді,
засоби забезпечення кримінального
провадження**

2.1. Роль слідчого судді

2.1.1. Статус та функції

Статус

Слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 КПК України, – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду.

Функції слідчого судді:

- розглядати клопотання та постановляти ухвали щодо:
 - застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
 - проведення гласних слідчих (розшукових) дій;
 - проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
 - скасування ухвал з вказаних вище питань;
- здійснювати відводи;
- встановлювати процесуальні строки;
- здійснювати судові виклики та повідомлення;
- розглядати скарги на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора.

! Слідчий суддя, який брав участь у кримінальному провадженні під час досудового розслідування, не має права брати участь у цьому ж провадженні в суді першої, апеляційної та касаційної інстанцій, при перегляді судових рішень Верховним Судом України або за нововиявленими обставинами.

2.2. Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини (ст. 206 КПК)

2.2.1. Забезпечення додержання прав затриманих

1. Кожен слідчий суддя повинен здійснювати постійний моніторинг дотримання прав затриманих в межах територіальної юрисдикції свого суду та у разі отримання з будь-яких джерел відомостей щодо порушення прав затриманих, зокрема передбачених ст.ст. 207-213 КПК України, постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав таких осіб.
2. Якщо при цьому слідчому судді стане відомо, що в межах територіальної юрисдикції суду може знаходитись особа, позбавлена свободи за відсутності судового рішення, яке набрало законної сили, або не звільнена з-під варти після внесення застави в установленому КПК України порядку, він/вона зобов'язаний постановити ухвалу, якою має зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу, під вартою яких тримається особа, негайно доставити цю особу до слідчого судді для з'ясування підстав позбавлення свободи.
3. Якщо до доставлення такої особи до слідчого судді прокурор, слідчий звернеться з клопотанням про застосування запобіжного заходу, слідчий суддя зобов'язаний забезпечити проведення у найкоротший строк розгляду цього клопотання
4. Слідчий суддя зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення особи, яка позбавлена свободи, захисником і відкласти будь-який розгляд, у якому бере участь така особа, на необхідний для забезпечення особи захисником час, якщо вона бажає залучити захисника або якщо слідчий суддя вирішить, що обставини, встановлені під час кримінального провадження, вимагають участі захисника.

2.2.2. Звільнення з-під варти

Слідчий суддя повинен негайно звільнити особу з-під варти, якщо орган державної влади чи службова особа, під вартою яких тримається ця особа:

- 1) не надасть судового рішення, яке набрало законної сили;
або
- 2) не доведе:
 - а) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;
та
 - б) неперевищення граничного строку тримання під вартою;
та
 - в) відсутність зволікання у доставленні особи до суду.

2.2.3. Заява під час судового засідання

Якщо під час будь-якого судового засідання особа заявляє про застосування до неї насильства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі (орган державної влади, державна установа, яким законом надано право здійснювати тримання під вартою осіб), слідчий суддя зобов'язаний:

- 1) зафіксувати таку заяву або прийняти від особи письмову заяву;
та
- 2) забезпечити невідкладне проведення судово-медичного обстеження особи;
та
- 3) доручити відповідному органу досудового розслідування провести дослідження фактів, викладених в заяві особи;
та
- 4) вжити необхідних заходів для забезпечення безпеки особи згідно із законодавством.

! Слідчий суддя зобов'язаний вчинити вказані вище дії, незалежно від наявності заяви особи, якщо її зовнішній вигляд, стан чи інші відомі слідчому судді обставини дають підстави для обґрунтованої підозри порушення вимог законодавства під час затримання або тримання в уповноваженому органі державної влади, державній установі.

! Слідчий суддя має право не вживати дій, зазначених у цьому пункті, якщо прокурор доведе, що всі ці дії вже здійснені або здійснюються.

2.3. Обов'язки судді щодо забезпечення права на захист

2.3.1. Забезпечення захисту за призначенням та обов'язковість участі захисника у різних видах кримінального провадження (ст. 52 КПК)

В яких випадках слідчий суддя має забезпечити участь захисника за призначенням:

1) якщо підозрюваний/обвинувачений не залучив захисника у випадках, коли його участь є обов'язковою, а саме у кримінальному провадженні щодо:

- а) особливо тяжких злочинів;
- б) щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років,
 - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
- в) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру,
 - з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;
- г) щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права,
 - з моменту встановлення цих вад;
- г) щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження,
 - з моменту встановлення цього факту;
- д) щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування,
 - з моменту встановлення факту наявності в особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності;
- е) щодо реабілітації померлої особи
 - з моменту виникнення права на реабілітацію померлої особи.

2) підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно;

3) слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його.

Рекомендований підхід до вирішення питання щодо призначення захисника:

1. Встановити наступні обставини:

1) Чи було підозрюваному/обвинуваченому роз'яснено його право на призначення захисника та чи була надана реальна можливість його залучення?

! Слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника.

2) Чи є у підозрюваного/обвинуваченого захисник?

! У будь-якому випадку захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їхніми законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні.

3) Якщо захисник відсутній, то з якої причини?

4) Якщо захисник відсутній у зв'язку із добровільною відмовою від нього, то чи існує документальне підтвердження цього факту і які причини спонукали до такої відмови?

5) Якщо захисник відсутній у зв'язку з відсутністю коштів на оплату його послуг, то чи має підозрюваний/обвинувачений право на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави, і якщо так, то чи роз'яснювалось йому відповідне право?

6) Чи існує необхідність в обов'язковому призначенні захисника, як це передбачено підпунктом 1 цього пункту?

7) Якщо у підозрюваного/обвинуваченого є захисник – перевірити наявність відповідного договору.

2. З'ясувати у підозрюваного/обвинуваченого:

1) чи він/вона розуміє своє право на представлення інтересів захисником;

2) чи він/вона бажає або в змозі отримати захисника;

3) чи він/вона бажає, щоб суд призначив захисника?

! Слідчий суддя, суд зобов'язані утримуватися від надання рекомендацій щодо залучення конкретного захисника.

2.3.2. Забезпечення свідомої та добровільної відмови від права на захисника та обов'язки, що виникають стосовно обвинуваченого, який відмовився від представництва (ст. 54 КПК)

1. Підозрюваний/обвинувачений має право відмовитися від захисника або замінити його на будь-якому етапі кримінального провадження.

2. Відмова від захисника або його заміна повинна відбуватися виключно в присутності захисника після надання можливості для конфіденційного спілкування. Така відмова або заміна фіксується у протоколі процесуальної дії.

3. Відмова від захисника не приймається у випадку, якщо його участь є обов'язковою, як це передбачено підпунктом (1) пункту 2.3.1 посібника. У такому випадку, якщо підозрюваний/обвинувачений відмовляється від захисника і не залучає іншого захисника, захисник повинен бути залучений у порядку, передбаченому пунктом 2.3.1 посібника, для здійснення захисту за призначенням.

Рекомендований підхід до вирішення питання щодо відмови від захисника або його заміни:

1. З'ясувати у підозрюваного/обвинуваченого:

1) З якої причини він/вона відмовляється від захисника?

2) Якщо він/вона відмовляється від послуг захисника у зв'язку з незадоволенням якістю наданих послуг, то чи бажає підозрюваний/обвинувачений укласти договір з іншим захисником?

3) Якщо він/вона відмовляється від захисника у зв'язку з відсутністю коштів на оплату його послуг, то чи має підозрюваний/обвинувачений право на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави?

4) Чи володіє він/вона відповідними знаннями у галузі права для того, щоб у подальшому здійснювати свій захист самостійно?

2. У разі відмови від захисника, роз'яснити підозрюваному/обвинуваченому:

- 1) у якому злочині його підозрюють/обвинувачують і яке покарання йому загрожує у разі визнання його винним;
- 2) що йому/їй доведеться самостійно представляти свою позицію, виступати у суді та вчиняти інші дії, яких вимагає кримінальне провадження;
- 3) що існують специфічні правила та процедури кримінального провадження, які можуть бути йому/їй невідомі, у зв'язку з чим він/вона не зможе повноцінно реалізувати своє право на захист;
- 4) що у випадку обов'язкової участі захисника, його/її відмова від захисника не може бути прийнятою.

2.3.3. Питання, пов'язані з колективним представництвом кількох обвинувачених

Роз'яснити обвинуваченим наступні недоліки представлення їхніх інтересів одним захисником:

- 1) Представлення інтересів одним захисником може завадити захиснику проводити незалежне розслідування для встановлення доказів на захист кожного обвинуваченого. Зокрема, захисник не зможе повідомляти одному обвинуваченому інформацію, отриману від іншого обвинуваченого.
- 2) Державне обвинувачення може запропонувати одному з обвинувачених укласти угоду про визнання винуватості. Захисник не зможе об'єктивно надати йому пораду щодо прийняття/неприйняття угоди з огляду на те, що вона може бути вигідною/невигідною іншим обвинуваченим по справі, яких представляє той самий захисник.
- 3) Представлення інтересів одним захисником може вплинути на те, як адвокат застосовуватиме відвід під час добору суду присяжних. Потенційні присяжні, які можуть бути прихильними до одного обвинуваченого, можуть не бути прихильними до іншого, і навпаки.
- 4) Захисник буде позбавлений можливості допитати в повному обсязі кожного з обвинувачених, оскільки не може запитувати обвинуваченого як свідка про будь-що, що було повідомлено захиснику обвинуваченим конфіденційно.
- 5) Захисник не зможе ефективно використовувати лінію захисту, пов'язану з невинуватістю свого одного підзахисного та винуватістю інших.
- 6) Захисник не зможе ефективно використовувати докази, які допомагають одному обвинуваченому, але можуть зашкодити іншому.

! Адвокат, який пропонує представляти інтереси декількох обвинувачених, повинен запевнити суд, що не виникне ситуації, яка призведе до ненадання ефективної правової допомоги або будь-яким іншим чином зашкодить кожному з обвинувачених.

2.4. Випадки подання клопотань стороною захисту під час досудового розслідування

Сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України.

Водночас, виходячи з різних завдань, які стоять перед стороною обвинувачення та захисту, **сторона захисту під час досудового розслідування має право** подавати клопотання про:

- 1) звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 286 КПК);
- 2) залучення:
 - а) захисників (ст.ст. 48-49 КПК) ;
 - б) перекладачів (ст. 68 КПК);
 - в) експертів (ст. 244 КПК);
 - г) спеціалістів (ст. 71 КПК);
 - г) суду присяжних (ч. 3 ст. 31 КПК);
- 3) переклад процесуальних документів та надання їх копій рідною або іншою мовою, якою володіють підозрювані/обвинувачені (ч. 4 ст. 29 КПК);
- 4) зменшення строків окремих процесуальних дій або кримінального провадження в цілому (ч. 6 ст. 28 КПК);
- 5) поновлення пропущених процесуальних строків (ст. 117 КПК);
- 6) направлення кримінального провадження з одного суду до іншого (ст. 34 КПК);
- 7) забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;
- 8) визнання доказів недопустимими;
- 9) застосування технічних засобів фіксування процесуальних дій (ст. 107 КПК);
- 10) зменшення розміру належних до оплати процесуальних витрат чи звільнення від їх оплати повністю або частково, чи відстрочки або розстрочки сплати процесуальних витрат на визначений строк;
- 11) застосування заходів забезпечення кримінального провадження:
 - а) здійснення слідчим суддею судового виклику певної особи;
 - б) скасування ухвали про накладення на особу грошового стягнення;
 - в) скасування ухвали про відсторонення від посади;
 - г) отримання тимчасового доступу до речей і документів;
 - г) отримання дозволу на проведення обшуку у зв'язку з невиконанням ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів;
 - д) скасування ухвали про арешт майна;
 - е) зміна запобіжних заходів;
- 12) ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення (ст. 221 КПК);
- 13) допит свідків, зокрема в судовому засіданні під час досудового розслідування (ст. 225 КПК);
- 14) здійснення дистанційного досудового розслідування;
- 15) ініціювання проведення гласних слідчих (розшукових) дій:
 - а) проведення експертизи (ст.ст. 223, 242 КПК);
- 16) надання доступу до видалених з документів відомостей, які не будуть розголошені під час судового засідання (ч. 5 ст. 290 КПК);
- 17) встановлення строку для ознайомлення з матеріалами (ч. 10 ст. 290 КПК).

2.5. Встановлення того, чи розуміє підозрюваний/обвинувачений державну мову або потребує послуг перекладача (ст.ст. 29, 42, 68, 122 КПК)

Кримінальне провадження здійснюється державною мовою. Сторона обвинувачення, слідчий суддя та суд складають процесуальні документи державною мовою.

Рекомендований підхід до вирішення питання щодо необхідності забезпечення перекладу:

1. З'ясувати у підозрюваного/обвинуваченого, чи розуміє він загалом державну мову в обсязі, достатньому для здійснення кримінального провадження.
2. Якщо підозрюваний/обвинувачений не розуміє державної мови, необхідно з'ясувати, яка мова є для нього рідною, якими ще мовами він володіє в обсязі, достатньому для здійснення кримінального провадження, а також його переваги щодо використання однієї з них.
3. Залучити перекладача (сурдоперекладача).
4. За рахунок коштів державного бюджету України здійснюється переклад:
 - 1) повідомлення підозрюваному/обвинуваченому про підозру;
 - 2) допитів підозрюваного/обвинуваченого;
 - 3) пояснень, показань, документів підозрюваного/обвинуваченого, його виступів в суді;
 - 4) подання скарг, заявлень клопотань підозрюваним/обвинуваченим;
 - 5) ознайомлення з резолютивною частиною вироку обвинуваченим;
 - 6) судових рішень, якими суд закінчує судовий розгляд по суті або вирішує питання щодо застосування примусових заходів виховного або медичного характеру.

! Переклад інших процесуальних документів кримінального провадження, надання копій яких передбачено КПК України, здійснюється лише за клопотанням сторін кримінального провадження, що тягне за собою обов'язок останніх сплатити відповідні процесуальні витрати.

2.6. Відвід слідчого судді/судді (ст.ст. 75, 76, 80-82 КПК)

В яких випадках слідчий суддя/суддя *не може* брати участь у кримінальному провадженні:

- 1) якщо він є заявником, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, близьким родичем чи членом сім'ї слідчого, прокурора, підозрюваного, обвинуваченого, заявника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача;
- 2) якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, слідчий, прокурор, захисник або представник;
- 3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;
- 4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;
- 5) у випадку порушення порядку визначення слідчого судді, судді для розгляду справи за допомогою автоматизованої системи документообігу суду;
- 6) якщо у складі суду, що здійснює судове провадження, є його родичі;
- 7) якщо порушується принцип недопустимості повторної участі судді в кримінальному провадженні, передбачений ст. 76 КПК України.

Хто може заявити про відвід слідчого судді/судді: будь-яка з осіб, що бере участь у кримінальному провадженні;

Коли може бути подана заява про відвід слідчого судді/судді:

- 1) під час досудового розслідування

– одразу після встановлення підстав для такого відводу;

- 2) під час судового провадження

– до початку судового засідання

або

– після початку судового засідання, тільки якщо підстава для відводу стала відома в процесі судового засідання.

Рекомендований підхід до вирішення питання щодо відводу:

1. Слідчий суддя/суддя повинен самостійно перевірити відсутність викладених вище підстав та у разі їх наявності заявити самовідвід;
2. У разі заявлення слідчому судді/судді відводу – заслухати думку осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні;
3. Винести вмотивовану ухвалу в нарадчій кімнаті, а у разі розгляду заяви про відвід судом колегіально – вирішити вказане питання простою більшістю голосів.

! Якщо повторно заявлений відвід має ознаки зловживання правом на відвід з метою затягування кримінального провадження, суд, який здійснює провадження, має право залишити таку заяву без розгляду.

2.7. Заходи забезпечення кримінального провадження (розділ II КПК)

2.7.1. Загальні правила застосування (ст.ст. 131, 132 КПК)

Перелік існуючих заходів:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;
- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи:
 - а) особисте зобов'язання;
 - б) особиста порука;
 - в) застава;
 - г) домашній арешт;
 - г) тримання під вартою.

Загальні рекомендації:

1. Під час розгляду клопотання прокурор/слідчий повинен довести:

1) наявність *обґрунтованої підозри* у вчиненні кримінального правопорушення такого ступеню тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження (визначення обґрунтованої підозри – див. пункт 1.1.1);

та

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий *ступінь втручання у права і свободи* особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

та

3) що може бути виконане *завдання*, для виконання якого слідчий, прокурор звертається з клопотанням.

! КПК покладає обов'язок по доведенню цих 3 загальних складових лише на сторону обвинувачення, для сторони захисту такі вимоги відсутні.

2. **Необхідно врахувати** можливість без застосування заходу(ів) забезпечення кримінального провадження отримати речі та документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

3. Сторона кримінального провадження, яка подала клопотання, повинна надати:

1) докази обставин, на які вона посилається, заявляючи своє клопотання;

2) витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

2.8. Судовий виклик, повідомлення і привід (ст.ст. 134-143 КПК)

2.8.1. Судовий виклик і повідомлення

В яких випадках застосовується судовий виклик і повідомлення:

- 1) **судовий виклик** застосовується для допиту особи чи її участі в іншій процесуальній дії за наявності достатніх підстав вважати, що така особа може дати показання, які мають значення для кримінального провадження, або її участь у процесуальній дії є обов'язковою;
- 2) **повідомлення** застосовується, якщо участь особи у процесуальній дії не є обов'язковою. Повідомлення повинно відповідати вимогам ст.ст. 111, 112 КПК України.

Строки: особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом, як правило, *не пізніше ніж за три дні* до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом, але у будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом.

Хто має право заявляти клопотання про здійснення судового виклику: прокурор /слідчий /підозрюваний /обвинувачений (та/або його захисник)/потерпілий (та/або його представник).

! Суддя має право здійснити судовий виклик за власною ініціативою.

Загальні рекомендації:

1. Перед здійсненням судового виклику встановити:

- 1) обов'язковість участі у кримінальному провадженні особи, яка викликається;
 - 2) можливість цієї особи дати показання, що мають значення для кримінального провадження.
- #### 2. Перевірити зміст судового виклику на відповідність вимогам ст. 137 КПК України.
- #### 3. Покласти контроль за врученням повістки про виклик на осіб, передбачених ч. 6 ст. 135 КПК України.

2.8.2. Привід

Перед засіданням:

В яких випадках застосовується привід: якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, цивільний відповідач, який був у встановленому КПК України порядку викликаний (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття.

Строки розгляду клопотання: в день його надходження.

По відношенню до кого може бути здійснений привід: підозрюваний/обвинувачений/свідок.

! Привід свідка не може бути застосований до:

- 1) неповнолітньої особи;
- 2) вагітної жінки;
- 3) інвалідів першої або другої груп;
- 4) особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів;
- 5) осіб, які згідно з КПК України не можуть бути допитані як свідки.

! Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Хто має право заявляти клопотання про здійснення **приводу**: прокурор/слідчий.

! Суддя має право здійснити привід за власною ініціативою.

Рекомендований хід засідання:

1. **Перевірити** клопотання про здійснення приводу на відповідність вимогам ст. 141 КПК України.

! Прокурор/слідчий повинен додати до клопотання копії матеріалів, якими він обґрунтовує свої доводи.

2. **Встановити:**

1) наявність підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом (у відповідності до ст. 136 КПК України);

2) відсутність в особі поважних причин, передбачених ст. 138 КПК України, не з'явитися за викликом та не повідомити про такі причини.

3. У разі необхідності **заслухати** доводи особи, яка подала клопотання.

4. **Постановити ухвалу** про застосування/відмову у задоволенні клопотання про привід.

5. **У разі застосування приводу визначити** орган, на який буде покладено виконання ухвали про привід:

1) відповідні підрозділи органів внутрішніх справ;

2) органи безпеки;

3) органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;

4) органи державного бюро розслідувань.

6. **Негайно надіслати** копію ухвали органу, на який покладено її виконання.

2.9. Накладення грошового стягнення (ст.ст. 144-147 КПК)

2.9.1. Розгляд питання про накладення грошового стягнення на особу, постановлення ухвали

Перед засіданням:

В яких випадках накладається грошове стягнення:

- 1) неприбуття на виклик прокурора/слідчого (ч. 1 ст. 139 КПК);
- 2) неприбуття на виклик слідчого судді/суду (ч. 1 ст. 139 КПК);
- 3) невиконання особистого зобов'язання (ч. 1 ст. 179 КПК);
- 4) невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань (ч. 5 ст. 180 КПК);
- 5) порушення матір'ю/батьком/опікуном/піклувальником/дитячою установою зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного/обвинуваченого до слідчого/прокурора/слідчого судді/суду та/або належну поведінку неповнолітнього (ч. 5 ст. 493 КПК).

Учасники засідання: прокурор/слідчий та особа, на яку може бути накладено грошове стягнення.

! Неприбуття вказаних осіб не перешкоджає розгляду питання, але дозволяє особі, на яку може бути накладено грошове стягнення, подати клопотання про його скасування.

Строки розгляду клопотання: протягом 3 днів з дати його надходження.

Хто має право заявляти клопотання про накладення грошового стягнення: прокурор/слідчий.

! Суддя має право здійснити накладення грошового стягнення за власною ініціативою.

! Прокурор/слідчий повинен додати до клопотання копії матеріалів, якими він обґрунтовує свої доводи.

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Перевірити** дату надходження клопотання та його відповідність вимогам ст. 145 КПК України.

3. **Встановити** обставини, за яких особа не виконала процесуальний обов'язок та розглянути відомості, що підтверджують таке невиконання:

1) у випадку неприбуття на виклик слідчого/прокурора/слідчого судді/суду:

- наявне підтвердження отримання підозрюваним/обвинуваченим повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом;

2) у випадку невиконання особистого зобов'язання:

- наявне підтвердження, що підозрюваному/обвинуваченому було під розпис повідомлено та роз'яснено сутність покладеного на нього зобов'язання та наслідки його невиконання;

3) у випадку невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань:

– наявне письмове зобов'язання особи про те, що вона поручається за виконання підозрюваним/обвинуваченим покладених на нього обов'язків і зобов'язується за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу вимогу;

– питання про накладення грошового стягнення на особу розглядається в рамках провадження щодо злочину (кримінального правопорушення) середньої тяжкості/тяжкого/особливо тяжкого;

4) у випадку порушення матір'ю/батьком/опікуном/піклувальником/дитячою установою зобов'язання забезпечити прибуття неповнолітнього підозрюваного/обвинуваченого до слідчого/прокурора/слідчого судді/суду та/або належну поведінку неповнолітнього:

– наявне підтвердження передання неповнолітнього підозрюваного/обвинуваченого під нагляд особи;

5) сутність діяння особи, за яке запропоновано накласти грошове стягнення;

6) обставини, що підтверджують факт вчинення діяння особою;

7) обставини справи, що підтверджують відсутність поважних причин в особи для вчинення діяння.

4. **Постановити ухвалу** про застосування/відмову у задоволенні клопотання про накладення грошового стягнення.

5. **Надіслати копію ухвали** не пізніше наступного робочого дня особі, на яку було накладено стягнення.

2.9.2. Скасування ухвали про накладення грошового стягнення

Хто має право заявляти клопотання про скасування ухвали про накладення грошового стягнення: особа, на яку було накладено таке стягнення та яка не була присутня під час розгляду цього питання слідчим суддею, судом.

Вирішення клопотання: самостійно або призначити судові засідання.

Учасники засідання: прокурор/слідчий та особа, на яку було накладено грошове стягнення.

! Неприбуття вказаних осіб не перешкоджає розгляду питання.

Рекомендований хід засідання:

1. **Визначити**, чи було безпідставно накладено грошове стягнення, та скасувати ухвалу або відмовити у задоволенні клопотання.

! Ухвала, прийнята за результатами розгляду клопотання, оскарженню не підлягає.

2.10. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом (ст.ст. 148-153 КПК)

2.10.1. Загальні положення

Перед засіданням:

В яких випадках застосовується тимчасове обмеження: у разі наявності достатніх підстав вважати, що тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом забезпечить виконання хоча б одного з перелічених елементів:

1) припинення кримінального правопорушення;

або

2) запобігання вчиненню іншого;

або

3) припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;

або

4) забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Види спеціальних прав, обмеження у користуванні яких може бути накладено:

1) право керування транспортним засобом або судном;

2) право полювання;

3) право на здійснення підприємницької діяльності.

Строки застосування: не більше двох місяців (не враховуючи можливість продовження).

Хто має право заявляти клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом: прокурор/слідчий (за погодженням із прокурором).

Строки звернення із клопотанням: у разі вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом – два дні після їх вилучення.

! Пропуск зазначеного строку тягне за собою необхідність повернення особі тимчасово вилучених у неї документів.

Строки розгляду клопотання: не пізніше трьох днів з дня його надходження.

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор та/або слідчий, підозрюваний/обвинувачений, його захисник.

! Якщо документи, які посвідчують користування спеціальним правом, не були тимчасово вилучені, то відповідне клопотання може розглядатись лише за участю підозрюваного, його захисника.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки.

2.10.2. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Рекомендований хід засідання:

1. З'ясувати у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. Перевірити клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом:

- 1) дата надходження;
- 2) відповідність клопотання вимогам ст. 150 КПК України;
- 3) наявність копій матеріалів, якими прокурор (слідчий) обґрунтовує доводи клопотання;
- 4) наявність документів, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

! У разі невідповідності клопотання вимогам ст. 150 КПК України, слідчий суддя повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.

3. Заслухати прокурора.

Прокурор повинен довести, що тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні спеціальним правом забезпечить виконання хоча б одного з перелічених елементів:

- 1) припинення кримінального правопорушення;
або
- 2) запобігання вчиненню іншого правопорушення;
або
- 3) припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню;
або
- 4) забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.

Чи пов'язаний характер спеціального права, яким користується особа, з сутністю перелічених діянь, які ця особа теоретично може вчинити?

4. Заслухати підозрюваного/обвинуваченого, його захисника.

Які докази сторона захисту готова надати щодо відсутності намірів вчинення згаданих вище діянь та застосування для таких цілей спеціального права?

Яке значення спеціальне право має для підозрюваного/обвинуваченого і які наслідки для нього та інших осіб буде мати його позбавлення?

5. Заслухати свідків, яких у клопотанні зазначив прокурор/слідчий.

! Під час розгляду клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом слідчий суддя має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом.

6. Встановити такі обставини:

- 1) правову підставу для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення (обґрунтована підозра – див. пункт 1.1.1);
- 3) наслідки тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом для інших осіб.

7. **Постановити ухвалу** про застосування/відмову у задоволенні клопотання про застосування тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом (з дотриманням вимог ст. 152 КПК України).

8. **Надіслати копію ухвали** не пізніше дня, наступного за днем її постановлення:

- 1) особі, яка звернулася з клопотанням;
- 2) підозрюваному;
- 3) іншим заінтересованим особам.

2.10.3. Продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом

Хто має право заявляти клопотання про продовження строку тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом: прокурор.

Рекомендований хід засідання:

1. **Порядок проведення засідання:** див пункт 2.10.2 посібника.
2. **Заслухати** прокурора.

Прокурор повинен довести, що:

1) обставини, які стали підставою для тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовжують існувати;

та

2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було обмежено користування спеціальним правом, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.

3. **Постановити ухвалу про відмову** в задоволенні клопотання, якщо прокурор не зміг довести хоча б один із вказаних вище пунктів.

2.11. Відсторонення від посади (ст.ст. 154-158 КПК)

2.11.1. Загальні положення

Перед засіданням:

По відношенню до кого може бути здійснено відсторонення від посади:

- 1) щодо особи, яка підозрюється у вчиненні злочину середньої тяжкості/тяжкого/особливо тяжкого злочину;
- 2) у будь-якому випадку щодо особи, яка є службовою особою правоохоронного органу.

! Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі клопотання прокурора.

! Відсторонення судді від посади здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі вмотивованого клопотання Генерального прокурора України.

Строки застосування: не більше двох місяців (не враховуючи можливість продовження).

Хто має право заявляти клопотання про відсторонення від посади: прокурор/слідчий (за погодженням із прокурором).

Строки розгляду клопотання: не пізніше *трьох днів* з дня його надходження.

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор та/або слідчий, підозрюваний/обвинувачений, його захисник.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки.

2.11.2. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5.),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3.),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Перевірити клопотання** про відсторонення від посади:

- 1) дата надходження;
- 2) відповідність клопотання вимогам ст. 155 КПК України.
- 3) наявність копій матеріалів, якими прокурор/слідчий обґрунтовує доводи клопотання;
- 4) наявність документів, які підтверджують надання підозрюваному копій клопотання та матеріалів, що обґрунтовують клопотання.

! У разі невідповідності клопотання вимогам ст. 155 КПК України, слідчий суддя/суд повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.

3. Заслухати прокурора.

Прокурор повинен довести, що підозрюваний/обвинувачений, перебуваючи на посаді, вчинить хоча б одну із таких дій:

1) знищить чи підробить речі й документи, які мають суттєве значення для досудового розслідування;

В чому полягають посадові обов'язки підозрюваного/обвинуваченого?

Чи має останній доступ до речей та/або документів, які мають суттєве значення для досудового розслідування, саме у зв'язку із займаною посадою?

Які мотиви можуть бути в останнього для знищення чи підробки таких речей та/або документів?

Чи дійсно вказані речі та/або документи мають суттєве значення для досудового слідства?

2) незаконними засобами впливатиме на свідків та інших учасників кримінального провадження;

В чому полягають посадові обов'язки підозрюваного/обвинуваченого?

Чи має останній можливість впливати на будь-кого саме у зв'язку із займаною посадою?

Які мотиви можуть бути в останнього для того, щоб впливати на свідків та інших учасників кримінального провадження?

3) протиправно перешкоджатиме кримінальному провадженню іншим чином.

В чому полягають посадові обов'язки підозрюваного/обвинуваченого?

Яким саме чином останній перешкоджатиме кримінальному провадженню саме у зв'язку із займаною посадою?

Які мотиви можуть бути в останнього для вчинення таких дій?

4. Заслухати підозрюваного/обвинуваченого, його захисника;

Які докази сторона захисту готова надати щодо відсутності намірів вчинення згаданих вище діянь та застосування для таких цілей займаної посади?

Які наслідки для підозрюваного/обвинуваченого, а також інших осіб буде мати його відсторонення від цієї посади?

5. Заслухати свідків, яких у клопотанні зазначив прокурор/слідчий;

! Під час розгляду клопотання про відсторонення від посади слідчий суддя/суд має право за клопотанням сторін кримінального провадження або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про відсторонення від посади.

6. Встановити такі обставини:

1) правову підставу для відсторонення від посади;

2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення (обґрунтована підозра – див. пункт 1.1.1 посібника);

3) існування реального ризику вчинення підозрюваним/обвинуваченим хоча б однієї з вказаних вище дій, на які посилається прокурор;

3) наслідки відсторонення від посади для інших осіб, зокрема осіб, що перебувають на утриманні посадовця; можливість повноцінного функціонування установи, в якій підозрюваний/обвинувачений обіймає посаду, за умови відсторонення останнього.

7. **Постановити ухвалу** про застосування/відмову у задоволенні клопотання про відсторонення від посади (з дотриманням вимог ст. 157 КПК України).

8. Надіслати копію ухвали не пізніше дня, наступного за днем її постановлення:

- 1) особі, яка звернулася з клопотанням;
- 2) підозрюваному чи обвинуваченому;
- 3) іншим заінтересованим особам.

2.11.3. Продовження строку відсторонення від посади

Хто має право заявляти клопотання про продовження строку відсторонення від посади: прокурор.

Рекомендований хід засідання:

1. Порядок проведення засідання: див. пункт 2.11.2 посібника.
2. Заслухати прокурора.

Прокурор повинен довести, що:

- 1) обставини, які стали підставою для відсторонення від посади, продовжують існувати;
та
- 2) сторона обвинувачення не мала можливості забезпечити досягнення цілей, заради яких було здійснено відсторонення від посади, іншими способами протягом дії попередньої ухвали.
3. Постановити ухвалу про відмову в задоволенні клопотання, якщо прокурор не зміг довести хоча б один із вказаних вище пунктів.

2.11.4. Скасування відсторонення від посади

Хто має право заявляти клопотання про скасування відсторонення від посади: прокурор /підозрюваний / обвинувачений.

Підстава подання клопотання: якщо в подальшому застосуванні такого заходу відпала потреба.

Порядок проведення засідання: див. пункт 2.11.2 посібника.

2.12. Тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 159-166 КПК)

! Існує особливий режим застосування ст.ст. 163-164 КПК, передбачений Законом України від 12 серпня 2014 року.

2.12.1. Загальні положення

Перед засіданням:

В яких випадках застосовується тимчасовий доступ до речей і документів:

- 1) речі й документи можуть бути використані як докази у справі;
- 2) у випадку подання клопотання, що стосується речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю – неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

! До охоронюваної законом таємниці, яка міститься в речах і документах, належать:

- 1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;
- 2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;
- 3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;
- 4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;
- 5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;
- 6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;
- 7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їх тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;
- 8) персональні дані особи, що знаходяться у її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;
- 9) державна таємниця.

! У будь-якому випадку заборонено надавати доступ до таких речей і документів:

- 1) листування або інші форми обміну інформацією між захисником та його клієнтом або будь-якою особою, яка представляє його клієнта, у зв'язку з наданням правової допомоги;
- 2) об'єкти, які додані до такого листування або інших форм обміну інформацією.

Строк дії ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів: не більше *одного місяця*.

Хто має право заявляти клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів: сторона обвинувачення та сторона захисту.

Хто повинен брати участь у засіданні: сторона кримінального провадження, яка подала клопотання, та особа, у володінні якої знаходяться речі і документи.

! Якщо сторона кримінального провадження, яка звернулася з клопотанням, доведе наявність достатніх підстав вважати, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, клопотання може бути розглянуто без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

2.12.2. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Рекомендований хід засідання:

1. Здійснити судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, щодо яких подається клопотання;

! У повістці про судовий виклик особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, необхідно зазначити про обов'язок збереження речей і документів у тому вигляді, який вони мають на момент отримання судового виклику.

! Неприбуття за судовим викликом особи, у володінні якої знаходяться речі і документи, без поважних причин або неповідомлення нею про причини неприбуття не є перешкодою для розгляду клопотання.

2. Перевірити клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів на відповідність вимогам ст. 160 КПК України.

3. Заслухати сторону кримінального провадження.

Сторона кримінального провадження повинна довести:

1) що речі або документи, до яких запитується тимчасовий доступ:

а) перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;

та

б) самі по собі або в сукупності з іншими речами і документами кримінального провадження, у зв'язку з яким подається клопотання, мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні;

та

в) не становлять собою або не включають речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;

2) у випадку подання клопотання, що стосується речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю:

а) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в цих речах і документах;

та

б) неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів;

та

в) у разі доступу до документів, що містять відомості, які становлять державну таємницю – наявність відповідного допуску в особи, яка заявляє клопотання;

3) у випадку клопотання щодо вилучення (виїмки) речей і документів сторона кримінального провадження повинна довести, що:

а) без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей і документів

або

б) таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

4. Заслухати особу, у володінні якої перебувають речі і документи.

5. Оцінити наведені аргументи сторін, визначити достатність тимчасового доступу до речей і документів чи необхідність застосування їх вилучення (виїмки).

6. Постановити ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів / відмову у задоволенні клопотання (з дотриманням вимог ст. 164 КПК України).

7. Надати/надіслати копію ухвали особі, яка звернулася з клопотанням / яка зазначена в ухвалі, як така, що має право на тимчасовий доступ до речей і документів.

2.12.3. Клопотання про проведення обшуку у разі невиконання ухвали про доступ до речей і документів

В яких випадках подають клопотання про проведення обшуку: у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів.

Хто має право заявляти клопотання про обшук: сторона кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі відповідної ухвали.

! У разі якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу внутрішніх справ за місцем проведення цих дій.

Порядок проведення засідання: див. пункт 2.12.2 посібника.

2.13. Арешт майна, повернення тимчасово вилученого майна (ст.ст. 170-175 КПК, зі змінами за Законом України від 18 квітня 2013 року)

2.13.1. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Перед засіданням:

В яких випадках застосовується арешт майна:

- 1) щодо майна, яке було тимчасово вилучене прокурором/слідчим відповідно до вимог глави 16 КПК України;
- 2) для забезпечення цивільного позову;
- 3) для забезпечення конфіскації або спеціальної конфіскації.

На яке майно може бути накладено арешт:

1) майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони:

а) підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди;

б) призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення або винагороди за його вчинення;

в) є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом;

г) одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від них, а також майно, в яке їх було повністю або частково перетворено.

- 2) нерухоме майно;
- 3) рухоме майно;
- 4) майнові права інтелектуальної власності;
- 5) гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді;
- 6) цінні папери;
- 7) корпоративні права.

! Не допускається заборона використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають будь-які особи.

По відношенню до кого може бути накладено арешт на майно:

- 1) підозрюваний/обвинувачений;
- 2) особа, яка несе цивільну відповідальність за дії, вчинені підозрюваним/обвинуваченим/неосудною особою;
- 3) інші фізичні чи юридичні особи, в яких перебуває майно.

Хто має право заявляти клопотання про накладення арешту на майно: прокурор/слідчий (за погодженням із прокурором), цивільний позивач.

Строки розгляду клопотання: не пізніше *двох днів* з дня його надходження.

Строк постановлення ухвали: не пізніше *72 годин* із дня надходження клопотання до суду.

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор та/або слідчий, цивільний позивач, інший власник майна, підозрюваний/обвинувачений, його захисник, законний представник.

! Неприбуття вказаних осіб у судові засідання не перешкоджає розгляду клопотання, але дозволяє підозрюваному/обвинуваченому, його захиснику/законному представнику, іншому власнику/володільцю майна, на яке накладено арешт, подати клопотання про його скасування.

! Розгляд клопотання може відбуватись без повідомлення вказаних осіб, якщо це є необхідним з метою забезпечення арешту майна.

! Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про арешт майна.

2.13.2. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Рекомендований хід засідання:

1. Перевірити клопотання про арешт майна:

- 1) дата надходження;
- 2) відповідність клопотання вимогам ст. 171 КПК України;
- 3) наявність оригіналів/копій документів та інших матеріалів, якими прокурор/слідчий обґрунтовує доводи клопотання.

! У разі якщо клопотання слідчого/прокурора про арешт тимчасово вилученого майна подане пізніше наступного робочого дня після фактичного вилучення майна – майно негайно повертається особі, у якої його було вилучено.

! У разі невідповідності клопотання вимогам ст. 171 КПК України, слідчий суддя/суд повертає його прокурору, про що постановляє ухвалу.

2. Заслухати прокурора/цивільного позивача.

Прокурор/цивільний позивач повинен довести:

- 1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
та
 - 2) факт завдання шкоди і розміру цієї шкоди;
та
 - 3) що вартість майна, яке належить арештувати, співмірна із розміром шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
та
 - 4) що незастосування заборони на використання та розпорядження майном може призвести до його зникнення/втрати/пошкодження/настання інших наслідків, які можуть перешкоджати кримінальному провадженню.
- 3. Заслухати підозрюваного/обвинуваченого, його захисника/законного представника/особу, у володінні якої знаходиться майно.**

4. Встановити такі обставини:

- 1) правову підставу для накладення арешту на майно;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення (обґрунтована підозра – див. пункт 1.1.1 посібника);
- 3) розмір можливої конфіскації майна, можливий розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та цивільного позову;

4) наслідки арешту майна для інших осіб;

5) розумність та співрозмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження.

Який реальний та можливий розмір шкоди спричинено кримінальним правопорушенням? Чи може розмір цієї шкоди зрости у подальшому? Яка вірогідність подання цивільного позову в рамках даної справи та на яку суму? Яка вартість майна, на яке пропонується накласти арешт? Як арешт майна вплине на його вартість?

5. **Визначити** у разі задоволення клопотання найменш обтяжливий спосіб арешту майна, який не призведе до:

1) зупинення або надмірного обмеження правомірності підприємницької діяльності особи

або

2) інших наслідків, які суттєво позначаються на інтересах інших осіб.

6. **Постановити ухвалу** про застосування/відмову у задоволенні клопотання про арешт майна (з дотриманням вимог ст. 173 КПК України).

7. **Надіслати копію ухвали** не пізніше дня, наступного за днем її постановлення:

1) слідчому/прокурору;

2) підозрюваному/обвинуваченому;

3) іншим заінтересованим особам.

2.13.3. Скасування арешту майна

В яких випадках розглядається питання про скасування арешту майна:

1) подання клопотання;

2) ухвалення судового рішення, яким закінчується судовий розгляд конкретної справи.

Арешт майна беззаперечно скасовується у випадку:

1) виправдання обвинуваченого;

2) закриття кримінального провадження судом, якщо майно не підлягає спеціальній конфіскації;

3) не призначення судом покарання у виді конфіскації майна та/або незастосування спеціальної конфіскації;

4) залишення цивільного позову без розгляду/відмови в цивільному позові.

Хто має право заявляти клопотання про скасування арешту майна: підозрюваний/обвинувачений, його захисник/законний представник, інший власник/володілець майна.

Підстава подання клопотання: якщо вказані особи:

- не були присутні під час розгляду питання про накладення арешту на майно;

або

- доведуть, що:

а) в подальшому застосуванні цього заходу відпала потреба;

або

б) арешт накладено необґрунтовано.

Строки розгляду клопотання: не пізніше *трьох днів* з дня його надходження.

Порядок проведення засідання: див. п. 2.13.2 посібника.

2.14. Запобіжні заходи (ст.ст. 176-206 КПК)

2.14.1. Загальні принципи та підстави застосування

Перед засіданням:

Види запобіжних заходів (від найбільш м'якого до найсуворішого):

- 1) особисте зобов'язання;
- 2) особиста порука;
- 3) застава;
- 4) домашній арешт;
- 5) тримання під вартою.

! Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи.

Хто має право заявляти клопотання про застосування запобіжного заходу: прокурор/слідчий (за погодженням із прокурором).

Строки розгляду клопотання: невідкладно, але не пізніше 72 годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого або з моменту надходження клопотання до суду.

! Після затримання особи, яка перебуває в міжнародному розшуку, і не пізніш як через 48 годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного/обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор та/або слідчий, підозрюваний/обвинувачений, його захисник.

! Застосування запобіжного заходу до кожної особи потребує внесення окремого клопотання, яке повинно ґрунтуватись на індивідуальному підході, навіть якщо воно стосується співучасників одного й того ж кримінального правопорушення.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки.

2.14.2. Права підозрюваного/обвинуваченого

Роз'яснити перед початком засідання підозрюваному/обвинуваченому його права у зв'язку із розглядом клопотання про застосування відносно нього запобіжного заходу:

- 1) мати захисника;

! Слідчий суддя, суд зобов'язаний вжити необхідних заходів для забезпечення захисником підозрюваного, обвинуваченого, якщо останній заявив клопотання про залучення захисника, якщо участь захисника є обов'язковою або якщо слідчий суддя, суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника. Крім того, див. п. 2.3 посібника.

- 2) знати суть та підстави підозри або обвинувачення;

3) знати підстави його затримання;

! Підозрюваний/обвинувачений має право отримати копію клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, не пізніше ніж за 3 години до початку розгляду такого клопотання.

4) відмовитися давати пояснення, показання з приводу підозри або обвинувачення;

5) давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою;

6) досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доводів прокурора;

7) заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань цього розгляду.

2.14.3. Загальні вимоги до клопотання про застосування запобіжного заходу та його розгляду

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження;
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника);
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів;

Роз'яснити йому його права (див. пункт 2.14.2 посібника);

Перевірити дотримання прав людини у відповідності до ст. 206 КПК України (див. пункт 2.2 посібника);

2. **Перевірити клопотання** про застосування запобіжного заходу на наявність:

- 1) дати надходження;
- 2) короткого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, в якому підозрюється або обвинувачується особа;
- 3) правової кваліфікації кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 4) викладу обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу у вчиненні кримінального правопорушення, і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
- 5) посилання на один або кілька ризиків, зазначених у підпункті 2 частини 3 цього пункту;
- 6) викладу обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох згаданих нижче ризиків і посилання на матеріали, що підтверджують ці обставини;
- 7) обґрунтування неможливості запобігання таким ризикам шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів;
- 8) обґрунтування необхідності покладення на підозрюваного/обвинуваченого конкретних обов'язків;

та наявність у додатку до клопотання:

- 9) копій матеріалів, якими слідчий/прокурор обґрунтовує доводи клопотання;
- 10) переліку свідків, яких слідчий/прокурор вважає за необхідне допитати під час судового засідання;
- 11) підтвердження того, що підозрюваному/обвинуваченому надані копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність застосування запобіжного заходу, та що вони надані з дотриманням часу, протягом якого підозрюваний/обвинувачений має право ознайомитись із вказаними документами.

3. Заслухати прокурора.

Прокурор повинен довести:

1) наявність *обґрунтованої підозри* у вчиненні особою кримінального правопорушення (див. пункт 1.1.1 посібника);

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує хоча б один із ризиків вчинення підозрюваним/обвинуваченим/засудженим таких діянь:

а) переховування від органів досудового розслідування та/або суду;

Чим підтверджується кваліфікація дій особи саме як переховування?

Які у неї можуть існувати мотиви для переховування?

Чим підтверджується обізнаність особи щодо проведення процесуальних дій, від участі в яких вона ухиляється?

б) знищення, ховання або спотворення будь-якої із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;

Які в особи можуть існувати мотиви для вчинення саме таких дій?

Чи має особа можливість вчинити такі дії, зокрема отримати доступ до таких речей чи документів?

Чи вчинювала вона раніше подібні дії?

в) незаконний вплив на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;

Які в особи можуть існувати мотиви для вчинення саме таких дій?

Чи має особа можливість вчинити такі дії, зокрема, чи володіє вона відповідними засобами впливу, достатніми для його здійснення по відношенню до конкретної особи?

Чи вчинювала вона раніше подібні дії?

г) перешкоджання кримінальному провадженню іншим чином;

Яким саме чином особа зможе перешкоджати кримінальному провадженню?

Які в особи можуть існувати мотиви для вчинення саме таких дій?

Чи має особа можливість вчинити такі дії?

Чи вчинювала вона раніше подібні дії?

г) вчинення іншого кримінального правопорушення чи продовження кримінального правопорушення, в якому підозрюється/обвинувачується особа;

Яке саме інше кримінальне правопорушення особа може вчинити?

Як суб'єктивна сторона кримінального правопорушення, в якому особу підозрюють чи звинувачують, співвідноситься з можливістю продовжити таке правопорушення чи вчинити нове?

Чи має особа можливість вчинити такі дії?

3) що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не може запобігти доведеним під час розгляду клопотання ризику або ризикам, вказаним вище.

З'ясувати щодо кожного із запобіжних заходів, починаючи із найбільш м'якого, обставини, які унеможливають їх застосування з метою запобігання таким причинам.

4. Оцінити в сукупності наступні обставини (на додаток до обставин, які оцінюються для певного виду запобіжного заходу):

1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним/обвинуваченим кримінального правопорушення;

Найбільш вагомими обвинувальними доказами можна вважати первинні та/або прямі докази: показання учасників кримінального процесу, речові докази, які прямо вказують на вчинення

підозрюваним/обвинуваченим кримінального правопорушення, висновки експертів тощо. Крім того, необхідно врахувати виправдувальні докази, які може надати сторона захисту. Щодо стандартів доказування – див. п. 1.2 посібника.

2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного/обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується;

Необхідно перевірити, який вид покарання передбачає санкція статті КК України за вчинення кримінального правопорушення, в якому підозрюється/обвинувачується особа. Якщо особі загрожує покарання у вигляді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, то необхідно встановити, чи існує вірогідність звільнення такої особи від відбування покарання з випробуванням.

3) вік та стан здоров'я підозрюваного/обвинуваченого;

Обмеження щодо застосування певних запобіжних заходів до: неповнолітніх, осіб літнього віку, тяжко хворих, вагітних жінок, матерів, що годують дитину.

4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного/обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

Обмеження щодо застосування певних запобіжних заходів до одиноких матерів та багатодітних батьків, опікунів та піклувальників. Слід встановити вплив соціальних зв'язків на особу обвинуваченого/підозрюваного, а також чи є вони достатньо міцними для того, щоб утримати його від уникнення кримінальної відповідальності. Виходячи зі встановленої міцності соціальних зв'язків, необхідно визначити, які наслідки буде мати їх розрив для інших осіб у разі застосування певного виду запобіжного заходу.

5) наявність у підозрюваного/обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

У разі наявності місця роботи або навчання встановити, яким чином підозрюваний/обвинувачений характеризується та, відповідно, чи зможе цей факт утримати його від уникнення кримінальної відповідальності.

6) репутацію підозрюваного/обвинуваченого;

Встановити сукупність обставин, що характеризують підозрюваного/обвинуваченого: характеристика за місцем роботи, навчання та проживання, відносини з близькими та будь-якими іншими особами, які володіють інформацією про нього.

7) майновий стан підозрюваного/обвинуваченого;

Необхідно встановити наявність в особи джерела постійного прибутку та його розміри, володіння та користування нерухомим та рухомим майном, наявність вкладів у банках, акцій та інших цінних паперів тощо. У разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави, необхідно встановити, який відсоток від прибутку та загальної вартості усього майна, що належить підозрюваному/обвинуваченому, становитиме розмір застави і чи є він достатнім для утримання його від уникнення кримінальної відповідальності.

8) наявність судимостей у підозрюваного/обвинуваченого;

Встановити, за які кримінальні правопорушення підозрюваний/обвинувачений має судимості, чи аналогічні вони тому правопорушенню, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується.

9) дотримання підозрюваним/обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

Встановити, чи повністю виконувались усі необхідні умови попередньо застосованих запобіжних заходів, якщо ні, то з яких причин.

10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення;

Перевірити документально підтверджений факт повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення.

11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється/обвинувачується особа, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється/обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини.

Перевірити документальне підтвердження розміру майнової шкоди або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється/обвинувачується особа.

5. **Постановити ухвалу** про задоволення/відмову у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу (з дотриманням вимог ст. 196 КПК України).

6. **Негайно після оголошення вручити** копію ухвали про застосування запобіжного заходу підозрюваному/обвинуваченому.

2.14.4. Наслідки доведення, часткового доведення та недоведення прокурором обставин, які викладені ним в клопотанні про застосування запобіжного заходу

Якщо під час розгляду клопотання прокурор:

1) не доведе наявність **всіх трьох обставин**, вказаних у ч. 3 п. 2.14.3 посібника, слідчий суддя, суд зобов'язаний постановити ухвалу про **відмову** в застосуванні запобіжного заходу;

2) доведе обставини, передбачені **підпунктом 1** ч. 3 п. 2.14.3 посібника, але не доведе обставини, передбачені підпунктами 2 та 3, то слідчий суддя, суд має право:

– зобов'язати підозрюваного, обвинуваченого перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого органу державної влади, визначеного слідчим суддею, судом;

3) доведе обставини, передбачені **підпунктами 1 та 2** ч. 3 п. 2.14.3 посібника, але не доведе обставини, передбачені підпунктом 3, слідчий суддя, суд має право:

– застосувати більш м'який запобіжний захід, ніж той, який зазначений у клопотанні;

– покласти на підозрюваного/обвинуваченого певні обов'язки, якщо необхідність їх покладення встановлена з наведеного прокурором обґрунтування клопотання;

4) (у випадку розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою) доведе **наявність усіх 3 обставин**, передбачених ч. 3 п. 2.14.3 посібника, слідчий суддя, суд:

– застосовує відповідний запобіжний захід;

– зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади;

– зобов'язує виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- а) прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;
- б) не відлучатися з населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
- в) повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
- г) утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею, судом;
- г) не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
- д) пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
- е) докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
- є) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон / інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- ж) носити електронний засіб контролю.

2.14.5. Забезпечення прибуття підозрюваного/обвинуваченого для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу

Види забезпечення прибуття та випадки їх застосування:

1) **Судовий виклик** – щодо підозрюваного/обвинуваченого, який перебуває на свободі – у разі розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді *застави, домашнього арешту чи тримання під вартою*.

2) **Ухвала про привід** – у разі неприбуття підозрюваного/обвинуваченого за судовим викликом і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю;

3) **Затримання** підозрюваного/обвинуваченого з метою приводу:

- а) щодо підозрюваного/обвинуваченого, стосовно якого прокурор подав клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (або зміни іншого заходу на тримання під вартою) одночасно із клопотанням про затримання з метою приводу;
- б) після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного/обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;
- в) якщо підозрюваний/обвинувачений не прибув за судовим викликом або не була виконана ухвала про привід підозрюваного/обвинуваченого.

2.15. Затримання особи з метою приводу (ст.ст. 187-191 КПК)

2.15.1. Розгляд клопотання, постановлення ухвали про дозвіл на затримання з метою приводу

Перед засіданням:

В яких випадках подається клопотання:

- 1) якщо ухвала про привід підозрюваного/обвинуваченого не була виконана з вини останнього;
- 2) у разі неприбуття підозрюваного/обвинуваченого за судовим викликом для участі в розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності у слідчого судді, суду на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю;
- 3) одночасно з поданням клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або зміни іншого запобіжного заходу на тримання під вартою;
- 4) після подання клопотання про застосування запобіжного заходу і до прибуття підозрюваного/обвинуваченого до суду на підставі судового виклику;

По відношенню до кого може бути наданий дозвіл на затримання з метою приводу: підозрюваний/обвинувачений.

Хто має право заявляти клопотання про застосування запобіжного заходу: прокурор/слідчий (за погодженням з прокурором).

! Клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу підозрюваного/обвинуваченого повинно розглядатись у будь-якому випадку, навіть якщо існують підстави для затримання без відповідної ухвали.

Строки розгляду клопотання: негайно після отримання клопотання.

Строки дії ухвали: шість місяців, якщо інше не вказано в самій ухвалі.

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор у закритому судовому засіданні.

Рекомендований хід засідання:

1. **Перевірити клопотання** про дозвіл на затримання з метою приводу:

- 1) дата надходження;
- 2) відповідність клопотання вимогам ст. 188 КПК України;
- 3) наявність документів, якими прокурор обґрунтовує обставини, викладені ним у клопотанні;

2. **Заслухати прокурора.**

Прокурор повинен довести, що:

1) зазначені у клопотанні про застосування запобіжного заходу обставини вказують на наявність підстав для тримання під вартою підозрюваного/обвинуваченого;

та

2) підозрюваний/обвинувачений переходується від органів досудового розслідування чи суду;

та

3) одержавши відомості про звернення слідчого/прокурора до суду із клопотанням про застосування запобіжного заходу, підозрюваний/обвинувачений до початку розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу вчинить дії, які є підставою для застосування запобіжного заходу і зазначені у ст. 177 КПК.

! Пункти 2 та 3 повинні бути документально підтвержені прокурором.

! Недоведення прокурором хоча б одного із вказаних пунктів тягне за собою відмову у задоволенні клопотання.

3. Встановити такі обставини:

- 1) правову підставу для надання дозволу на затримання з метою приводу;
- 2) достатність доказів, які вказують на вчинення особою кримінального правопорушення (обгрунтована підозра);
- 3) існування ризику, зазначеного у клопотанні про застосування запобіжного заходу;
- 4) існування обставин, які повинен довести прокурор.

4. Постановити ухвалу про задоволення/відмову у задоволенні клопотання про надання дозволу на затримання з метою приводу (з дотриманням вимог ст. 190 КПК України).

! Ухвала про дозвіл на затримання з метою приводу втрачає законну силу з моменту:

- 1) приводу підозрюваного/обвинуваченого до суду;
- 2) закінчення строку дії ухвали, зазначеного в ній, або закінчення шести місяців із дати постановлення ухвали, у якій не зазначено строку її дії;
- 3) відкликання ухвали прокурором.

2.15.2. Особливості розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу щодо особи, затриманої без ухвали слідчого судді, суду

В яких випадках дозволяється затримання особи без відповідної ухвали:

- 1) якщо особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин.

Строк затримання особи без відповідної ухвали: **72 години** з моменту затримання.

Строк доставлення до суду для розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу: **60 годин** з моменту затримання.

Рекомендований хід засідання (за аналогією з пунктом 2.20.4 посібника):

Перевірити:

- 1) існування передбачених законом підстав для затримання особи без ухвали слідчого судді, суду;
- 2) неперевищення граничного строку тримання під вартою особи;
- 3) неперевищення строків її доставлення до суду.

2.16. Особисте зобов'язання (ст.ст. 176-179, 184, 193, 194, 196, 198, 199 КПК України)

2.16.1. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, підозрюваний/обвинувачений, захисник.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки, потерпілий, представник, експерт, перекладач, спеціаліст, судовий розпорядник.

Забезпечити прибуття підозрюваного/обвинуваченого (ст. 187) – див. пункт 2.14.5 посібника

Якщо необхідно, вжити заходів для **забезпечення захисником** підозрюваного/обвинуваченого – див. пункт 2.3 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.6 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3.1 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому – див. пункт 2.14.2 посібника.

3. **Перевірити клопотання** про застосування запобіжного заходу:

- дата надходження;
- відповідність вимогам ст. 184 КПК, див. пункт 2.14.3 посібника.

4. **Заслухати** прокурора.

Прокурор повинен довести:

1) наявність **обґрунтованої підозри** у вчиненні кримінального правопорушення (визначення обґрунтованої підозри – див. пункт 1.1.1 посібника);

Які обставини підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення?

Чи є наявні докази вагомими?

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує принаймні один із **ризиків**, зазначених у пункті 2.14.3 посібника;

Що обґрунтовує наявність вищезазначеного(-их) ризику(-ів)?

Які обставини перешкоджають органам досудового розслідування уникнути ризику(-ів) без особистого зобов'язання?

! Якщо прокурор довів пункт 1, але не довів пункт 2 – відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу та зобов'язати підозрюваного/обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду (або до іншого визначеного органу).

3) необхідність застосування до підозрюваного/обвинуваченого такого(-их) **особистого(-их) обов'язку(-ів)**:

- прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;
- не відлучатися з населеного пункту, в якому підозрюваний/обвинувачений зареєстрований/проживає/перебуває без дозволу слідчого/прокурора/суду;
- повідомляти слідчого/прокурора/суд про зміну місця проживання/місця роботи;
- утримуватися від спілкування з певними особами / спілкуватися з цими особами з дотриманням певних умов;
- не відвідувати певні місця;
- пройти курс лікування від наркотичної/алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи/до навчання;

- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт(и) для виїзду за кордон / інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю.

Чим обґрунтовується вибір саме такого(-их) обов'язку(-ів)? Які обставини вимагають накладання саме такого(-их) обов'язку(-ів)?

На який термін прокурор пропонує накладати такий(-і) обов'язок(-ки)? Чим обґрунтований саме такий термін?

! Термін повинен бути не більше 2 місяців. Продовження терміну – відповідно до ст. 199 КПК.

5. **Заслухати** підозрюваного/обвинуваченого.

6. **Заслухати** захисника, свідків, інших учасників.

7. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені в пункті 2.14.3 посібника.

8. Під розпис **роз'яснити** підозрюваному/обвинуваченому покладені на нього **обов'язки та наслідки порушення умов** особистого зобов'язання – більш жорсткий запобіжний захід та грошове стягнення – від 0,25 до 2 розмірів мінімальної заробітної плати.

9. **Роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення.

10. **Вручити копію ухвали** підозрюваному / обвинуваченому негайно після її оголошення.

11. **Покласти контроль** за виконанням особистого зобов'язання на слідчого (якщо справа у провадженні суду – на прокурора).

! Висловлені в ухвалі висновки про будь-які обставини щодо суті підозри/обвинувачення не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду, а для слідчого/прокурора – під час цього (іншого) кримінального провадження.

! Будь-які твердження чи заяви підозрюваного/обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

2.16.2. Продовження строку покладення особистого зобов'язання (ст.ст. 194, 199 КПК)

Обов'язки, зазначені в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання (ч. 5 ст. 194), можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк **не більше двох місяців**. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 КПК – див. пункт 2.20.7 посібника.

Після закінчення строку (в тому числі продовженого) ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

2.16.3. Наслідки порушення особистого зобов'язання (ст. 179 КПК)

Див. пункт 2.23 посібника.

2.17. Особиста порука

Особиста порука полягає у наданні особами, яких слідчий суддя/суд вважає такими, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони поручаються за виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього обов'язків і зобов'язуються за необхідності доставити його до органу досудового розслідування чи в суд на першу вимогу.

2.17.1. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, підозрюваний/обвинувачений, захисник, поручитель.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки, потерпілий, представник, експерт, перекладач, спеціаліст.

Забезпечити прибуття підозрюваного/обвинуваченого (ст. 187) – див. пункт 2.14.5 посібника.

Якщо необхідно, вжити заходів для **забезпечення захисником** підозрюваного/обвинуваченого – див. пункт 2.3.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому – див. пункт 2.14.3 посібника.

3. **Перевірити клопотання** про застосування запобіжного заходу:

- дата надходження
- відповідність вимогам ст. 184, див. пункт 2.14.3 посібника.

4. **Визначити** кількість поручителів. Наявність одного поручителя може бути визнано достатньою лише в тому разі, коли ним є особа, яка заслуговує на особливу довіру (особа, яка відзначена державними нагородами, народний депутат України, депутат місцевої ради тощо).

5. **Заслухати** прокурора.

Прокурор повинен довести:

1) наявність *обгрунтованої підозри* у вчиненні кримінального правопорушення (визначення обгрунтованої підозри – див. пункт 1.1.1 посібника);

Які обставини підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення?

Чи є наявні докази вагомими?

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує принаймні один із **ризиків**, зазначених в пункті 2.14.3 посібника;

Що обгрунтовує наявність вищезазначеного(-их) ризику(-ів)?

Які обставини перешкоджають органам досудового розслідування уникнути ризику(-ів) без особистого зобов'язання?

! Якщо прокурор довів пункт 1, але не довів пункт 2 – відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу та зобов'язати підозрюваного/обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду (або до іншого визначеного органу).

3) недостатність застосування особистого зобов'язання для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні;

Якщо прокурор доведе наявність усіх зазначених обставин, слідчий судя/суд застосовує особисту поруку, зобов'язує підозрюваного, обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;
- не відлучатися з населеного пункту, в якому підозрюваний/обвинувачений зареєстрований/проживає/перебуває без дозволу слідчого/прокурора/суду;
- повідомляти слідчого/прокурора/суд про зміну місця проживання/місця роботи;
- утримуватися від спілкування з певними особами/спілкуватися з цими особами з дотриманням певних умов;
- не відвідувати певні місця;
- пройти курс лікування від наркотичної/алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи/до навчання;
- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт(и) для виїзду за кордон / інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю.

! Термін повинен бути не більше 2 місяців. Продовження терміну – див. пункт 2.16.2 посібника.

6. **Заслухати** підозрюваного / обвинуваченого.

7. **Заслухати** захисника, свідків, інших учасників.

8. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені в пункті 2.14.3 посібника.

9. **Роз'яснити** поручителю:

- 1) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа,
- 2) передбачене законом покарання за вчинення такого правопорушення,
- 3) обов'язки поручителя та наслідки їх невиконання (див. пункт 2.17.3 посібника),
- 4) право на відмову від прийнятих на себе зобов'язань та порядок реалізації такого права. Поручитель може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав, які тягнуть за собою його відповідальність. У такому разі він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого до органу досудового розслідування чи суду для вирішення питання про заміну йому запобіжного заходу на інший.

10. **Роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення.

11. **Вручити копію ухвали** підозрюваному/обвинуваченому негайно після її оголошення.

12. **Покласти контроль** за виконанням особистої поруки на слідчого (якщо справа у провадженні суду – на прокурора).

! У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варті негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

! Висловлені в ухвалі висновки про будь-які обставини щодо суті підозри/обвинувачення не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду, а для слідчого/прокурора – під час цього (іншого) кримінального провадження.

! Будь-які твердження чи заяви підозрюваного/обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у

кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

2.17.2. Продовження строку застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки

Обов'язки, зазначені в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки (ч. 5 ст. 194), можуть бути покладені на підозрюваного/обвинуваченого на строк **не більше двох місяців**. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 КПК – див. пункт 2.20.7 посібника.

Після закінчення строку (в тому числі продовженого) ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

2.17.3. Порушення зобов'язань поручителем

Див. пункт 2.23 посібника.

2.18. Застава

Застава як вид запобіжного заходу полягає у внесенні коштів у грошовій одиниці України на спеціальний рахунок, визначений в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з метою забезпечення виконання підозрюваним/обвинуваченим покладених на нього обов'язків з умовою звернення внесених коштів у дохід держави в разі невиконання цих обов'язків.

2.18.1. Визначення розміру застави

Визначати розмір застави слід з урахуванням обставин кримінального правопорушення, майнового та сімейного стану підозрюваного/обвинуваченого, інших даних про його особу, ризиків, передбачених ст. 177 КПК, положень ст. 12 КК та ЗУ «Про державний бюджет на поточний рік» (для визначення розміру мінімальної заробітної плати) у таких межах:

- 1) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, – від одного до двадцяти розмірів мінімальної заробітної плати;
- 2) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні тяжкого злочину, – від двадцяти до вісімдесяти розмірів мінімальної заробітної плати;
- 3) щодо особи, підозрюваної чи обвинуваченої у вчиненні особливо тяжкого злочину, – від вісімдесяти до трьохсот розмірів мінімальної заробітної плати.

! Розмір застави повинен достатньою мірою гарантувати виконання підозрюваним/обвинуваченим покладених на нього обов'язків та не може бути завідомо непомірним для нього. Якщо буде встановлено, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється/обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує відповідно вісімдесят (максимальний розмір у разі вчинення тяжкого злочину) чи триста розмірів мінімальної заробітної плати (максимальний розмір для особливо тяжкого злочину).

! Застава може бути застосована до особи, щодо якої застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. У таких випадках її розмір підлягає визначенню в ухвалі слідчого судді. При цьому слідчий суддя/суд:

1) має враховувати майновий стан підозрюваного/обвинуваченого та не допускати встановлення такого розміру застави як альтернативи триманню під вартою, що є завідомо непомірним для цієї особи та призводить до неможливості виконання застави;

2) зобов'язаний визначити розмір застави, достатній для забезпечення виконання підозрюваним/обвинуваченим обов'язків;

3) має право не визначити розмір застави при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (ч. 4 ст. 183 КПК) щодо:

а) злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування;

б) злочину, який спричинив загибель людини;

в) особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею. Слід мати на увазі, що у такому разі слідчий суддя/суд також вправі застосувати інший (більший) розмір застави (як альтернатива) відповідно до положень ч. 10 ст. 182 КПК.

! У випадку застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без визначення розміру застави як альтернативного запобіжного заходу (ч. 4 ст. 183 КПК) слідчий суддя/суд зобов'язаний обґрунтувати у рішенні незастосування застави.

2.18.2. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, підозрюваний/обвинувачений, захисник, заставодавець.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки, потерпілий, представник, експерт, перекладач, спеціаліст.

Забезпечити прибуття підозрюваного/обвинуваченого (ст. 187) – див. пункт 2.14.5 посібника.

Якщо необхідно, вжити заходів для **забезпечення захисником** підозрюваного/обвинуваченого – див. пункт 2.3.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому – див. пункт 2.14.2 посібника.

3. **Перевірити клопотання** про застосування запобіжного заходу:

- дата надходження,
- відповідність вимогам ст. 184, див. пункт 2.14.3 посібника.

4. **Визначити** розмір застави – див. пункт 2.18.1 посібника.

5. **Заслухати** прокурора.

Прокурор повинен довести:

1) наявність *обґрунтованої підозри* у вчиненні кримінального правопорушення (визначення обґрунтованої підозри – див. пункт 1.1.1 посібника);

Які обставини підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення?

Чи є наявні докази вагомими?

2) наявність достатніх підстав уважати, що існує принаймні один із **ризиків**, зазначених у пункті 2.14.3 посібника;

Що обґрунтовує наявність вищезазначеного(-их) ризику(-ів)?

Які обставини перешкоджають органам досудового розслідування уникнути ризику(-ів) без застосування застави?

! Якщо прокурор довів пункт 1, але не довів пункт 2 – відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу та зобов'язати підозрюваного/обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду (або до іншого визначеного органу).

3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

Якщо прокурор доведе наявність усіх зазначених обставин, слідчий суддя/суд застосовує заставу, зобов'язує підозрюваного/обвинуваченого у термін не пізніше п'яти днів з дня постановлення ухвали (такий строк не застосовується у випадках, передбачених ч.ч. 3, 4 ст. 183 КПК) внести кошти на відповідний рахунок або забезпечити їх внесення заставодавцем та надати документ, що це підтверджує, слідчому/прокурору/суду (зазначені дії можуть бути здійснені пізніше п'яти днів з дня обрання запобіжного заходу у вигляді застави, якщо на момент їх здійснення не буде прийнято рішення про зміну запобіжного заходу), а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;
- не відлучатися з населеного пункту, в якому підозрюваний/обвинувачений зареєстрований/проживає/перебуває без дозволу слідчого/прокурора/суду;
- повідомляти слідчого/прокурора/суд про зміну місця проживання / місця роботи;
- утримуватися від спілкування з певними особами / спілкуватися з цими особами з дотриманням певних умов;
- не відвідувати певні місця;
- пройти курс лікування від наркотичної/алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи / до навчання;
- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт(и) для виїзду за кордон / інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю.

6. **Заслухати** підозрюваного/обвинуваченого.

7. **Заслухати** захисника, свідків, інших учасників.

8. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені в пункті 2.14.3 посібника.

9. **Роз'яснити** заставодавцю:

- 1) у вчиненні якого кримінального правопорушення підозрюється або обвинувачується особа,
- 2) передбачене законом покарання за вчинення такого правопорушення,
- 3) обов'язки заставодавця із забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого та його явки за викликом та наслідки їх невиконання.

10. **Роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення.

11. **Вручити копію ухвали** підозрюваному/обвинуваченому негайно після її оголошення.

! У разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та визначення застави підозрюваний/обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, якщо в уповноваженій службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного/обвинуваченого під вартою.

! Висловлені в ухвалі висновки про будь-які обставини щодо суті підозри/обвинувачення не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду, а для слідчого/прокурора – під час цього (іншого) кримінального провадження.

! Будь-які твердження чи заяви підозрюваного/обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

2.18.3. Невиконання обов'язків заставодавцем

Підозрюваний, обвинувачений, заставодавець зобов'язані виконувати покладені на них обов'язки, пов'язані із застосуванням запобіжного заходу у вигляді застави:

- з моменту обрання запобіжного заходу у вигляді застави щодо особи, яка не тримається під вартою, в тому числі до фактичного внесення коштів на відповідний рахунок,
- з моменту звільнення підозрюваного/обвинуваченого з-під варти внаслідок внесення застави, визначеної слідчим суддею/судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

У разі невиконання заставодавцем обов'язків (див. п. 2.18.3 посібника) застава підлягає зверненню в дохід держави.

2.18.4. Звернення застави в дохід держави

Застава звертається в дохід держави у таких випадках:

- у разі невиконання обов'язків заставодавцем;
- якщо підозрюваний/обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого/прокурора/слідчого судді/суду без поважних причин чи не повідомив про причини своєї неявки;
 - якщо підозрюваний/обвинувачений порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки (див. п. 2.18.3 посібника).

Застава зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України.

Розгляд питання про звернення застави в дохід держави вирішується слідчим суддею/судом у порядку, передбаченому для розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу. Неприбуття в судове засідання зазначених осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час розгляду питання, не перешкоджає проведенню судового засідання.

Хто може ініціювати розгляд такого питання: прокурор, суд (за власною ініціативою).

Наслідки звернення застави в дохід держави: у разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя/суд вирішує питання про застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу. При вирішенні питання про обрання іншого запобіжного заходу слідчий суддя враховує, що до підозрюваного/обвинуваченого у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано запобіжний захід лише у вигляді застави або тримання під вартою.

2.18.5. Настанови підозрюваному/обвинуваченому

- обов'язково з'являтися за викликом до слідчого/прокурора/слідчого судді/суду;
- у випадку неможливості з'явитися за викликом до слідчого/прокурора/слідчого судді/суду обов'язково повідомляти причини своєї неявки, обґрунтовуючи її поважність відповідними документами (наприклад, довідка про хворобу, відрадження тощо);
- добросовісно та неухильно виконувати обов'язки, покладені слідчим суддею/судом на підозрюваного/обвинуваченого в ухвалі.

2.18.6. Настанови органу, що виконує ухвалу

- перевірити своєчасність сплати грошових коштів у вигляді застави та відповідність сплачених сум її розміру, визначеному в ухвалі слідчого судді/суду;
- у разі внесення застави згідно з ухвалою слідчого судді/суду щодо особи, стосовно якої раніше було обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, уповноваженій службовій особі місця ув'язнення необхідно чітко та у повній мірі роз'яснити заставодавцю та підозрюваному/обвинуваченому обов'язки, що покладені на них;
- після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варті та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження – прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня;
- підтвердженням внесення коштів на депозитний рахунок суду є платіжний документ з відміткою банку про виконання, який надається слідчому, прокурору або суду, що здійснює кримінальне провадження.

2.19. Домашній арешт

Домашній арешт як вид запобіжного заходу може бути застосований до особи, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину, за вчинення якого законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, та полягає у забороні підозрюваному/обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби на підставі ухвали слідчого судді/суду.

2.19.1. Строки

Слідчий суддя/суд зобов'язаний визначити в ухвалі про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту дату закінчення її дії. Домашній арешт може бути обрано на строк в межах до 60 днів (максимальний строк).

У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому статтею 199 КПК – див. пункт 2.20.7 посібника.

Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати шести місяців.

2.19.2. Розгляд клопотання, постановлення ухвали

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, підозрюваний/обвинувачений, захисник.

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки, потерпілий, представник, експерт, перекладач, спеціаліст.

Забезпечити прибуття підозрюваного/обвинуваченого (ст. 187) – див. пункт 2.14.5 посібника.

Якщо необхідно, вжити заходів для **забезпечення захисником** підозрюваного/обвинуваченого – див. пункт 2.3.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому – див. пункт 2.14.2 посібника.

3. **Перевірити клопотання** про застосування запобіжного заходу:

- дата надходження
- відповідність вимогам ст. 184, див. пункт 2.14.3 посібника.

4. **Встановити точну адресу** житла підозрюваного/обвинуваченого.

В ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному/обвинуваченому забороняється залишати.

5. **Заслухати** прокурора.

Прокурор повинен довести:

1) наявність **обґрунтованої підозри** у вчиненні кримінального правопорушення (визначення обґрунтованої підозри – див. пункт 1.1.1 посібника);

Які обставини підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення?

Чи є наявні докази вагомими?

2) наявність достатніх підстав вважати, що існує принаймні один із **ризиків**, зазначених у пункті 2.14.3 посібника;

Що обґрунтовує наявність вищезазначеного(-их) ризику(-ів)?

Які обставини перешкоджають органам досудового розслідування уникнути ризику(-ів) без застосування застави?

3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні.

! Якщо прокурор довів пункт 1, але не довів пункт 2 – відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу та зобов'язати підозрюваного/обвинуваченого прибувати за кожною вимогою до суду (або до іншого визначеного органу).

Слід звернути увагу, що вжите законодавцем у ч. 5 ст. 181 КПК словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний/обвинувачений: 1) є власником (співвласником) такого житла; 2) зареєстрований у такому житлі; 3) постійно або тимчасово проживає у такому житлі без реєстрації тощо.

У згаданих випадках слідчому судді необхідно з'ясувати при цьому думку власника житла (якщо він відомий) та оцінивши усі обставини в сукупності, у тому числі: міцність соціальних зв'язків підозрюваного/обвинуваченого в місці його постійного проживання; наявність у нього родини й утриманців (місце їх фактичного проживання); достатність застосування такого запобіжного заходу для запобігання ризикам, визначеним у ст. 177 КПК, зокрема, спробам підозрюваного/обвинуваченого переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду тощо.

Якщо прокурор доведе наявність всіх зазначених обставин слідчий суддя/суд застосовує домашній арешт, зобов'язує підозрюваного/обвинуваченого не залишати житло цілодобово або у певний період доби, а також виконувати один або кілька обов'язків, необхідність покладення яких була доведена прокурором, а саме:

- прибувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;
- не відлучатися з населеного пункту, в якому підозрюваний/обвинувачений зареєстрований/проживає/перебуває без дозволу слідчого/прокурора/суду;
- повідомляти слідчого/прокурора/суд про зміну місця проживання / місця роботи;
- утримуватися від спілкування з певними особами / спілкуватися з цими особами з дотриманням певних умов;
- не відвідувати певні місця;
- пройти курс лікування від наркотичної/алкогольної залежності;
- докласти зусиль до пошуку роботи / до навчання;
- здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт(и) для виїзду за кордон / інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;
- носити електронний засіб контролю.

6. Заслухати підозрюваного/обвинуваченого.

7. Заслухати захисника, свідків, інших учасників.

8. Оцінити в сукупності обставини, зазначені в пункті 2.14.3 посібника.

9. Роз'яснити порядок оскарження прийнятого рішення.

10. Вручити копію ухвали підозрюваному/обвинуваченому негайно після її оголошення.

! У разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підозрюваний/обвинувачений, який був затриманий:

– повинен бути негайно доставлений до місця проживання і звільнений з-під варти, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово;

– негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

! Висловлені в ухвалі висновки про будь-які обставини щодо суті підозри/обвинувачення не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду, а для слідчого/прокурора – під час цього (іншого) кримінального провадження.

! Будь-які твердження чи заяви підозрюваного/обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

2.19.3. Настанови підозрюваному/обвинуваченому

– не залишати житло у визначений в ухвалі слідчого судді час;

– надавати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на підозрюваного/обвинуваченого зобов'язань (на вимогу органу внутрішніх справ);

– у випадку застосування електронних засобів контролю, роз'яснити, що відмова від носіння засобу електронного контролю, умисне зняття, пошкодження або інше втручання в його роботу з метою ухилення від контролю, а рівно намагання вчинити зазначені дії є невиконанням обов'язків, покладених судом на підозрюваного, обвинуваченого.

2.19.4. Настанови органу, що виконує ухвалу

Ухвалу про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту виконує орган внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного/обвинуваченого.

При виконанні такої ухвали орган внутрішніх справ повинен:

– негайно поставити на облік підозрюваного/обвинуваченого;

– негайно повідомити суд про взяття на облік підозрюваного/обвинуваченого;

– періодично навідувати житло, визначене в ухвалі слідчого судді, з метою контролю поведінки підозрюваного/обвинуваченого;

– вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на підозрюваного/обвинуваченого зобов'язань;

– використовувати електронні засоби контролю.

2.20. Тримання під вартою (ст.ст. 176-178, 183, 185-190, 193, 194, 196-198, 199, 202 КПК)

2.20.1. Загальні положення щодо застосування

Тримання під вартою є *найбільш суворим* запобіжним заходом. Даний запобіжний захід застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК (див. пункт 2.14.3 посібника).

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» № 1689-VII від 07.10.2014 було визначено перелік осіб, до яких можна застосовувати виключно тримання під вартою, оскільки інші запобіжні заходи до цих осіб застосовуватися не можуть відповідно до змін, внесених до ч. 5 ст. 176 КПК (див. пункт 2.20.2 посібника).

На місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою на строк до 30 діб до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260-263-1, 294, 348, 349, 377-379, 437-444 Кримінального кодексу України, ці повноваження виконує відповідний прокурор (ст. 615 КПК).

При прийнятті рішення про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою беруться до уваги *підстави та враховуються обставини*, загальні для запобіжних заходів (ст. 177, 178 КПК; пункти 2.14.1 та 2.14.3 посібника), з урахуванням *заборон та виключень* за суб'єктним складом (пункт 2.20.2 посібника) та іншими обставинами, передбаченими ст. 183 КПК.

При постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно обов'язково *визначити розмір застави*, достатньої для забезпечення виконання підозрюваним (обвинуваченим) обов'язків, передбачених КПК.

Виключенням з правила про визначення розміру застави, коли розмір застави *може не визначатися*, є наступні випадки:

- 1) злочин, щодо якого триває досудове розслідування, *був вчинений із застосуванням насильства або погрозою його застосування*;
- 2) злочин, щодо якого триває досудове розслідування, спричинив *загибель людини*;
- 3) особі, щодо якої проводиться кримінальне провадження і, відповідно, обирається запобіжний захід, у цьому ж провадженні *вже обирався запобіжний захід у вигляді застави* (ч. 4 ст. 183 КПК)

! Сам факт наявності вищезазначених обставин не є підставою для не визначення розміру застави; у сукупності з цим фактом мають враховуватися підстави та обставини, передбачені ст.ст. 177 та 178 КПК (пункти 2.14.1 та 2.14.4 посібника).

! Визначення розміру застави при обранні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є обов'язком слідчого судді, тоді як не визначення розміру застави у випадках, передбачених ч. 4 ст. 183 КПК, є його правом.

2.20.2. Суб'єкти застосування, виключення

! Тримання під вартою застосовується як єдиний можливий запобіжний захід до осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, передбачених наступними статтями Кримінального кодексу України:

Стаття 109. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади

Стаття 110. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України

Стаття 110-2. Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України

Стаття 111. Державна зрада

Стаття 112. Посягання на життя державного чи громадського діяча

Стаття 113. Диверсія

Стаття 114. Шпиунство

Стаття 114-1. Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань

Стаття 258. Терористичний акт

Стаття 258-1. Втягнення у вчинення терористичного акту

Стаття 258-2. Публічні заклики до вчинення терористичного акту

Стаття 258-3. Створення терористичної групи чи терористичної організації

Стаття 258-4. Сприяння вчиненню терористичного акту

Стаття 258-5. Фінансування тероризму

Стаття 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань

Стаття 261. Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення

У решті випадків в якості *виключного випадку* тримання під вартою може застосовуватися до окремих осіб за певних умов, що наводяться у таблиці нижче.

Характеристика особи	Вид та тяжкість основного покарання за злочин, у вчиненні якого підозрюється чи обвинувачується особа	Що має бути доведено прокурором додатково до положень, встановлених ст. 177 КПК	Розмір застави
Особа, яка підозрюється або обвинувачується у вчиненні злочину	Основне покарання у вигляді штрафу в розмірі понад 3000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян Злочин середньої тяжкості	Що підозрюваний, обвинувачений: – не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу, або – не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує	Від 1 до 20 розмірів мінімальної заробітної плати В даному випадку слідчий суддя має право не визначати розмір застави
Раніше судима особа	Покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3-х років Злочин середньої тяжкості	Що, перебуваючи на волі, ця особа: – переховувалася від органу досудового розслідування чи суду – перешкоджала кримінальному провадженню – їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину	Від 1 до 20 розмірів мінімальної заробітної плати

<p>Раніше не судима особи</p>	<p>Покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5-ти років</p> <p>Злочин середньої тяжкості</p>	<p>Що, перебуваючи на волі, ця особа:</p> <ul style="list-style-type: none"> – перехувалася від органу досудового розслідування чи суду – перешкоджала кримінальному провадженню – їй повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину 	<p>Від 1 до 20 розмірів мінімальної заробітної плати</p>
<p>Раніше не судима особа</p>	<p>Покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років</p> <p>Тяжкий або особливо тяжкий злочин</p>	<p>Передбачені ст. 177 КПК</p>	<p>Від 20 до 80 розмірів мінімальної заробітної плати, якщо покарання від 5-ти до 10-ти років</p> <p>Від 80 до 300 розмірів мінімальної заробітної плати, якщо покарання понад 10 років або довічне ув'язнення</p>
<p>Раніше судима особа</p>	<p>Покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 3 роки</p>	<p>Передбачені ст. 177 КПК</p>	<p>Від 1 до 20 розмірів мінімальної заробітної плати, якщо покарання від 3-х до 5-ти років</p> <p>Від 20 до 80 розмірів мінімальної заробітної плати, якщо покарання від 5-ти до 10-ти років</p> <p>Від 80 до 300 розмірів мінімальної заробітної плати, якщо покарання понад 10 років або довічне ув'язнення</p>
<p>Особа, яку розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України</p>	<p>Не встановлено</p>	<p>Не вимагається</p>	<p>Не відноситься</p>

2.20.3. Забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

Способи забезпечення прибуття особи для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою:

- судовий виклик (див. ст.ст. 134-137 КПК; пункт 2.8.1 посібника)
- затримання з метою приводу (див. ст.ст. 187-191 КПК; пункт 2.15 посібника)

У разі неприбуття підозрюваного/обвинуваченого за судовим викликом для розгляду клопотання щодо обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і відсутності на початок судового засідання відомостей про поважні причини, що перешкоджають його своєчасному прибуттю, необхідно постановити ухвалу про привід підозрюваного/обвинуваченого (див. ст.ст. 140-143 КПК; пункт 2.8.2 посібника).

2.20.4. Розгляд клопотання, постановлення ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

! Клопотання має бути розглянуте невідкладно, але не пізніше 72 годин: 1) з моменту фактичного затримання підозрюваного/обвинуваченого або 2) з моменту надходження до суду клопотання, якщо підозрюваний, обвинувачений перебуває на свободі.

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, підозрюваний/обвинувачений, захисник.

! Допускається розгляд клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою без участі підозрюваного/обвинуваченого лише у разі, якщо прокурор крім обставин, передбачених ст. 177 КПК, доведе, що підозрюваного/обвинуваченого оголошено у міжнародний розшук (ч. 6 ст. 193 КПК).

Хто ще може брати участь у засіданні: свідки, потерпілий, представник, експерт, перекладач, спеціаліст, судовий розпорядник.

Забезпечити прибуття підозрюваного/обвинуваченого (ст. 187 КПК) – див. пункт 2.14.5 посібника.

Якщо необхідно, вжити заходів для **забезпечення захисником** підозрюваного/обвинуваченого – див. пункт 2.3 посібника.

Забезпечити присутність уповноваженої службової особи місця ув'язнення (конвойної служби) для взяття підозрюваного/обвинуваченого під варту в разі прийняття рішення про застосування такого запобіжного заходу.

Рекомендований хід засідання:

1. **З'ясувати** у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3.1 посібника),
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів,
- коли були вручені йому копії клопотання та матеріалів,
- чи мав він змогу ознайомитися з клопотанням та матеріалами,
- чи був він раніше судимим,
- чи знаходився він на свободі чи був затриманий,
- якщо був затриманий – коли відбулося затримання.

! У разі затримання без ухвали слідчого судді особа має бути доставлена до слідчого судді не пізніше 60 годин з моменту затримання, тобто з моменту, коли вона силою чи через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою особою.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому – див. пункт 2.14.2 посібника; ч. 2, 5 ст. 193 КПК.

! Зокрема слід роз'яснити, що будь-які його твердження чи заяви, зроблені під час розгляду даного клопотання, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

3. **Перевірити клопотання** про застосування запобіжного заходу:

- дату та час надходження,
- відповідність вимогам ст. 184 КПК, див. пункт 2.14.3 посібника,
- наявність та повноту матеріалів, що додаються до клопотання (див. ч. 3 ст. 184 КПК).

Якщо підозрюваний/обвинувачений був затриманий у порядку ст. 207 або 208 КПК – має бути наданий протокол затримання.

Якщо прокурор стверджує, що підозрюваний/обвинувачений оголошений у міжнародний розшук – мають бути надані відповідні документи Інтерполу, запити про міжнародну правову допомогу тощо.

Якщо прокурор стверджує про наявність у підозрюваного/обвинуваченого судимості – має бути надана довідка з відповідної бази даних МВС, копія вироку суду.

4. Заслухати прокурора.

У прокурора в першу чергу слід з'ясувати, чи не стало йому відомо про обставини, що виключають обґрунтовану підозру у вчиненні особою кримінального правопорушення або інші обставини, що можуть вплинути на вирішення судом питання про застосування запобіжного заходу, і чи не існує потреба доповнити або змінити клопотання, або замінити його новим клопотанням.

Прокурор повинен довести:

- 1) наявність **обґрунтованої підозри** у вчиненні кримінального правопорушення (визначення обґрунтованої підозри – див. пункт 1.1.1 посібника);

Які обставини підтверджують підозру у вчиненні кримінального правопорушення?

Чи є наявні докази вагомими?

- 2) **тяжкість** кримінального правопорушення;

Яке основне покарання встановлене за вчинення кримінального правопорушення, в якому підозрюється/обвинувачується підозрюваний/обвинувачений?

- 3) наявність достатніх підстав вважати, що існує принаймні один із **ризиків**, зазначених у пункті 2.14.3 посібника;

Що обґрунтовує наявність вищезазначеного(-их) ризику(-ів)?

Які обставини перешкоджають органам досудового розслідування уникнути ризику(-ів) без тримання під вартою?

- 4) недостатність застосування **більш м'яких** запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні;

- 5) **обставини**, що дозволяють застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: існування таких факторів, як наявність судимості, вид та тяжкість покарання, встановленого законом про кримінальну відповідальність за вчинення злочину, в якому підозрюється/обвинувачується підозрюваний/обвинувачений та попередня поведінка підозрюваного/обвинуваченого, в залежності від тяжкості злочину та наявності судимості, що розглядаються та оцінюються у сукупності:

– підозрюваний/обвинувачений не виконав обов'язки, покладені на нього при застосуванні іншого, раніше обраного запобіжного заходу;

– підозрюваний/обвинувачений не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує;

– підозрюваний/обвинувачений, перебуваючи на волі, переховувався від органу досудового розслідування чи суду;

– підозрюваний/обвинувачений, перебуваючи на волі, перешкоджав кримінальному провадженню;

– підозрюваному/обвинуваченому повідомлено про підозру у вчиненні іншого злочину;

– особу, щодо якої обирається запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, розшукують компетентні органи іноземної держави за кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким може бути

вирішено питання про видачу особи (екстрадицію) такій державі для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в порядку і на підставах, передбачених розділом IX КПК або міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;
– перебування підозрюваного/обвинуваченого у міжнародному розшуку (якщо прокурор наполягає на обранні тримання під вартою без участі підозрюваного/обвинуваченого – ч. 6 ст. 193 КПК);

Які обставини свідчать про наявність даних факторів?

Які матеріали досудового розслідування свідчать про наявність таких факторів?

! Якщо прокурор довів пункти 1-4, але не довів пункт 5 – слід винести ухвалу про відмову в задоволенні клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою і, за наявності підстав, застосувати більш м'який запобіжний захід та покласти на підозрюваного/обвинуваченого обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, необхідність покладення яких встановлюється з наведеного прокурором обґрунтування клопотання.

! У випадку прийняття рішення щодо задоволення клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для особи, яка підозрюється у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114-1, 258-258-5, 260, 261 Кримінального кодексу України (коли інші запобіжні заходи не можуть бути застосовані) суддя повинен ретельно наявність обґрунтованої підозри у вчиненні кримінального правопорушення.

5. **Заслухати** підозрюваного/обвинуваченого.

6. **Заслухати** захисника, свідків, інших учасників.

7. **Ознайомитися з матеріалами**, які надали сторона обвинувачення і сторона захисту на підтвердження власних позицій.

8. **Оцінити** в сукупності ризики, зазначені в пункті 2.14.3 посібника, обставини, зазначені в пунктах 2.14.3 та 2.20.2.

9. **Визначити:**

- розмір застави (див. пункт 2.18.1 посібника; ч. 5 ст. 182 КПК) та обставини, які його обґрунтують;
- можливість застосування застави, якщо кримінальне провадження стосується злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; злочину, який спричинив загибель людини або здійснюється щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави;
- які обов'язки з передбачених ст. 194 КПК будуть покладені на підозрюваного/обвинуваченого у разі внесення застави та наслідки їх невиконання:
 - перебувати за кожною вимогою до суду або до іншого визначеного органу державної влади;
 - перебувати до визначеної службової особи зі встановленою періодичністю;
 - не відлучатися із населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
 - повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
 - утримуватися від спілкування з будь-якою особою, визначеною слідчим суддею, судом, або спілкуватися з нею із дотриманням умов, визначених слідчим суддею/судом;
 - не відвідувати місця, визначені слідчим суддею або судом;
 - пройти курс лікування від наркотичної або алкогольної залежності;
 - докласти зусиль до пошуку роботи або до навчання;
 - здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України та в'їзд в Україну;

– носити електронний засіб контролю;

Які обставини справи визначають вибір саме таких зобов'язань?

- строк дії ухвали;

В ухвалі слід обов'язково визначити дату закінчення її дії.

! Строк дії ухвали не може перевищувати 60 днів.

- місце тримання під вартою.

9. У разі визначення розміру застави **роз'яснити** підозрюваному/обвинуваченому, що він або його заставадавець мають право у будь-який момент внести заставу.

Також слід роз'яснити, що у разі внесення застави, з моменту її внесення, до підозрюваного/обвинуваченого застосовується запобіжний захід у вигляді застави і він зобов'язаний виконувати обов'язки, зазначені у даній ухвалі. У разі порушення обов'язків, застава буде звернена в дохід держави, а щодо підозрюваного/обвинуваченого буде застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або визначено більший розмір застави.

10. **Роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення (ст.ст. 392-396 КПК) і строки подачі апеляційної скарги.

11. **Вручити копію ухвали** підозрюваному/обвинуваченому негайно після її оголошення.

12. Дати розпорядження взяти підозрюваного/обвинуваченого під варту негайно.

! Будь-які твердження чи заяви підозрюваного/обвинуваченого, зроблені під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу, не можуть бути використані на доведення його винуватості у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється/обвинувачується, або у будь-якому іншому правопорушенні.

! Висловлені в ухвалі висновки про будь-які обставини щодо суті підозри/обвинувачення не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду, а для слідчого/прокурора – під час цього (іншого) кримінального провадження.

2.20.5. Настанови стосовно виконання

1. Оголосити в засіданні, що ухвала щодо застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою підлягає негайному виконанню.
2. Роз'яснити слідчому або прокуророві, який звертався з клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, строк закінчення дії ухвали і що після закінчення цього строку дана ухвала припиняє свою дію.
3. Роз'яснити слідчому/прокуророві, що ухвала про тримання під вартою та про продовження строків тримання під вартою не може діяти більше 60 днів.
4. Роз'яснити слідчому/прокуророві, що у разі виникнення необхідності продовження строків дії ухвали про тримання під вартою, відповідне клопотання має бути подане не пізніше ніж за 5 днів до строку закінчення дії ухвали.
5. У випадку, коли встановлено розмір застави, роз'яснити слідчому/прокурору, що підозрюваний/обвинувачений може бути у будь-який момент звільнений з-під варти, якщо він, або інший заставодавець внесе заставу у встановленому законом порядку. З цього моменту буде вважатися, що до підозрюваного/обвинуваченого застосовано запобіжний захід у вигляді застави та покладені відповідні зобов'язання. У разі порушення підозрюваним/обвинуваченим даних зобов'язань прокурор має звернутися до слідчого судді з клопотанням про звернення застави у дохід держави та про застосування до даного підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді взяття під варту чи визначення більшого розміру застави.

2.20.6. Настанови підозрюваному/обвинуваченому

1. Роз'яснити підозрюваному/обвинуваченому строк дії ухвали і що у разі, коли даний строк сплинув, і за відсутності ухвали про продовження строку тримання під вартою, він має бути звільнений з-під варти.
2. Повідомити підозрюваному/обвинуваченому місце ув'язнення, де його будуть тримати під вартою.
3. У випадку, коли встановлено розмір застави:
 - 1) роз'яснити підозрюваному/обвинуваченому, що він може бути звільнений з-під варти у разі внесення визначеної в ухвалі застави, якщо в уповноваженій службовій особі місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання його під вартою;
 - 2) роз'яснити, що застава може бути внесена як самим підозрюваним/обвинуваченим, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем). При цьому заставадавцем не може бути юридична особа державної або комунальної власності або така, що фінансується з місцевого, державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим, або у статутному капіталі якої є частка державної, комунальної власності, або яка належить суб'єкту господарювання, що є у державній або комунальній власності;
 - 3) роз'яснити, що після отримання документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення зобов'язана його перевірити і така перевірка не може тривати більше одного робочого дня;
 - 4) роз'яснити, що з моменту звільнення з-під варти у зв'язку з внесенням застави він вважається таким, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави, і на нього будуть покладені обов'язки, зазначені в даній ухвалі;
 - 5) роз'яснити, що у разі порушення зазначених обов'язків заставу буде звернено в дохід держави, а особа буде знову взята під варту чи встановлено більший розмір застави.
4. Роз'яснити про право оскаржити дану ухвалу до апеляційного суду протягом визначеного КПК строку.

2.20.7. Продовження строку тримання під вартою (ст.ст. 197, 199 КПК)

Загальні положення:

! Строк дії ухвали про тримання під вартою не може перевищувати 60 днів.

! Строк дії ухвали про продовження строку тримання під вартою не може перевищувати 60 днів.

1. Строк тримання під вартою може бути продовжений слідчим суддею в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 199 КПК.

Строк досудового розслідування обчислюється з дня повідомлення особі про підозру.

Для досудового розслідування злочинів встановлюється строк 2 місяці.

Максимальний строк досудового розслідування не може перевищувати 6 місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості (злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше п'яти років).

Максимальний строк досудового розслідування не може перевищувати 12 місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину (злочин, за який передбачене покарання від п'яти і понад десяти років позбавлення волі або довічного позбавлення волі).

2. Сукупний строк тримання під вартою підозрюваного/обвинуваченого під час досудового розслідування не повинен перевищувати:

1) 6 місяців – у кримінальному провадженні щодо злочинів невеликої або середньої тяжкості (злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше п'яти років);

2) 12 місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів (злочин, за який передбачене покарання від п'яти і понад десяти років позбавлення волі або довічного позбавлення волі).

3. клопотання про продовження строку тримання під вартою має бути розглянуте до закінчення строку дії попередньої ухвали протягом 72 годин з моменту його отримання.

Розгляд клопотання про продовження строку тримання під вартою (ст. 199 КПК):

1. клопотання подається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором.

2. клопотання має бути подане не пізніше 5 днів до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою.

3. клопотання про продовження строку тримання під вартою розглядається у такому ж порядку, що й клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

4. Додатково необхідно з'ясувати:

1) чи в межах територіальної юрисдикції суду здійснюється досудове розслідування, в рамках якого подається клопотання;

2) коли було постановлено ухвалу про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

3) коли особу було затримано;

4) коли закінчується строк дії ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою;

5) на яку кількість днів слідчий/прокурор клопоче продовжити тримання під вартою;

6) чи не перевищуватиме строк дії цієї ухвали допустимого сукупного строку тримання особи під вартою (підпункт 2 даного пункту).

5. Під час розгляду клопотання про продовження строку тримання під вартою додатково досліджуються наступні обставини, що мають бути доведені прокурором:

- 1) обставини, які свідчать про те, що заявлений у клопотанні про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою ризик не зменшився або з'явилися нові ризики, які виправдовують тримання особи під вартою;
- 2) обставини, які перешкоджають завершенню досудового розслідування до закінчення дії попередньої ухвали про тримання під вартою;
- 3) прокурор має довести, що зазначені вище обставини виправдовують подальше тримання підозрюваного/обвинуваченого під вартою.

! Якщо слідчий/прокурор не доведе, що зазначені вище обставини виправдовують подальше тримання підозрюваного/обвинуваченого під вартою, слід відмовити у продовженні строку тримання під вартою.

2.21. Продовження строків запобіжного заходу

1. Порядок продовження строку запобіжного заходу залежить від виду запобіжного заходу.

2. В основу таких запобіжних заходів, як:

- особисте зобов'язання,
- особиста порука,
- застава

покладено вимоги до підозрюваного/обвинуваченого виконувати обов'язки, передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, перелік яких визначає слідчий суддя у кожному конкретному випадку.

3. Обов'язки, які передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, можуть бути покладені на підозрюваного/обвинуваченого на строк **не більше 2-х місяців**.

4. У разі необхідності цей строк у 2 місяці може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому для продовження строку тримання під вартою (див. ст. 199 КПК; пункт 2.20.7 посібника).

5. Строк тримання особи під домашнім арештом також не може перевищувати 2-х місяців.

6. Строк тримання особи під домашнім арештом у разі необхідності може бути продовжений за клопотанням прокурора в межах строку досудового розслідування в порядку, передбаченому для продовження строку тримання під вартою (див. ст. 199 КПК; пункт 2.20.7 посібника).

! Сукупний строк тримання особи під домашнім арештом під час досудового розслідування не може перевищувати 6 місяців, незалежно від тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється/обвинувачується особа.

7. Порядок продовження строку тримання під вартою розглянуто в пункті 2.20.7 посібника.

2.22. Зміна запобіжного заходу. Розгляд клопотання, постановлення ухвали (ст.ст. 200, 201 КПК)

З клопотанням про зміну запобіжного заходу може звертатися як слідчий/прокурор, так і підозрюваний/обвинувачений.

1. Розгляд клопотання слідчого/прокурора про зміну запобіжного заходу

Загальні положення:

1) Слідчий/прокурор має право звернутися з клопотанням про:

– зміну запобіжного заходу;

– скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, в рамках одного запобіжного заходу;

– зміну способу виконання обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, в рамках одного запобіжного заходу.

2) Порядок звернення з клопотанням та розгляд клопотання про зміну запобіжного заходу такий же, як і при зверненні з клопотанням про застосування запобіжного заходу (ст.ст. 184, 193, 196 КПК; пункт 2.20.4 посібника), з урахуванням положень ухвали, якою було застосовано запобіжний захід чи покладено зобов'язання, що необхідно змінити.

Порядок розгляду клопотання та постановлення ухвали:

1) **Перевірити:**

а) відповідність клопотання вимогам ст. 184 КПК;

б) чи зазначені у клопотанні обставини, які виникли після прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу;

в) чи зазначені у клопотанні обставини, які існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий/прокурор на той час не знав і не міг знати.

2) **Переконатися** у наявності:

а) ухвали про застосування попереднього запобіжного заходу та перевірити строк її дії (у тому числі з'ясувати, чи продовжувалися строки);

б) копії матеріалів, якими слідчий/прокурор обґрунтовує доводи клопотання;

в) переліку свідків, яких слідчий/прокурор вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

У переліку свідків мають зазначатися:

– відомості, які вони можуть надати,

– обґрунтування значення цих відомостей для вирішення питання про зміну запобіжного заходу;

г) документа(-ів), що підтверджує факт надіслання підозрюваному/обвинуваченому копії клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання та час, коли це було зроблено.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, мають бути надані підозрюваному/обвинуваченому не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

3) **З'ясувати:**

а) які обставини виникли після прийняття попереднього рішення щодо застосування запобіжного заходу (зокрема такі, що передбачені ст.ст. 177, 178 КПК);

б) які обставини існували під час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу, але про які слідчий/прокурор на той час не знав і не міг знати;

- в) чому на час прийняття попереднього рішення про застосування запобіжного заходу слідчий/прокурор не знав про існування таких обставин;
- г) яким чином слідчому/прокурору стало відомо про такі обставини;
- г) які матеріали досудового розслідування підтверджують ці обставини;
- д) яким чином ці обставини впливають на рішення про зміну запобіжного заходу;
- е) чи дійсно ці обставини зумовлюють заміну обраного до особи запобіжного заходу на більш м'який чи більш суворий.

4) В залежності від обставин та вагомості матеріалів, показань свідків **постановити ухвалу** про зміну запобіжного заходу чи про відмову в зміні запобіжного заходу.

2. Розгляд клопотання підозрюваного/обвинуваченого про зміну запобіжного заходу

З а г а л ь н і п о л о ж е н н я :

1) Підозрюваний/обвинувачений, до якого застосовано запобіжний захід, його захисник має право подати до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, клопотання щодо:

- зміни запобіжного заходу;
- скасування чи зміни додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК та покладених на нього слідчим суддею/судом;
- зміни способу виконання обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, в рамках одного запобіжного заходу.

2) Розгляд клопотання про зміну запобіжного заходу за ініціативою сторони захисту здійснюється згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу (ст.ст. 184, 193, 196 КПК; пункт 2.20.4 посібника) з урахуванням положень ухвали, якою було застосовано запобіжний захід чи покладено зобов'язання, що необхідно змінити.

3) Клопотання підозрюваного/обвинуваченого про зміну запобіжного заходу має бути розглянуте протягом **3-х днів** з дня його одержання.

П о р я д о к р о з г л я д у к л о п о т а н н я т а п о с т а н о в л е н н я у х в а л и :

1) **Переконатися** у наявності:

- а) ухвали про застосування попереднього запобіжного заходу та перевірити строк її дії (у тому числі з'ясувати, чи продовжувалися строки);
- б) копії матеріалів, якими підозрюваний/обвинувачений обґрунтовує доводи клопотання;
- в) переліку свідків, яких підозрюваний/обвинувачений вважає за необхідне допитати під час розгляду клопотання.

У переліку свідків мають зазначатися:

- відомості, які вони можуть надати;
- обґрунтування значення цих відомостей для вирішення питання про зміну запобіжного заходу;

г) документа(-ів), що підтверджують факт надіслання прокурору копії клопотання та копії матеріалів, що обґрунтовують клопотання та час, коли це було зроблено.

Копія клопотання та матеріалів, якими обґрунтовується необхідність зміни запобіжного заходу, мають бути надані прокурору не пізніше ніж за три години до початку розгляду клопотання.

3) **З'ясувати:**

- а) якими обставинами підозрюваний/обвинувачений обґрунтовує необхідність зміни запобіжного заходу;
- б) які матеріали надані стороною захисту, що підтверджують ці обставини;

- в) яким чином підозрюваному/обвинуваченому стало відомо про такі обставини;
 - г) яким чином були одержані документи, речі або предмети, що свідчать про обставини, які впливають на прийняття рішення щодо застосування запобіжного заходу;
 - г) яким чином ці обставини впливають на рішення про зміну запобіжного заходу;
 - д) чи дійсно ці обставини зумовлюють заміну обраного до особи запобіжного заходу на більш м'який;
 - е) чи ці обставини є новими для слідчого судді/суду, чи розглядалися вони раніше.
- 4) В залежності від обставин та вагомості матеріалів, показань свідків **постановити ухвалу** про зміну запобіжного заходу чи про відмову в зміні запобіжного заходу.

*Слідчий суддя/суд має право залишити без розгляду клопотання про зміну запобіжного заходу, подане раніше 30-ти днів з дня постановлення попередньої ухвали про застосування, зміну або відмову в зміні запобіжного заходу, якщо у ньому **не зазначені нові обставини**, які не розглядалися слідчим суддею/судом.*

2.23. Наслідки порушення умов запобіжного заходу

З а г а л ь н і п о л о ж е н н я :

1. КПК врегульовано наслідки порушення умов таких запобіжних заходів:

- 1) особисте зобов'язання,
- 2) особиста порука,
- 3) застава.

2. Характер наслідків залежить від виду запобіжного заходу, а в окремих випадках – від тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється/обвинувачується особа, до якої було застосовано запобіжний захід.

3. Наслідки настають у випадку невиконання особою обов'язків, що передбачені ч. 5 ст. 194 КПК, які зазначено в ухвалі про застосування до нього відповідного запобіжного заходу.

Н а с л і д к и п о р у ш е н н я у м о в о к р е м и х з а п о б і ж н и х з а х о д і в :

1. Наслідки невиконання обов'язків, покладених на підозрюваного/обвинуваченого у разі застосування запобіжного заходу у вигляді **особистого зобов'язання** (ст. 179 КПК):

- 1) застосування більш жорсткого запобіжного заходу

і

- 2) накладення грошового стягнення в розмірі від 0,25 розміру мінімальної заробітної плати до 2 розмірів мінімальної заробітної плати.

2. Наслідки невиконання обов'язків, покладених на підозрюваного/обвинуваченого у разі застосування запобіжного заходу у вигляді **особистої поруки** (ст. 180 КПК).

! У даному випадку наслідки стосуються поручителя, а не особи, щодо якої було обрано запобіжний захід.

У разі невиконання поручителем взятих на себе зобов'язань на нього накладається грошове стягнення в розмірі, який залежить від тяжкості злочину, у вчиненні якого підозрюється/обвинувачується особа, щодо якої обрано даний запобіжний захід, відповідно до таблиці, наведеної нижче:

Покарання за вчинення кримінального правопорушення, щодо якого здійснюється провадження	Розмір грошового стягнення
Покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 3-х років, або інше, більш м'яке покарання	Від 2-х до 5-ти розмірів мінімальної заробітної плати
Покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 3-х до 5-ти років	Від 5-ти до 10-ти розмірів мінімальної заробітної плати;
Покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5-ти до 10-ти років	Від 10-ти до 20-ти розмірів мінімальної заробітної плати
Покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 10 років	Від 20-ти до 50-ти розмірів мінімальної заробітної плати.

3. Наслідки невиконання обов'язків, покладених на підозрюваного/обвинуваченого у разі застосування запобіжного заходу у вигляді **застави** (ст. 182 КПК).

Підстави настання наслідків:

- 1) невиконання обов'язків заставодавцем;
- 2) підозрюваний/обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явився за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин;
- 3) підозрюваний/обвинувачений не повідомив про причини своєї неявки;
- 4) підозрюваний/обвинувачений порушив інші покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки.

Види наслідків:

- 1) застава звертається в дохід держави;
- 2) застосування до підозрюваного/обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу;

Дані наслідки настають у разі звернення застави в дохід держави.

Інший запобіжний захід може бути застосований до особи, що підозрюється/обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачено основне покарання у вигляді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, лише у вигляді застави або тримання під вартою.

3) Право слідчого судді не визначати розмір застави у кримінальному провадженні щодо особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею.

Розділ 3

НЕГЛАСНІ СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ

3.1. Слідчі (розшукові) дії

3.1.1. Загальні процедури проведення слідчих (розшукових) дій

Слідчі (розшукові) дії поділяються на дві категорії: слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії (див. пункт 3.2 нижче)

Хто може проводити слідчі (розшукові) дії:

1. Слідчі (розшукові) дії можуть проводитися слідчим/прокурором або співробітником оперативного підрозділу за дорученням слідчого/прокурора.
2. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи не мають повноважень на проведення слідчих (розшукових) дій.
3. У разі необхідності проведення слідчої (розшукової) дії, сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи мають звернутися до слідчого/прокурора з клопотанням про проведення певної слідчої (розшукової) дії. Слідчий/прокурор у разі відмови у такому клопотання має винести вмотивовану постанову. Постанова про відмову слідчого/прокурора провести слідчу (розшукову) дію за клопотанням сторони захисту може бути оскаржена до слідчого судді.

Роль слідчого судді при проведенні слідчих (розшукових) дій:

- 1) Для проведення окремих слідчих (розшукових) дій необхідним є одержання дозволу слідчого судді. До таких слідчих (розшукових) дій зокрема відносяться обшук, огляд та слідчий експеримент, що проводяться в житлі або іншому володінні особи.

Кодексом передбачена можливість у виняткових випадках проводити слідчі (розшукові) дії в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді. У такому випадку слідчий/прокурор зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 233 КПК.

Проведення огляду та слідчого експерименту дозволяється проводити у житлі або іншому володінні особи, якщо особа, яка ним володіє надасть добровільну згоду на проведення слідчої (розшукової) дії.

2. Ухвала слідчого судді необхідна для отримання зразків для експертизи, яка постановляється за клопотанням про надання тимчасового доступу до речей та документів, а також у разі виникнення необхідності проведення допиту особи в судовому засіданні під час судового розслідування у виключних випадках, передбачених ст. 225 КПК.
3. Слідчий суддя виносить ухвалу про залучення експерта у випадку, коли слідчий/прокурор відмовив сторони захисту у задоволенні клопотання про залучення експерта, за наявності підстав, передбачених ст. 244 КПК.

Стадії кримінального провадження, на яких проводяться слідчі (розшукові) дії:

1. Слідчі (розшукові) дії проводяться на стадії досудового розслідування і не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування.
2. Під час судового провадження, у разі виникнення необхідності встановлення обставин або перевірки обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені

іншим шляхом, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії (ст. 333 КПК).

3. В судовому засіданні проводяться допити, оскільки суд зобов'язаний досліджувати докази безпосередньо і відповідно до цього принципу показання учасників судового провадження суд одержує усно (ст. 23 КПК). В судовому засіданні також можуть проводитися пред'явлення для впізнання, допит експерта, огляд на місці у випадках, встановлених законом (див. ст.ст. 351-361 КПК).

Проведення слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи:

Особливий порядок встановлено для проведення слідчих (розшукових) дій, що проводяться за участю малолітньої або неповнолітньої особи, який полягає у необхідності забезпечення присутності законного представника, педагога, психолога або лікаря (в окремих випадках).

Дистанційне провадження:

В окремих випадках такі слідчі (розшукові) дії, як:

- допит,
- пред'явлення осіб для впізнання,
- пред'явлення речей для впізнання

за наявності підстав, передбачених ст. 232 КПК та технічних можливостей, можуть бути проведені у режимі відеоконференції.

В окремих випадках, з метою забезпечення оперативності кримінального провадження слідчий/прокурор може провести опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого/прокурора, у режимі відео- або телефонної конференції. У разі якщо така особа повідомила відомості, які можуть бути використані як докази, таку особу необхідно допитати.

Фіксація ходу та результатів слідчої (розшукової) дії (ст.ст. 103-108 КПК):

1. Хід і результати проведення слідчої (розшукової) дії фіксуються у протоколі.

Перед підписанням протоколу учасникам слідчої (розшукової) дії надається можливість ознайомитися з текстом протоколу.

До протоколу слідчої (розшукової) дії можуть долучатися такі додатки:

- спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів;
- письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної слідчої (розшукової) дії;
- стенограма, аудіо-, відеозапис слідчої (розшукової) дії;
- фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу.

2. Фіксування ходу та результатів слідчої (розшукової) дії також можливе за допомогою технічних засобів, про що зазначається у протоколі слідчої (розшукової) дії.
3. За результатами опитування складається рапорт, в якому зазначаються дата та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені.
4. Хід та результати слідчої (розшукової) дії, що проводилася під час судового провадження, фіксується в журналі судового засідання та за допомогою технічних засобів.

Використання результатів слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні:

1. Результати проведення слідчих (розшукових) дій, речі та документи можуть визнаватися доказами в судовому провадженні за умови, що вони були отримані у відповідності до КПК та без істотного порушення прав та свобод людини (див. главу 4 КПК).
2. Будь-які слідчі (розшукові) дії, проведені після закінчення строків досудового розслідування або не на підставі доручення суду на стадії судового провадження, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

3.1.2. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій (ст. 223 КПК)

Правові засади:

1. Слідчі (розшукові) дії мають проводитися за наявності відповідних підстав уповноваженими на їх проведення органами у строки та в порядку, передбаченому КПК.
2. У разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий/прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Вимоги щодо кола учасників:

1. Під час проведення слідчої (розшукової) дії мають бути присутніми особи, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені під час або в результаті її проведення.
2. Якщо слідча (розшукова) дія здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого або представника юридичної особи, вона має бути проведена за участю особи, яка її ініціювала та/або її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Особи, що ініціювали проведення слідчої (розшукової) дії, присутні під час проведення такої дії, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу.

3. Під час проведення таких слідчих (розшукових) дій, як:
 - пред'явлення особи, група чи речі для впізнання;
 - огляд групи, в тому числі пов'язаний з екстумацією;
 - слідчий експеримент;

– освідчування особи

мають бути присутні не менше ніж двоє незаінтересованих осіб (понятих) – див. ч. 7 ст. 223 КПК.

У разі застосування безперервного відеозапису ходу проведення будь-якої із зазначених вище слідчих (розшукових) дій, участь понятих є необов'язковою.

При проведенні таких слідчих (розшукових) дій, як:

- обшук житла чи іншого володіння особи,
- огляд житла чи іншого володіння особи,
- обшук особи

участь не менше двох понятих є **обов'язковою** незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Слідчий/прокурор, коли вважає за доцільне, може запросити понятих для участі й в інших процесуальних діях.

Слідчий/прокурор перед проведенням слідчої (розшукової) дії зобов'язаний роз'яснити права, обов'язки і відповідальність особам, які беруть участь у її проведенні.

Ч а с о в і о б м е ж е н н я :

1. Не допускається проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 до 6 години), за винятком ситуацій, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного.
2. Допит не може продовжуватися без перерви понад дві години, а в цілому – понад вісім годин на день.
3. Допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад годину, а загалом – понад дві години на день.

3.2. Негласні слідчі (розшукові) дії (ст. ст. 246-275 КПК)

! Існує особливий режим застосування, передбачений для ст.ст. 247-248 КПК, за Законом України від 12 серпня 2014 року^{247-248 КПК}, за Законом України від 12 серпня 2014 року^{247-248 КПК}, за Законом України від 12 серпня 2014 року № 1631-VII «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», відповідно до якого на місцевості (адміністративній території), на якій діє правовий режим воєнного, надзвичайного стану, проведення антитерористичної операції, у разі неможливості виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень щодо негласних слідчих дій та задоволення відповідних клопотань, такі повноваження виконує відповідний прокурор.

3.2.1. Види негласних слідчих (розшукових) дій

Негласні слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, підставами для проведення яких є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення їхньої мети, і відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК.

Негласні слідчі (розшукові) дії – це різновид слідчих (розшукових) дій.

Негласні слідчі (розшукові) дії поділяються на два види:

1. Втручання у приватне спілкування (ст.ст. 258-266 КПК):

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК),
- арешт, огляд і виїмка кореспонденції (ст.ст. 261, 262 КПК),
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК),
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК);

2. Інші негласні слідчі (розшукові) дії:

- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК),
- установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК),
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК),
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК),
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК),
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК),
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК),
- використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК).

3.2.2. Загальні процедури та вимоги до проведення негласних слідчих (розшукових) дій

Оскільки негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, на них розповсюджуються положення щодо загальних процедур проведення слідчих (розшукових) дій (див. пункт 3.1 посібника) з урахуванням наступних особливостей.

Підстави та порядок проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

1. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться у випадках, якщо **відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб**.
2. Негласні слідчі (розшукові) дії, крім установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК) та використання конфіденційного співробітництва (ст. 275 КПК), проводяться виключно у кримінальному провадженні щодо **тяжких або особливо тяжких злочинів**.

Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років (ч.ч. 3, 4 ст. 12 Кримінального кодексу України).

Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 12 Кримінального кодексу України).

3. Рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій приймає слідчий/прокурор, а у випадках, передбачених КПК, – слідчий суддя за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором. Рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину може прийняти виключно прокурор.
4. Розгляд клопотань щодо негласних слідчих (розшукових) дій, який віднесено до повноважень слідчого судді, здійснюється **суддями апеляційних судів**, зокрема:
 - головою або за його визначенням іншим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим,
 - головою або за його визначенням іншим суддею апеляційного суду області,
 - головою або за його визначенням іншим суддею апеляційного суду міста Києва,
 - головою або за його визначенням іншим суддею апеляційного суду міста Севастополя,
 у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Роль слідчого судді при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій:

1. Негласні слідчі (розшукові) дії проводяться за ухвалою слідчого судді.

Виключенням є:

- контроль за вчиненням злочину, коли **не виникає** необхідності тимчасового обмеження конституційних прав особи;
 - виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації;
 - використання конфіденційного співробітництва.
2. Слідчий суддя встановлює строк дії ухвали про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.
 3. Слідчий суддя розглядає клопотання слідчого/прокурора щодо продовження строку дії ухвали про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.
 4. Слідчий суддя розглядає клопотання прокурора про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в іншому кримінальному провадженні, ніж те, в рамках якого проводилися негласні слідчі (розшукові) дії.

5. Слідчий суддя може відмовити у задоволенні клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Відмова слідчого судді в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу.

Хто може проводити негласні слідчі (розшукові) дії:

1. Право на проведення негласних слідчих (розшукових) дій мають:

- слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину;
- уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування;
- уповноважені оперативні підрозділи органів безпеки за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування;
- уповноважені оперативні підрозділи органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування;
- уповноважені оперативні підрозділи органів Державної пенітенціарної служби України за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування;
- уповноважені оперативні підрозділи органів Державної прикордонної служби України за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування;
- уповноважені оперативні підрозділи органів Державної митної служби України за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування.

2. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також й інші особи.

Фіксація ходу та результатів негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК):

1. Вимоги щодо фіксації ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій є такими ж, що й для фіксації гласних слідчих (розшукових) дій (див. пункт 3.1.1 посібника).

2. Додатково встановлюється вимога передачі прокурору протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій з додатками не пізніше ніж через двадцять чотири години з моменту їх припинення.

3. Свої особливості має фіксація та збереження інформації, отриманої за допомогою технічних засобів з телекомунікаційних мереж та в результаті зняття відомостей з електронних інформаційних систем:

- слідчий має дослідити зміст отриманої інформації та скласти про це протокол;
- зміст інформації, що передається особами через транспортні телекомунікаційні мережі зазначається у протоколі про проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій;
- у разі виявлення відомостей, що мають значення для конкретного досудового розслідування, в протоколі відтворюється відповідна частина такої інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження знятої інформації;
- зміст інформації, одержаної внаслідок здійснення зняття відомостей з електронних інформаційних систем або їхніх частин, фіксується на відповідному носіїві особою, яка здійснювала зняття та зобов'язана забезпечити обробку, збереження або передавання інформації.

4. Якщо прокурор має намір використати під час судового розгляду як доказ інформацію, отриману внаслідок втручання у приватне спілкування, або певний її фрагмент, він зобов'язаний забезпечити збереження всієї інформації або доручити слідчому забезпечити збереження. Прокурор також вживає заходів щодо збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати у кримінальному провадженні.

5. Дослідження інформації, що була отримана за допомогою технічних засобів, може здійснюватися за участю спеціаліста. Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів.

6. Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду.

Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні (ст. 256 КПК):

1. Результати негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема:

- протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- аудіо- або відеозаписи;
- фотознімки;
- результати, здобуті за допомогою застосування інших технічних засобів (наприклад, відомості на комп'ютерних носіях інформації);
- речі й документи або їхні копії, вилучені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій,

можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування.

2. В якості доказів можуть також використовуватися показання в якості свідків осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення.

3. У разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій допускається допит особи, з приводу дій або контактів яких проводилися такі дії.

3.2.3. Проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді (ст. 250 КПК)

Підстави проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді:

1. Початок проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді допускається у виняткових випадках, що носять невідкладний характер і які пов'язані з:

- врятуванням життя людей,
- врятуванням майна,
- безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину,
- запобіганням вчиненню *тяжкого* або *особливо тяжкого злочину* (див. ст. 12 КК), передбаченого:

- розділом I «Злочини проти основ національної безпеки» (ст.ст. 109-114),
- розділом II «Злочини проти життя та здоров'я особи» (ст.ст. 115-145),
- розділом VI «Злочини проти власності» (ст.ст. 185-198),
- розділом VII «Злочини у сфері господарської діяльності» – лише статті 201 «Контрабанда» та 209 «Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»,
- розділом IX «Злочини проти громадської безпеки» (ст.ст. 255-270),
- розділом XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» (ст.ст. 305-327),
- розділом XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» (ст.ст. 328-337),
- розділом XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян» (ст.ст. 338-360),
- розділом XVII «Злочини у сфері службової діяльності» (ст.ст. 364-370)

Особливої частини Кримінального кодексу України.

2. Рішення про початок негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді приймає слідчий за узгодженням з прокурором або прокурор.

Дії у разі початку негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді та наслідки таких дій:

1. У випадку, коли негласна слідча (розшукова) дія була розпочата до постановлення ухвали слідчого судді, прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з клопотанням до слідчого судді про отримання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії в порядку, встановленому ст. 248 КПК, яке слідчий суддя розглядає в загальному порядку з урахуванням обставин, що викликали, на думку органу досудового розслідування, необхідність початку проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали слідчого судді.

2. У разі встановлення відсутності підстав для проведення негласної слідчої (розшукової) дії до постановлення ухвали про дозвіл на її проведення, слідчий суддя відмовляє в наданні дозволу на її проведення. З цього моменту виконання будь-яких дій з проведення негласної слідчої (розшукової) дії повинно бути негайно припинено. Отримана внаслідок такої негласної слідчої (розшукової) дії інформація повинна бути знищена в порядку, передбаченому ст. 255 КПК.

3.2.4. Захист інформації, що стосується проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 254, 255 КПК)

Враховуючи специфіку негласних слідчих (розшукових) дій, яка полягає, в першу чергу, в обмеженні конституційних прав громадян під час їх проведення, та чуттєвість інформації, яка отримується в результаті їх проведення, необхідним є вжиття заходів щодо захисту такої інформації.

Види інформації, що стосується проведення негласних слідчих (розшукових) дій, і підлягає захисту:

- відомості про факт та методи проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- відомості про осіб, які проводять негласну слідчу (розшукову) дію;
- відомості про осіб, які були залучені до участі в проведенні негласної слідчої (розшукової) дії;
- інформація, отримана в результаті проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Заходи щодо захисту інформації, отриманої в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій:

1. Можливість забезпечення у протоколі негласної слідчої (розшукової) дії конфіденційності даних про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки (ч. 1 ст. 252 КПК).
2. Заборона розголошення зазначеної вище інформації особами, яким вона стала відома в результаті ознайомлення з матеріалами досудового розслідування в результаті відкриття матеріалів стороною обвинувачення в порядку, передбаченому ст. 290 КПК.
3. Попередження захисника, а також інших осіб, які мають право на ознайомлення з протоколами (потерпілий, підозрюваний, цивільний позивач і цивільний відповідач та їхні представники і законні представники) про кримінальну відповідальність за розголошення отриманої інформації щодо інших осіб, якщо протоколи про проведення негласних слідчих (розшукових) дій містять інформацію щодо приватного (особистого чи сімейного) життя інших осіб.
4. Заборона виготовлення копій протоколів про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та додатків до них.
5. Зобов'язання прокурора вжити заходів щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні:
 - невідкладне знищення за рішенням і під контролем прокурора відомостей, речей та документів, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які він не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування;
 - заборона використання відомостей, речей та документів, отриманих в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнав необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, для цілей, не пов'язаних з кримінальним провадженням;
 - заборона ознайомлення з відомостями, речами та документами, отриманими в результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які прокурор не визнав необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, учасників кримінального провадження чи будь-яких інших осіб.
6. Можливість допиту осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки (ч. 2 ст. 256 КПК).
7. У разі допиту особи, з приводу дій або контактів якої проводилися негласні слідчі (розшукові) дії, повідомлення їй інформації про проведення негласних слідчих (розшукових) дій тільки щодо них і в тому обсязі, який зачіпає її права, свободи чи інтереси (ч. 3 ст. 256 КПК).

3.2.5. Захист конституційних прав особи під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 253, 255 КПК)

Негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися щодо будь-якої особи, незалежно від наявності та виду процесуального статусу учасника кримінального судочинства.

Засоби захисту конституційних прав особи:

1. Обов'язок прокурора або слідчого за дорученням прокурора письмово повідомити осіб, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, про такі обмеження, незалежно від того, чи визнав прокурор результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії необхідними для подальшого проведення досудового розслідування.

2. *Обов'язок прокурора або слідчого за дорученням прокурора письмово повідомити підозрюваного та його захисника про тимчасове обмеження конституційних прав під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, незалежно від того, чи визнав прокурор результати проведення негласної слідчої (розшукової) дії необхідними для подальшого проведення досудового розслідування.*
3. *Обов'язок прокурора повідомити власника речей або документів, отриманих у результаті проведення негласних слідчих (розшукових) дій і які він не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування, що такі речі та документи знаходяться у розпорядженні прокурора і з'ясувати, чи бажає власник їх повернути.*
4. *Заборона втручання у приватне спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим (ч. 5. ст. 258 КПК).*

3.3. Розгляд клопотань та постановлення ухвал щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 248, 249 КПК)

3.3.1. Розгляд клопотань та постановлення ухвали про дозвіл на проведення негласної слідчої дії

! Клопотання має бути розглянуте протягом шести годин з моменту його отримання.

Хто має бути присутнім:

Особа, яка подає клопотання:

- прокурор,
- слідчий за узгодженням з прокурором.

Сторона захисту може звернутися з клопотанням про проведення негласних слідчих (розшукових) дій до слідчого або прокурора. Тому в окремих випадках клопотання може подаватися прокурором або слідчим, а ініціатором проведення негласної слідчої (розшукової) дії може виступати сторона захисту.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Заслухати особу, що подає клопотання.
2. Ознайомитися з клопотанням, перевірити на відповідність вимогам ст. 248 КПК.
3. Перевірити наявність витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.
4. З'ясувати:

1) сутність кримінального провадження (щодо якого злочину/злочинів проводиться досудове розслідування);

2) кримінально-правову кваліфікацію злочину;

Чи відноситься злочин до категорії тяжкого або особливо тяжкого.

3) обставини злочину;

4) які матеріали досудового розслідування свідчать про тяжкість вчиненого злочину:

- протокол огляду місця події,
- висновки судово-медичної експертизи,
- висновки ревізії, товарознавчої експертизи, економічної експертизи,
- вироки суду,
- показання підозрюваного, свідка, потерпілого,
- протоколи оперативно-розшукових заходів чи інших негласних слідчих (розшукових) дій,
- інші матеріали досудового розслідування;

5) на якій стадії (етапі) знаходиться розслідування злочину;

Обсяг слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, що було проведено в рамках досудового розслідування.

6) чи не сплинули строки досудового розслідування (ст. 219 КПК, параграф 4 глави 24 КПК);

7) чи було кому-небудь повідомлено про підозру;

Якщо так, кому конкретно і в якому обсязі.

8) які обставини дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину:

- показання свідків або очевидців злочину,
- виявлення в особи або за місцем її проживання / в її володінні предметів, речей та документів, які свідчать про її причетність до вчиненого злочину,
- відомості, що містяться в речах чи документах,
- висновки експерта,
- матеріали оперативно-розшукової справи,
- інші матеріали досудового розслідування;

9) щодо якої особи (осіб), речі або місця необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію;

Які ідентифікаційні ознаки особи, речі, місця щодо яких планується провести негласну слідчу (розшукову) дію.

Залежно від виду негласної слідчої дії – які ідентифікаційні ознаки, що дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо.

Чи не містять речі й документи охоронювану законом таємницю. Якщо так, необхідно врахувати положення ст. 162 КПК (див. пункт 4.3.2 посібника).

! Чи не стосується проведення негласної слідчої (розшукової) дії приватного спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим чи об'єктами, що додані до такого спілкування (ст.ст. 161, ч. 5 ст. 258 КПК та пункт 4.3.2 посібника). Якщо так – слід винести ухвалу про відмову у наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

10) яку негласну слідчу (розшукову) дію планується провести;

Чому саме цю негласну слідчу (розшукову) дію необхідно провести.

Чи дійсно потрібен дозвіл слідчого судді на проведення даної слідчої (розшукової) дії.

11) який строк, на думку особи, що подає клопотання, необхідно встановити для проведення негласної слідчої (розшукової) дії;

Які обставини свідчать про необхідність встановлення саме такого строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

! За загальним правилом строк дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої дії не може перевищувати двох місяців.

12) чим обґрунтовується неможливість отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в іншій спосіб, без проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії;

Які обставини вчинення злочину, риси характеристики підозрюваного (підозрюваних) свідчать про необхідність проведення саме негласної слідчої (розшукової) дії.

Які відомості, що були встановлені під час досудового розслідування чи в рамках оперативно-розшукової діяльності свідчать про необхідність проведення саме негласної слідчої (розшукової) дії.

Чи можливе досягнення мети отримання відомостей про злочин та особу, що його вчинила за допомогою інших процесуальних дій без шкоди для кримінального провадження та осіб, що до нього причетні.

13) які докази, що самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили, планується отримати в результаті проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії;

Предмети, речі або документи, що самостійно або в результаті дослідження спеціаліста чи експерта мають значення для доказування обставин вчинення злочину чи факту вчинення злочину конкретною особою або її непричетності до нього.

Факти, контакти конкретної особи, її дії, поведінка, обмін інформацією тощо, які у сукупності з іншими доказами допомагають з'ясувати обставини вчиненого злочину чи підтвердити або спростувати факт вчинення злочину конкретною особою.

14) які обставини та/або відомості обґрунтовують можливість одержання вищезазначених доказів.

5. Визначити:

- 1) чи довів слідчий/прокурор наявність достатніх підстав вважати, що вчинений злочин є відповідної тяжкості;
- 2) чи довів слідчий/прокурор наявність достатніх підстав вважати, що під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин;
- 3) строк дії ухвали про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

6. **Постановити ухвалу** про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії у разі наявності зазначених вище підстав та доведення їх слідчим/прокурором у засіданні.

1) Ухвала додатково до загальних вимог, передбачених ч. 2 ст. 110; ч. 2 ст. 369; ст. 370-372 КПК, має обов'язково містити відомості, передбачені ч. 4 ст. 248 КПК:

- про прокурора, слідчого, який звернувся з клопотанням;
- про злочин, у зв'язку із досудовим розслідуванням якого постановляється ухвала;
- про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію;
- вид негласної слідчої (розшукової) дії та відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо;
- строк дії ухвали.

2) У разі відмови у клопотанні слідчого прокурора про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, необхідно постановити вмотивовану ухвалу про відмову в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії, в якій доцільно зазначити:

а) причину за якої відмовлено в наданні дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії:

- невідповідність клопотання вимогам ч. 2 ст. 248 КПК;
- негласна слідча (розшукова) дія стосується приватного спілкування захисника, священнослужителя з підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, виправданим або об'єктів, що додаються до такого спілкування;

- недоведеність слідчим/прокурором наявності достатніх підстав уважати, що вчинений злочин є відповідної тяжкості та що під час проведення негласної слідчої (розшукової) дії можуть бути отримані докази, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які вчинили злочин;
- необґрунтованість слідчим/прокурором неможливості отримання відомостей про злочин чи особу, що його вчинила, в інший спосіб;
- невідповідність виду негласної слідчої (розшукової) дії меті, яку вона має досягти;
- інші обставини, що призвели до прийняття такого рішення;

б) зазначити, що постановлення даної ухвали не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання такого дозволу (ч. 5 ст. 248 КПК).

3.3.2. Розгляд клопотань та постановлення ухвали про продовження строку негласної слідчої (розшукової) дії (ч. 5 ст. 246, ст. 249 КПК)

Загальний порядок продовження строку негласної слідчої (розшукової) дії:

! Слідчий суддя має право продовжити строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії лише у випадку, коли негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його рішенням.

! Строк проведення негласної слідчої розшукової дії дорівнює строку дії ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

1. В ухвалі слідчого судді про надання дозволу на проведення негласної слідчої дії зазначається строк її проведення, який не може перевищувати двох місяців.
2. Слідчий/прокурор мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням про продовження негласної слідчої (розшукової) дії.
3. КПК прямо не встановлено, однак рекомендовано, щоб з клопотанням про продовження строку негласної слідчої (розшукової) дії слідчий/прокурор звертався до слідчого судді, який постановив ухвалу про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.
4. Загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування:

Дванадцять місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (ч. 2 ст. 219 КПК).

Виключенням є установа місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК), коли дана негласна слідча (розшукова) дія проводиться в рамках досудового розслідування злочину невеликої або середньої тяжкості – у такому випадку строк продовження даної негласної слідчої (розшукової) дії не може перевищувати шести місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про продовження строку негласної слідчої (розшукової) дії такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункт 3.3.1 посібника).

2. Додатково до обставин, які необхідно з'ясувати та встановити, що зазначені у підпунктах 3, 4 та 5 пункту 3.3.1 посібника, необхідно з'ясувати і встановити додаткові відомості, які дають підстави для продовження негласної слідчої (розшукової) дії:

- які обставини/відомості свідчать про необхідність та доцільність продовження негласної слідчої (розшукової) дії;
- в яких матеріалах досудового розслідування містяться відомості/обставини;
- чи були одержані такі відомості/обставини у порядку, встановленому законом;
- чи є достатні підстави вважати, що продовження негласної слідчої (розшукової) дії дозволить досягти її мети;
- коли особі було повідомлено про підозру;
- чи зупинялося кримінальне провадження. Якщо так, дата, з якої воно зупинялося, і дата, коли воно було відновлено;
- інше.

3. Серед матеріалів, які додаються до клопотання, що визначені ст. 248 КПК, до клопотання про продовження строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії мають бути:

- 1) ухвала про надання дозволу на проведення такої слідчої (розшукової) дії;
- 2) матеріали, що свідчать про наявність підстав для продовження строку проведення такої слідчої (розшукової) дії;
- 3) письмове повідомлення особі про підозру у кримінальному провадженні, в рамках якого проводиться негласна слідча (розшукова) дія;
- 4) постанова слідчого/прокурора про зупинення досудового розслідування та його відновлення (з наявності);
- 5) постанова про оголошення розшуку підозрюваного (у разі, коли негласна слідча (розшукова) дія спрямована на його розшук).

4. В ухвалі про продовження строків негласної слідчої (розшукової) дії доцільно встановлювати конкретні терміни, які не можуть перевищувати максимальних строків досудового розслідування, що встановлені ст. 219 КПК.

5. У випадку, коли негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переходується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, строк продовження негласної слідчої (розшукової) дії може бути прив'язаний до факту: моменту встановлення місцезнаходження розшукуваної особи.

6. В ухвалі про продовження строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії доцільно нагадати прокуророві про його обов'язок прийняти рішення про припинення подальшого проведення негласної слідчої (розшукової) дії, якщо в цьому відпала необхідність.

3.3.3. Розгляд клопотань та постановлення ухвали про використання результатів негласної слідчої (розшукової) дії в інших цілях

Загальний порядок використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в інших цілях або передання інформації:

1. **Підставою** прийняття слідчим суддею рішення про використання інформації, отриманої в результаті негласної слідчої (розшукової) дії і яка не може бути використана в якості доказу в провадженні, в рамках якого проводилася дана негласна слідча (розшукова) дія, є виявлення за допомогою такої інформації ознак іншого кримінального правопорушення, що не розслідується в рамках даного кримінального провадження.
2. Особою, яка звертається до слідчого судді з клопотанням про використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій в інших цілях або передання інформації, є **прокурор**.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про використання результатів негласної слідчої (розшукової) дії в інших цілях такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).

2. Додатково до обставин, які необхідно з'ясувати та встановити, що зазначені у пункті 3.3.1 посібника прокурор має довести:

- 1) законність отримання інформації;
- 2) наявність достатніх підстав вважати, що дана інформація свідчить про виявлення ознак кримінального правопорушення.

3. Додатковими матеріалами, що підлягають дослідженню є:

- 1) ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення слідчої (розшукової) дії, в рамках якої була отримана дана інформація;
- 2) ухвала про продовження строку на проведення слідчої (розшукової) дії, в рамках якої була отримана дана інформація (за наявності);
- 3) протокол негласної слідчої (розшукової) дії, в рамках якої була отримана дана інформація та додатки до нього;
- 4) інші матеріали, що підтверджують позицію прокурора.

4. У разі необхідності передачі такої інформації іншому органу досудового розслідування, в ухвалі доцільно зазначити, що така передача здійснюється виключно через прокурора.

3.4. Особливості розгляду клопотань та постановлення ухвали за окремими видами негласних слідчих (розшукових) дій (ст.ст. 258-264, 267-271, 274 КПК)

3.4.1. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на втручання у приватне спілкування (ст.ст. 258, 260-264 КПК)

Загальний порядок розгляду клопотання про надання дозволу на втручання у приватне спілкування (ст. 258 КПК):

Прокурор/слідчий за погодженням з прокурором зобов'язаний звернутися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування, якщо будь-яка слідча (розшукова) дія включатиме таке втручання (наприклад, контроль за вчиненням злочину).

Втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування за умов, якщо учасники спілкування мають достатні підстави вважати, що спілкування є приватним.

Спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, при яких учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб.

Спілкуванням є передання інформації у будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

Загальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на втручання у приватне спілкування такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).

3.4.1.1. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК)

1. **Зміст аудіо-, відеоконтролю особи:** втручання у приватне спілкування особи, яке проводиться без її відома.

2. **Підставами проведення аудіо-, відеоконтролю особи є:** наявність *достатніх підстав вважати*, що розмови цієї особи, інші звуки, рухи, дії, які пов'язані з її діяльністю або місцем перебування тощо, *можуть* містити відомості, які мають значення для досудового розслідування:

- показання інших осіб (потерпілих, свідків, підозрюваних),
- матеріали оперативно-розшукових справ,
- відомості, що містяться в речах, документах, одержаних в установленому КПК порядку,
- інші матеріали досудового розслідування.

3. **Вимоги до змісту клопотання та ухвали:** додатково до вимог, зазначених у пунктах 3.3.1 та 3.4.1 посібника, у клопотанні та, відповідно, в ухвалі про дозвіл на аудіо-, відеоконтроль особи мають бути указані місця, в яких відбуватиметься аудіо-, відеоконтроль особи.

! Якщо для здійснення аудіо-, відеоконтролю особи є необхідним встановлення технічних засобів в публічно недоступних місцях, житлі чи іншому володінні особи, необхідним є отримання додаткової ухвали слідчого судді про дозвіл на обстеження даних приміщень та об'єктів у порядку, передбаченому ст. 267 КПК.

3.4.1.2. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на арешт, огляд і виїмку кореспонденції (ст.ст. 261, 262 КПК)

1. Зміст накладення арешту, огляду і виїмки кореспонденції

- 1) **Кореспонденцією** є листи усіх видів, бандеролі, посылки, поштові контейнери, перекази, телеграми, інші матеріальні носії передання інформації між особами.
- 2) Ухвала слідчого судді про накладення арешту на кореспонденцію надає право слідчому здійснювати огляд і виїмку цієї кореспонденції.
- 3) Після закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим, якщо строк проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії не було продовжено.

2. Підстави накладення арешту на кореспонденцію

Підставою накладення арешту на кореспонденцію, огляду та виїмки кореспонденції є *наявність достатніх підстав вважати*, що поштово-телеграфна кореспонденція:

- від конкретної особи іншим особам або
- від інших осіб цій конкретній особі

може містити відомості щодо обставин, які мають значення для досудового розслідування, або речі й документи, що мають істотне значення для досудового розслідування.

3. Вимоги до змісту клопотання та ухвали

Додатково до вимог, зазначених у пунктах 3.3.1 та 3.4.1 посібника, у клопотанні та, відповідно, в ухвалі про накладення арешту на кореспонденцію має бути указано:

- вид кореспонденції, на яку накладається арешт;
- дії, які слідчий уповноважений виконувати щодо даної кореспонденції: зняття копій, отримання зразків тощо;
- прізвище, ім'я та по батькові, адреса особи, яка відправляє кореспонденцію;
- прізвище, ім'я та по батькові, адреса особи, яка отримує кореспонденцію;
- установа зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію.

3.4.1.3. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК)

1. Зміст зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж

1) **Транспортні телекомунікаційні мережі** – мережі, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу:

- мережі доступу до всесвітньої інформаційної системи Інтернет,
- мережі мобільного зв'язку.

Більш детально про транспортні телекомунікаційні мережі див. Закон України «Про телекомунікації» від 18 листопада 2003 року № 1280-IV.

2) Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає у проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні та фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку.

3) Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікацій для передавання інформації.

2. Підстави для зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж

Підставою є наявність відомостей про те, що під час проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії *можна встановити обставини*, які мають значення для кримінального провадження.

3. Вимоги до змісту клопотання та ухвали

Додатково до вимог, зазначених у пунктах 3.3.1 та 3.4.1 посібника, у клопотанні та, відповідно, в ухвалі про дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж має бути указано:

- ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження (номер телефону, IP адреса персонального комп'ютера тощо);
- транспортну телекомунікаційну мережу;
- кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування;
- оператора та/або провайдера телекомунікаційного зв'язку (Інтернет послуг, послуг мобільного зв'язку, CDMA зв'язку тощо);
- місце та адреса знаходження кінцевого обладнання, на якому буде здійснюватися втручання у приватне спілкування.

3.4.1.4. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК)

1. Зміст зняття інформації з електронних інформаційних систем

1) **Інформаційна (автоматизована) система** – організаційно-технічна система, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів (Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах від 05.07.1994 №80/94-ВР).

До електронних інформаційних систем можуть належати: сервери (у тому числі ті, що містять у собі дані Інтернет-сайтів), локальні мережі поєднаних між собою персональних комп'ютерів та/або серверів, тощо.

2) Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їхніх частин полягає у наступних діях, що здійснюються без відома її власника, володільця або утримувача:

- пошук, виявлення і фіксація відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або їхніх частин;
- доступ до електронної інформаційної системи або її частини;
- отримання відомостей що містяться в електронній інформаційній системі або їхніх частин.

2. Підстави для зняття інформації з електронних інформаційних систем

Підставою зняття інформації з електронних інформаційних систем є відомості, якими володіє слідчий/прокурор, про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для даного досудового розслідування.

! Здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або їхніх частин, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту не потребує дозволу слідчого судді.

3. Вимоги до змісту клопотання та ухвали

Додатково до вимог, зазначених у пунктах 3.3.1 та 3.4.1 посібника у клопотанні та, відповідно, в ухвалі про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем має бути указано наступне:

- інформація, що міститься в електронній інформаційній системі та підлягає пошуку, виявленню, фіксації з метою подальшого використання в кримінальному провадженні;
- ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи чи її частини, в якій може здійснюватися втручання у приватне спілкування;
- місце та адреса розташування такої електронної інформаційної системи чи її частини;
- відомості про власника, володільця або утримувача електронної інформаційної системи чи її частини.

3.4.2. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК)

Загальні положення:

1. Зміст обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи

1) Публічно недоступним є місце, до якого неможливо увійти або в якому неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб.

! Приміщення, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання осіб у зв'язку з відбуттям покарання, затриманням, взяттям під варту тощо), мають статус публічно доступних.

2) Обстеженню підлягають:

- публічно недоступні місця,
- житло,
- інше володіння особи (див. ч. 2 ст. 233).

3) Обстеження полягає у таємному проникненні до зазначених вище місць.

4) Метою обстеження є:

- виявлення та фіксація слідів вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речей і документів, що мають значення для їх досудового розслідування;
- виготовлення копій чи зразків зазначених речей і документів;
- виявлення та вилучення зразків для дослідження під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину;
- виявлення осіб, які розшукуються;
- встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи.

2. Підстави обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи

Наявність достатніх підстав вважати, що в публічно недоступному місці, житлі чи іншому володінні особи знаходяться:

- сліди вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину
- речі та документи, що мають значення для досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину
- речі та документи, які можуть бути використані в якості зразків для експертизи
- особи, які розшукуються

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на обстеження публічно недоступних місць, житла або іншого володіння особи такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).

2. Додатково до загальних вимог в клопотанні та, відповідно, в ухвалі про надання дозволу на обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи має зазначатися:

- 1) конкретна мета проведення обстеження, наведена у ч. 1 ст. 267 КПК;
- 2) конкретне приміщення, житло, інше володіння особи;
- 3) адреса даного житла, приміщення, володіння особи;
- 4) дані про особу, яка володіє або розпоряджається таким приміщенням, житлом або іншим володінням особи;
- 5) достатні підстави вважати, що сліди вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, речі та документи знаходяться у даному приміщенні, житлі чи іншому володінні особи.

3. Рекомендується переконатися, чи дійсно це приміщення має статус публічно недоступного.

4. У разі якщо метою обстеження є встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, необхідно переконатися про наявність ухвали про надання дозволу на проведення даної негласної слідчої/розшукової дії.

! У даному випадку необхідно забезпечити, щоб строк дії ухвали про надання дозволу на обстеження публічно недоступного приміщення, житла чи володіння особи не перевищував строку дії ухвали про надання дозволу на аудіо-, відеоконтроль особи.

3.4.3. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК)

Загальні положення:

1. Зміст установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу

Установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу полягає в застосуванні технічних засобів для локалізації місцезнаходження радіоелектронного засобу, у тому числі мобільного терміналу систем зв'язку, та інших радіовипромінювальних пристроїв, активованих у мережах операторів рухомого (мобільного) зв'язку, *без розкриття змісту повідомлень, що передаються.*

2. Підстави для проведення установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу

Підставою є наявність відомостей, які свідчать про можливість встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження, в результаті його проведення.

У такому випадку необхідно також встановити, який зв'язок існує між радіоелектронним засобом (наприклад, мобільним телефоном) та конкретно особою, яка має значення для кримінального провадження (особа, що підозрюється у вчиненні злочину, підозрюваний, особа, яка стала предметом злочинного посягання, потерпілий), а також речами та документами, що мають значення для кримінального провадження (наприклад, мобільний телефон став предметом злочину).

! Дана негласна слідча дія може проводитися й під час розслідування злочинів невеликої та середньої тяжкості.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).
2. Додатково до загальних вимог в клопотанні та, відповідно, в ухвалі про надання дозволу на установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу необхідно зазначити ідентифікаційні ознаки, які дозволять унікально ідентифікувати:
 - 1) абонента спостереження (абонентський номер споживача послуг мобільного зв'язку; IMEI мобільного терміналу – міжнародний ідентифікатор мобільного обладнання);
 - 2) транспортну телекомунікаційну мережу (оператора або провайдера мобільного телефонного чи іншого зв'язку);
 - 3) кінцеве обладнання (обладнання, за допомогою якого здійснюється установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу).
3. Специфіка даної негласної слідчої (розшукової) дії така, що під час досудового розслідування вона доволі часто може розпочинатися до постановлення ухвали слідчого судді, тому необхідно перевірити наявність підстав, передбачених ч. 1 ст. 250 КПК (див. також пункт 3.2.3 посібника).

3.4.4. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК)

Загальні положення:

1. Зміст спостереження за особою, річчю або місцем

1. Спостереження за особою, річчю або місцем полягає у візуальному спостереженні за визначеними об'єктами.
2. Таке спостереження може проводитися з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.
3. Метою даної негласної слідчої (розшукової) дії є пошук, фіксація і перевірка *у публічно доступних місцях*:
 - відомостей про особу та її поведінку,
 - відомостей про тих, з ким ця особа контактує,
 - певної речі чи місця.

2. Підстави для проведення спостереження за особою, річчю або місцем

Підставою для проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії є наявність відомостей, які свідчать про можливість отримання відомостей, які мають значення для кримінального провадження шляхом здійснення візуального спостереження за конкретною особою, річчю або місцем.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на спостереження за особою, річчю або місцем такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).
2. Додатково до загальних вимог в клопотанні та, відповідно, в ухвалі про надання дозволу на спостереження за особою, річчю або місцем необхідно зазначити:
 - 1) ідентифікаційні ознаки особи або річчі, за якими встановлюється спостереження,
 - 2) конкретні кордони місця, за яким встановлюється спостереження.
3. Необхідно переконатися, що місце, за яким встановлюється спостереження, не має статусу публічно недоступного, житла чи іншого володіння особи.
4. Якщо з'ясується, що дане місце має статус публічно недоступного, житла чи іншого володіння особи, у задоволенні клопотання про надання дозволу на спостереження за особою, річчю або місцем рекомендується відмовити і запропонувати слідчому/прокурору звернутися з клопотанням у порядку, передбаченому ст. 267 КПК.

3.4.5. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК)

Загальні положення:

1. Зміст спостереження за особою, річчю або місцем

Аудіо-, відеоконтроль місця полягає у здійсненні прихованої фіксації відомостей за допомогою аудіо-, відеозапису *всередині публічно доступних місць*, без відома їхнього власника, володільця або присутніх у цьому місці осіб.

2. Підстави для проведення аудіо-, відеоконтролю місця

Підставою для прийняття рішення щодо надання дозволу на проведення аудіо-, відеоконтролю місця є наявність відомостей про те, що:

- розмови і поведінка осіб у цьому місці,
- інші події, що відбуваються у цьому місці,

можуть містити інформацію, яка має значення для кримінального провадження.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю місця такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).
2. Додатково до загальних вимог в клопотанні та, відповідно, в ухвалі про надання дозволу на аудіо- або відеоконтроль місця необхідно зазначити:
 - 1) конкретні кордони місця, за яким встановлюється аудіо-, відеоконтроль,
 - 2) які особи знаходяться чи можуть знаходитися у даному місці,

3) які події очікуються чи зазвичай відбуваються у даному місці,

4) який зв'язок між даним місцем, особами, подіями зі злочином, щодо якого проводиться досудове розслідування.

3. Необхідно переконатися, що місце, за яким встановлюється аудіо-, відеоконтроль, не має статусу публічно недоступного, житла чи іншого володіння особи.

4. Якщо з'ясується, що дане місце має статус публічно недоступного, житла чи іншого володіння особи, у задоволенні клопотання про надання дозволу на аудіо-, відеоконтроль місця рекомендується відмовити і запропонувати слідчому/прокурору звернутися з клопотанням у порядку, передбаченому ст. 267 КПК.

3.4.6. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на тимчасове обмеження конституційних прав особи під час здійснення контролю за вчиненням злочину (ч. 8 ст. 271 КПК)

1. Виключне право на прийняття рішення про проведення даної негласної слідчої дії має прокурор (ч. 4 ст. 246 КПК).

2. У той же час, у разі якщо під час здійснення контролю за вчиненням злочину виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися на підставі рішення слідчого судді (ч. 8 ст. 271 КПК).

3. Дозвіл слідчого судді слід отримати у разі необхідності для проведення контролю за здійсненням контролю за вчиненням злочину:

1) проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 233 КПК; пункт 4.2 посібника);

2) втручання у приватне спілкування (ст.ст. 258-266 КПК; пункт 3.4.1 посібника);

3) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК; пункт 3.4.2 посібника).

3.4.7. Розгляд клопотання та постановлення ухвали про дозвіл на негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК)

Підстави для негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження

1. Підставою для отримання зразків для порівняльного дослідження, яке проводиться, як правило, в рамках експертизи, негласно є наявність достатніх підстав вважати, що отримання таких зразків у загальному порядку, передбаченому статтею 245 КПК, неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження.
2. Особливі властивості зразків для порівняльного дослідження, які, з одного боку, відрізняють їх від інших зразків для експертизи, а з іншого – надають підстави для негласного отримання, є такими:
 - зразок існує, як правило, в єдиному екземплярі,
 - зразок, як правило, дозволяє ідентифікувати знаряддя злочину чи інші речі за відбитками або слідами застосування (наприклад, вогнепальна зброя, черевики, в яких злочинець перебував під час вчинення злочину, знаряддя зламу тощо),
 - позитивний результат порівняльного експертного дослідження створює докази причетності або вчинення конкретного злочину конкретною особою,
 - у зв'язку з вищенаведеним, у разі спроби отримати такий зразок у загальному порядку, тобто відкрито, існує високий ризик втрати цінного речового доказу або документу.

! Негласне отримання зразків для експертизи стосується лише зразків для порівняльного дослідження.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Загальний порядок розгляду клопотання про дозвіл на негласне отримання зразків для порівняльного дослідження такий же, як і розгляд клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії (див. пункти 3.2.2 та 3.3.1 посібника).
2. При розгляді клопотання і постановленні ухвали доцільно також враховувати положення ст. 245 КПК.
3. Додатково до загальних вимог в клопотанні та, відповідно, в ухвалі про надання дозволу на аудіо-/відеоконтроль місця необхідно зазначити:
 - відомості про конкретні зразки, які планується отримати;
 - вид порівняльного дослідження, для проведення якого необхідним є отримання зразків;
 - відомості та/або обставини, які надають достатні підстави вважати, що отримання зразків для порівняльного дослідження у загальному порядку, встановленому ст. 245 КПК, може завдати шкоди кримінальному провадженню;
 - вид шкоди, який може бути завданий кримінальному провадженню.
4. У разі, коли отримати зразки для порівняльного дослідження негласно не вдалося і про це стало відомо особі, яка ними володіє чи розпоряджається, або завдяки іншим обставинам втрачається необхідність зберігати таємницю щодо факту дослідження попередніх зразків, отриманих негласно, повторне отримання зразків здійснюється відкрито, згідно з положеннями ст. 245 КПК.

Розділ 4

СЛІДЧІ (РОЗШУКОВІ) ДІЇ (ГЛАСНІ)

4.1. Допит (ст.ст. 224-227, 232 КПК)

! Дані рекомендації стосуються повноважень слідчого судді щодо проведення допитів на стадії досудового розслідування. У даному порядку може проводитися лише допит потерпілого або свідка. Щодо допиту під час судового розгляду див. пункт 8.4 цього посібника та ст.ст. 352-354 КПК.

4.1.1. Розгляд клопотання про допит свідка чи потерпілого в судовому засіданні під час досудового розслідування

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Заслухати сторону, що подає клопотання.

2. Ознайомитися з клопотанням.

3. З'ясувати:

1) Сутність кримінального провадження (щодо якого злочину/злочинів проводиться досудове розслідування).

2) Яка сторона кримінального провадження звертається з клопотанням.

3) Чи було кому-небудь повідомлено про підозру.

4) Чи не сплинули строки досудового розслідування (ст. 219 КПК, параграф 4 глави 24 КПК).

5) Наявність підстав отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ч. 1 ст. 225).

- Чи дійсно є необхідним отримання показань на стадії досудового слідства в судовому засіданні?
- Які саме обставини роблять даний випадок винятковим:
 - існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого;
 - тяжка хвороба свідка чи потерпілого;
 - інші обставини, що можуть унеможливити їх допит в суді (які конкретно);
 - інші обставини, що можуть вплинути на повноту чи достовірність показань (які конкретно)?

6) Обставини, щодо яких буде проведено допит:

- Чи відносяться ці обставини до цього конкретного провадження?
- Яке значення мають ці обставини для кримінального провадження?
- Чи будуть надані показання належними доказами (ст. 85 КПК)?
- Чи ця особа володіє знанням про відповідні факти?
- Чи сприймала особа ці факти особисто?

7) Особистість потерпілого або свідка, що підлягає допиту:

- вік: чи не є він/вона неповнолітнім або малолітнім? Якщо так, слід врахувати положення ст.ст. 226, 227 КПК;
- громадянство, національна належність (чи потерпілий/свідок володіє мовою судочинства);
- стан здоров'я (необхідність присутності лікаря, забезпечення сурдоперекладача тощо).

8) Можливе/бажане місце проведення допиту:

Чи є необхідним проведення виїзного засідання? Якщо так, чим саме це обумовлено?

9) Вид допиту:

- планується допит однієї особи;
- планується одночасний допит двох чи більше раніше допитаних осіб;
- які підстави і чи дійсно є необхідним допит двох чи більше раніше допитаних осіб.

! Якщо йдеться про одночасний допит двох і більше осіб, необхідно з'ясувати, чи стосується дане провадження злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування. Якщо так, то слід пам'ятати, що одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

10) Чи є необхідним/бажаним/можливим проведення допиту в режимі відеоконференції.

4. Визначити:

1) дату, час та місце проведення судового засідання.

Враховувати:

- строки повідомлення та судового виклику (ч. 8 ст. 134 КПК – за 3 дні до початку засідання **або** якнайшвидше, з наданням необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом);
- вимоги щодо часу проведення слідчих (розшукових) дій (ч. 4 ст. 223 КПК);

- тривалості допиту (ч. 2 ст. 224 КПК; ч. 2 ст. 226 КПК).

2) склад осіб, які повинні або можуть брати участь у засіданні.

- Нагадати слідчому, прокурору про необхідність вжиття належних заходів для забезпечення присутності під час проведення допиту осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (ч. 3 ст. 223 КПК).
- Нагадати стороні захисту, потерпілому, що оскільки вони ініціювали даний допит, ця слідча (розшукова) дія має проводитись за їхньою участю. Якщо особа не бажає брати участь – слід одержати письмову відмову від участі в допиті (ч. 6 ст. 223 КПК).
- Врахувати особливості характеристики особистості свідка або потерпілого, що підлягає допиту (вік, спроможність розуміти мову судочинства тощо): необхідність залучення перекладача (ст. 68 КПК), експерта (ст. 69 КПК), спеціаліста (ст. 71 КПК), законного представника, педагога, психолога або лікаря (ст.ст. 226-227 КПК, ст. 59 КПК), захисника (ст.ст. 45-48, 53 КПК).
- Якщо нікому не було повідомлено про підозру – участь сторони захисту не є обов'язковою (ч. 1 ст. 225.)

3) визначити порядок виклику осіб на судове засідання.

- судовий виклик для тих, хто зобов'язаний бути присутнім на засіданні (глава 11 КПК).
- повідомлення для тих, хто не зобов'язаний бути присутнім на засіданні (глава 6 КПК).

5. **Постановити ухвалу** про проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні: ч. 2 ст. 110; ч. 2 ст. 369; ст. 370; ч.ч. 4, 5 ст. 371; ст. 372 КПК.

4.1.2. Проведення допиту в режимі відеоконференції (дистанційне провадження) (ст.ст. 232, 336, ч. 3 ст. 351, ч. 4 ст. 354 КПК)

! Дистанційне провадження можливе лише за наявності необхідного технічного обладнання в суді.

З а с а д и д и с т а н ц і й н о г о п р о в а д ж е н н я :

- Проводиться як під час досудового розслідування (відповідно до ст. 225 КПК), так і під час судового провадження.
- Сутність полягає у допиті особи дистанційно шляхом трансляції з іншого приміщення, яке знаходиться поза межами місця досудового розслідування або приміщення суду (залу судового засідання).
- Проводиться у спеціально передбачених кодексом випадках, відкритий перелік яких наведено у ч. 1 ст. 232, ч. 1 ст. 336, ч. 3 ст. 351, ч. 4 ст. 354 КПК України.
- Допит фактично проходить одночасно у двох місцях – залі судового засідання, де відбувається судово провадження, і в місці перебування особи, яка бере участь у провадженні дистанційно.
- Вимагає наявності відповідного обладнання як в місці, з якого проводиться трансляція, так і в місці, де трансляція сприймається (проведення судового засідання).
- Оскільки передбачається застосування технічних засобів і технологій, бажаним є залучення спеціаліста (ст. 71 КПК).
- Дистанційне судово провадження може застосовуватися під час здійснення судового провадження з будь-яких питань, розгляд яких віднесено до компетенції суду.
- Прийняття рішення про застосування дистанційного провадження та добровільність участі залежить від стадії та сторони кримінального провадження.
- Для проведення допиту в режимі відеоконференції у будь-якому разі доцільним є постановлення відповідної вмотивованої ухвали.

П о р я д о к п р и й н я т т я р і ш е н н я п р о з а с т о с у в а н н я д и с т а н ц і й н о г о п р о в а д ж е н н я :

1. Рішення про застосування дистанційного провадження для допиту в судовому засіданні *під час досудового розслідування* приймається слідчим суддею за власною ініціативою або за клопотанням сторони провадження чи інших учасників кримінального провадження.

Розгляд клопотання здійснюється в порядку, встановленому ст. 225 КПК (див. пункт 4.1.1 посібника з урахуванням положень ст.ст. 232 та 336 КПК).

У разі прийняття рішення слідчим суддею за власною ініціативою постановляється окрема ухвала про проведення допиту в режимі відеоконференції.

У разі прийняття рішення за клопотанням сторони провадження чи інших учасників кримінального провадження, рішення про застосування дистанційного провадження може відобразитися і в ухвалі про проведення допиту під час досудового розслідування в судовому засіданні.

! КПК не передбачає можливості допиту підозрюваного на стадії досудового розслідування в судовому засіданні. У даному випадку мова йде про допит потерпілих і свідків. Дистанційне розслідування щодо підозрюваного, у тому числі проведення його допиту в режимі відеоконференції проводиться слідчим, прокурором за їхнім рішенням за обов'язкової умови згоди підозрюваного.

2. Рішення про застосування дистанційного провадження для допиту **під час судового провадження** приймається судом за власною ініціативою або за клопотанням сторони чи інших учасників кримінального провадження.

Таке рішення може прийматися як на стадії підготовчого провадження, так і під час судового розгляду.

3. При прийнятті рішення за власною ініціативою або у разі одержання клопотання про проведення допиту в режимі відеоконференції, необхідно **встановити**:

1) чи є підстави для застосування дистанційного провадження і які саме:

- неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому чи судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- необхідність забезпечення безпеки осіб;
- проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого (коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту його прав – ч. 4 ст. 354 КПК);
- необхідність вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування чи судового провадження;
- здійснення судового розгляду стосовно декількох обвинувачених, якщо цього вимагають інтереси кримінального провадження або безпека обвинуваченого (ч. 3 ст. 351 КПК);
- наявність інших підстав, визнаних слідчим суддею або судом достатніми;

! Якщо застосування дистанційного провадження обумовлене необхідністю забезпечення безпеки свідка чи потерпілого, слід з'ясувати технічну можливість забезпечення зміни зовнішності та голосу свідка чи потерпілого, створення акустичних перешкод та вжиття інших заходів, за яких неможливо було б упізнати (ідентифікувати) особу, яка дає показання.

2) місце знаходження особи, яка бере участь в провадженні дистанційно;

Це може бути: приміщення цього або іншого суду; установа попереднього ув'язнення або установа виконання покарань.

3) наявність технічного обладнання для трансляції у місці знаходження особи, яка бере участь у провадженні дистанційно та прийняття трансляції в залі судового засідання, де проводиться допит чи здійснюється судовий розгляд;

Перевірити наявність обладнання для участі у відеоконференції в конкретному суді можливо на офіційному веб-сайті Державної судової адміністрації: www.court.gov.ua.

Про наявність обладнання для участі у відеоконференції в установі Державної пенітенціарної служби можливо дізнатися шляхом запиту до конкретної установи.

4) відповідність технічних засобів та технологій вимогам, встановленим кримінальним процесуальним кодексом;

Вони повинні забезпечувати:

- належну якість зображення і звуку,
- інформаційну безпеку,
- учасникам допиту можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання й отримувати відповіді осіб, які беруть участь у допиті дистанційно, реалізовувати інші надані учасникам допиту процесуальні права та виконувати їхні процесуальні обов'язки,
- дотримання принципу гласності та відкритості судового провадження.

! Не рекомендується здійснення допиту в режимі відеоконференції з використанням технічних засобів і технологій, що розташовані в інших приміщеннях, крім приміщень цього суду або іншого суду, внесеного до переліку судів, які мають обладнання для участі у відеоконференції. У разі необхідності проведення відеоконференції з установою попереднього ув'язнення чи виконання покарань необхідно переконатися, що дана установа застосовує сертифіковані технічні засоби й технології, які відповідають зазначеним вище вимогам.

5) наявність згоди сторін кримінального провадження та потерпілого щодо застосування дистанційного провадження;

Якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти застосування дистанційного провадження, однак на Ваше переконання це є необхідним і для цього існують усі підстави та умови, постановляється окрема ухвала про проведення допиту в режимі відеоконференції з обґрунтуванням в ухвалі прийнятого рішення.

! Якщо обвинувачений, який перебуває поза межами приміщення суду, заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, необхідно відмовитися від його застосування.

У разі планування допиту свідка або потерпілого в умовах, що унеможливають його ідентифікацію, перед постановленням відповідної ухвали необхідно обов'язково з'ясувати наявність заперечень сторін кримінального провадження проти проведення допиту свідка або потерпілого за таких умов, і в разі їх обґрунтованості відмовити у проведенні такого допиту (ч. 9 ст. 352 КПК).

! Заперечення щодо умов, які унеможливають ідентифікацію свідка або потерпілого, не повинні впливати на прийняття рішення щодо проведення допиту в режимі відеоконференції.

6) перелік осіб, яких необхідно викликати в судові засідання та яким необхідно повідомити про судові засідання (ст.ст. 45-48, 53, 59, 68, 69, 71, 223-227, 351-354 КПК).

Після прийняття рішення постановляється ухвала про проведення допиту в режимі відеоконференції.

Постановлення ухвали про проведення допиту в режимі відеоконференції:

1. Рекомендується у будь-якому разі постановляти обґрунтовану ухвалу про проведення допиту в режимі відеоконференції.
2. Крім загальних вимог, передбачених ч. 2 ст. 110; ч. 2 ст. 369; ст. 370; ч.ч. 4, 5 ст. 371; ст. 372 КПК ухвала про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції має містити:

1) найменування суду або установи Державної пенітенціарної служби України, яким доручається забезпечити проведення відеоконференції;

Суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення, зобов'язаний забезпечити проведення відеоконференції.

2) доручення суду або установі попереднього ув'язнення чи закладу виконання покарань на проведення відеоконференції;

Наприклад:

«Доручити суду, на території юрисдикції якого перебуває особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, щоб судовий розпорядник або секретар судового засідання суду, якому надається доручення, вручив особі, що бере участь в судовому провадженні дистанційно, пам'ятку про її процесуальні права, перевірів документи, що посвідчують її особу та перебував поряд з нею до закінчення судового засідання».

або

«Доручити службовій особі установи попереднього ув'язнення або установи виконання покарань вручити особі, що бере участь в судовому провадженні дистанційно, пам'ятку про її процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують її особу, та перебувати поряд з нею до закінчення судового засідання».

3) ім'я особи, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, та її процесуальний статус;

4) дату і час проведення судового засідання;

При визначенні дати необхідно враховувати положення ст. 28 КПК про розумні строки та вимоги КПК щодо строків повідомлення і судового виклику (ч. 8 ст. 134 КПК).

Дата та час має визначатися таким чином, щоб надати можливість суду, в якому буде знаходитись особа, що бере участь у допиті дистанційно, створити належні умови проведення процесуальної дії (ч. 4 і 5 ст. 336 КПК), повідомити таку особу, її захисника та/або інших учасників допиту про дату, час і місце проведення процесуальної дії, а також визначити зал судового засідання.

Перед призначенням дати доцільно узгодити її з судом, який зобов'язаний виконати доручення про проведення відеоконференції з місцем попереднього ув'язнення або із закладом виконання покарань.

5) факт згоди або заперечення сторони кримінального провадження чи потерпілого щодо проведення допиту в режимі відеоконференції та обґрунтування застосування дистанційного провадження у разі їхньої незгоди;

6) факт згоди обвинуваченого, який знаходиться за межами залу судового засідання, щодо застосування дистанційного провадження;

7) перелік осіб, які мають бути присутні в судовому засіданні.

3. Ухвала виготовляється в достатній кількості копій (для матеріалів провадження, для суду чи установи, що мають забезпечити проведення відеоконференції).

! Після постановлення ухвали її копія негайно направляється до суду, який має забезпечити проведення відеоконференції, місця попереднього ув'язнення або закладу виконання покарань, де знаходиться особа, що бере участь у провадженні дистанційно. Копія ухвали може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку.

Рекомендований порядок проведення допиту в режимі відеоконференції:

Додатково до процесуальних вимог, встановлених ст.ст. 225, 351-354 КПК, необхідно забезпечити наступне:

1. Переконатися у тому, що технічні засоби та технології справні й готові до застосування, а також відповідають вимогам, встановленим кримінальним процесуальним законом, які наведені вище.

2. Переконатися, що судовий розпорядник або секретар судового засідання Вашого суду (судовий розпорядник або секретар судового засідання суду, де знаходиться особа, що бере участь в засіданні дистанційно; службова особа установи попереднього ув'язнення або установи виконання покарань), вручив(-ла) такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірів(-ла) її документи, що посвідчують особу, та перебував(-ла) поряд з нею до закінчення судового засідання.

3. Переконатися у присутності законного представника, захисника, перекладача, педагога, психолога, лікаря, спеціаліста та інших осіб, участь яких була визнана необхідною відповідно до рішення слідчого судді, згідно з відповідними положеннями КПК.

Доцільно, щоб захисник, законний представник, педагог, психолог, лікар прибули до місця перебування особи, яка бере участь у проведенні допиту дистанційно.

Щодо участі захисника – див. пункт 2.3 посібника.

4. Забезпечити фіксацію ходу і результатів допиту, проведеного в режимі відеоконференції, за допомогою технічних засобів відеозапису, що є обов'язковим у даній ситуації.

4.2. Проникнення до житла чи іншого володіння особи

4.2.1. Розгляд клопотання (ст.ст. 13, 233-235, 237, 240 КПК)

Цей пункт стосується надання дозволу на проведення обшуку, огляду та слідчого експерименту, пов'язаних з необхідністю проникнення до житла чи іншого володіння особи.

! Проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою проведення обшуку здійснюється виключно на підставі ухвали слідчого судді.

! Проникнення до житла чи іншого володіння особи з метою проведення огляду або слідчого експерименту можливе і за добровільною згодою особи, яка ними володіє (ч. 1 ст. 233, ч. 5 ст. 240 КПК). При цьому добровільна згода має бути надана письмово.

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

! Клопотання має бути розглянуте в день його надходження.

1. Заслухати слідчого/прокурора або захисника.

Сторона захисту може звернутися з клопотанням про проведення обшуку в разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, якою їй було надано право на доступ до речей і документів.

2. Ознайомитися з клопотанням.

! Клопотання, з яким звертається слідчий, має бути погоджене з прокурором.

3. З'ясувати:

1) Клопотання подається до чи після проникнення до житла чи іншого володіння особи.

*Чи не відбулося проникнення до житла та іншого володіння особи до винесення ухвали слідчого судді.
Чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді.
Які саме підстави існували для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді (див. пункт 4.2.2 посібника).*

2) Чи не пов'язане клопотання з невиконанням ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів.
Якщо так, необхідно з'ясувати причини, умови та конкретні обставини невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів.

3) Мету обшуку:

- фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукання знаряддя кримінального правопорушення;
- відшукання майна, яке було здобуте в результаті вчинення кримінального правопорушення;
- відшукання та вилучення речей і документів, зазначених в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів, яку не було виконано;
- встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

4) Що перешкоджає слідчому/прокурору встановити місцезнаходження речей/документів/осіб без проведення обшуку житла або іншого володіння особи.

У випадку необхідності проведення іншої процесуальної дії – огляду або слідчого експерименту, з'ясовується необхідність проведення відповідної дії в конкретному місці.

5) Відповідність клопотання вимогам ч. 3 ст. 234 КПК:

- Поняття житла чи іншого володіння особи (див. ч. 2 ст. 233 КПК).
- Якщо приміщення, земельна ділянка, транспортний засіб, гараж тощо є власністю держави або органу місцевого самоврядування (не є володінням особи), ухвали слідчого судді для проведення огляду або слідчого експерименту не потребується. Обшук проводиться в загальному порядку.
- Якщо об'єктом обшуку є суб'єкт економічної діяльності, прийняття рішення щодо надання дозволу на проведення обшуку і проведення обшуку здійснюється на загальних засадах.

! Вивчаючи перелік речей та документів, необхідно переконатися, що вони не відносяться до тих речей і документів, доступ до яких заборонено (ст. 161 КПК). Також необхідно звернути увагу, чи не відносяться вони до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (ст. 162 КПК) – докладніше про це див. у пункті 4.3 цього посібника.

! Якщо клопотання подається в результаті невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів, необхідно переконатися, щоб у клопотанні містився той же перелік речей і документів, що й в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів, яка не була виконана (ст. 166 КПК).

6) Чим обґрунтовуються доводи клопотання:

- протоколи інших гласних та негласних слідчих дій або їхні копії;
- Показання свідків, потерпілих та/або результати їх опитування;
- Показання або інформація від підозрюваного;
- інформація, що міститься в документах, на речових доказах;
- висновки експерта;
- матеріали оперативно-розшукової діяльності;
- матеріали, які свідчать про невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей та документів;
- інші матеріали кримінального провадження;
- публікації у засобах масової інформації.

! При аналізі наданих матеріалів необхідно переконатися, що вони відповідають вимогам щодо допустимості доказів (ст.ст. 86-88 КПК).

7) Чи доведено у клопотанні та матеріалах, що додаються до нього, наявність достатніх підстав вважати що:

а) було вчинене кримінальне правопорушення;

Які саме обставини свідчать про те, що було вчинене кримінальне правопорушення?

б) відшукувані речі та документи мають значення для досудового розслідування;

Яке саме значення мають відшукувані речі/документи для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення?

Про що вони можуть свідчити, які фактичні дані підтверджують або спростовують, і як це пов'язано з досудовим розслідуванням?

Який зв'язок розшукуваних речей/документів/осіб із кримінальним правопорушенням?

Які особи та у зв'язку з чим розшукуються, чи є достатні підстави вважати, що розшукувані особи мають відношення до кримінального правопорушення?

в) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;

Наявність чи відсутність яких саме фактів та обставин встановлюють відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах (зокрема див. ч. 1 ст. 91 КПК)?

Яким чином буде можливим використання виявлених відомостей як належних доказів у кримінальному провадженні?

г) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи.

Які обставини та матеріали свідчать про перебування зазначених речей/документів/осіб в межах зазначеного житла/володіння особи?

Які обставини свідчать про те, що місцем проведення слідчого експерименту може бути тільки помешкання конкретної особи чи інше її володіння (у разі одержання клопотання щодо проведення слідчого експерименту)?

! Якщо слідчий/прокурор не зміг довести наявність достатніх підстав вважати, що зазначені вище обставини мають місце, необхідно відмовити у задоволенні клопотання про обшук.

У разі прийняття рішення про надання дозволу на проникнення до житла чи іншого володіння особи, необхідно постановити відповідну ухвалу.

4. Перевірити наявність наступних документів:

- витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання;
- оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;
- ухвала про надання тимчасового доступу до речей та документів, яку не було виконано.

Постановлення ухвали:

1. Ухвала постановлюється у відповідності з вимогами, встановленими ст. 235 КПК.

2. В ухвалі обов'язково зазначається, що вона надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи, із зазначених у клопотанні підстав, лише один раз.

Це положення не забороняє слідчому/прокуророві або стороні захисту звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку (огляду чи слідчого експерименту) з інших підстав, які були виявлені після звернення з першим клопотанням.

3. Обов'язково вказується строк дії ухвали, який **не може перевищувати одного місяця** з дня її постановлення.

При визначенні строку необхідно враховувати усі обставини справи, складність обшуку, об'єкт обшуку, необхідність проведення підготовчих дій, підшукання необхідних технічних засобів та обладнання, підшукання спеціалістів тощо. Загалом з проведенням обшуку не рекомендується зволікати, оскільки існує ризик втрати речей/документів, покидання місця особою, що розшукується. У зв'язку з цим доцільно обговорити даний строк зі слідчим/прокурором, який планує проведення даної процесуальної дії.

4. Якщо дозвіл на проведення обшуку надано за клопотанням сторони захисту, в ухвалі необхідно доручити забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органу внутрішніх справ за місцем проведення цих дій.

У цьому випадку доцільно виготовити додаткову копію ухвали, для слідчого/прокурора/органа внутрішніх справ, що буде проводити дану процесуальну дію.

5. Необхідно виготовити три примірники ухвали – оригінал і дві копії, які чітко позначаються як копії.

В залежності від обставин справи можуть виготовляватися додаткові копії ухвали.

4.2.2. Невідкладні випадки і наслідки отримання доказів під час проникнення без ухвали слідчого судді (ч. 3 ст. 233 КПК)

Загальні засади:

В таких випадках проникнення до житла чи іншого володіння особи вже здійснено і завданням слідчого судді є перевірити обґрунтованість такого проникнення, щоб одержані в результаті проникнення речі та документи вважалися допустимими доказами.

У разі вчинення проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді слідчий/прокурор мають **невідкладно** звернутися до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку.

Порядок розгляду клопотання такий же, як і розгляд клопотання, описаний у пункті 4.2.1 посібника, за виключенням необхідності встановлення та обґрунтування обставин, які дозволяють проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді

Невідкладні випадки:

До **невідкладних випадків** отримання доказів без ухвали слідчого судді відносяться:

1. Випадки, пов'язані із **врятуванням життя людей та майна.**

Для цього мають існувати достатні підстави вважати, що мала місце реальна загроза життю людей (людини) або майну і ніяким іншим чином, крім проникнення до житла чи іншого володіння особи, врятувати їх було неможливо.

2. Випадки, пов'язані з **безпосереднім переслідуванням** осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Безпосереднє переслідування має місце, коли особу застали під час замаху на злочин, вчинення злочину, відразу після вчинення злочину або було встановлено особу, яка розшукується, і вона намагалася втекти від співробітника оперативного підрозділу, слідчого або прокурора.

Наслідки отримання речей і документів під час проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді:

1. У разі наявності достатніх підстав вважати, що мав місце невідкладний випадок, який дозволяє проникнення до житла та іншого володіння особи, та достатніх підстав для проведення обшуку (або огляду) за умови доведення їх слідчим/прокурором, необхідно задовольнити клопотання про обшук.

В такому разі одержані речі та документи можуть розглядатися під час судового провадження в якості допустимих доказів.

2. У разі якщо слідчий/прокурор не доведе наявності достатніх підстав вважати, що невідкладний випадок мав місце та були підстави для проведення обшуку (або огляду), необхідно відмовити у задоволенні клопотання про обшук.

У такому разі одержані внаслідок такого обшуку речі та документи визнаються недопустимими доказами, а отримана інформація підлягає невідкладному знищенню за рішенням і під контролем прокурора або передачі особі, у володінні якої вони знаходилися (див. ст. 255 КПК).

Прокурор також зобов'язаний повідомити особу, в житлі чи іншому володінні якої проводився обшук (огляд) без ухвали слідчого судді, якщо це було здійснено за її відсутності (див. ст. 253 КПК).

! У даному випадку завданням слідчого судді є задоволення або незадоволення клопотання про проведення обшуку. Усі наслідки, пов'язані з відмовою у задоволенні клопотання, відносяться до компетенції прокурора, зокрема обов'язок знищити інформацію та усі інші пов'язані з цим дії.

4.3. Прийняття рішення про надання дозволу на вилучення речей і документів

4.3.1. Порядок вилучення речей і документів (ч. 7 ст. 163, ст. 167-169 КПК)

Слідчий суддя надає дозвіл на вилучення речей і документів шляхом відображення такого дозволу в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів, шляхом постановлення ухвали про обшук або постановлення ухвали про дозвіл на проведення огляду житла чи іншого володіння особи. У реїтї випадків вилучення речей і документів таке право надається слідчому/прокуророві, уповноваженій службовій особі та особі, яка затримала особу без ухвали слідчого судді та не має статусу уповноваженої службової особи в розумінні статті 208 КПК, Кримінальним процесуальним законом.

Вилучення речей і документів допускається в результаті проведення наступних процесуальних дій:

1. тимчасового доступу до речей та документів (ч. 7 ст. 167 КПК);
2. обшуку (ч. 2 ст. 168 КПК);
3. огляду (ч. 2 ст. 168 КПК);
4. затримання особи в порядку статті 207 або 208 КПК (ч. 1 ст. 168 КПК).

Підставами, які дозволяють вилучення речей та документів, є наявність достатніх підстав вважати, що:

1. без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів:
 - речі й документи належать чи знаходяться у володінні/розпорядженні підозрюваного чи обвинуваченого;
 - речі й документи належать чи знаходяться у володінні/розпорядженні членів родини, близьких осіб підозрюваного або обвинуваченого, інших осіб, які зацікавлені в результатах кримінального провадження;
 - речі й документи належать чи знаходяться у володінні/розпорядженні потерпілого, членів його родини, близьких йому осіб, інших осіб, які зацікавлені в результатах кримінального провадження;
 - речі й документи зберігаються в таких умовах, які можуть привести до їхньої зміни або знищення/псування природним шляхом (наприклад, зберігання комп'ютерної техніки, носіїв комп'ютерної інформації у приміщеннях з високим електромагнітним випромінюванням чи високою вологістю);
2. таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів:
 - необхідність проведення експертного дослідження речей та документів;
 - збереження речей та документів до судового розгляду з метою визнання та використання їх в якості речових доказів.
3. речі та документи мають значення для кримінального провадження:
 - потенційно є речовими доказами;
 - потенційно є документами-доказами;
 - містять на собі інформацію, яка має значення для планування та організації подальшого розслідування.
4. речі, предмети вилучені законом з обігу:
 - зброя, наркотичні та психотропні засоби, документи з ознаками підроблення тощо.
5. речі, предмети, документи тощо підпадають під критерії майна, яке підлягає тимчасовому вилученню (ч. 2 ст. 167 КПК).

Процесуальні рішення, які надають дозвіл на вилучення речей і документів та в яких відображається факт вилучення речей і документів:

1. Ухвала слідчого судді про надання тимчасового доступу до речей і документів (ч. 7 ст. 163, ст. 333 КПК) – див. пункт 2.12 посібника.

Сторона кримінального провадження, що звертається з відповідним клопотанням, має довести наявність достатніх підстав вважати, що без такого вилучення існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів, або таке вилучення необхідне для досягнення мети отримання доступу до речей і документів.

2. Ухвала слідчого судді про проведення обшуку / про дозвіл на обшук житла та іншого володіння особи (ч. 7 ст. 236 КПК), також див. пункт 4.2 посібника

Слідчий/прокурор під час проведення обшуку здійснює вилучення речей та документів, дозвіл на відшукання яких надано в ухвалі про проведення обшуку/огляду та які мають значення для кримінального провадження; предметів, які вилучені законом з обігу незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном (див. ч. 7 ст. 236, ст.ст. 167-169 КПК).

3. Ухвала слідчого судді про дозвіл на огляд житла та іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК), також див. пункт 4.2 посібника.

Дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу (ч. 5 ст. 237 КПК).

4. Протокол обшуку (у тому числі особистого обшуку особи).

Факт вилучення речей, предметів та документів відображається в протоколі. Вилучені речі, предмети та документи оглядаються, фіксуються за допомогою технічних засобів та описуються в протоколі.

5. Протокол огляду

Такі ж дії, що й при проведенні обшуку. Крім цього при вилученні речей і документів під час проведення огляду, вони підлягають негайному огляду й опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування (ч. 5 ст. 236 КПК).

6. Протокол затримання особи

Відображаються результати особистого обшуку (речі, предмети, документи, що знаходилися при особі на момент її затримання).

4.3.2. Обмеження щодо вилучення речей і документів: речі й документи, до яких заборонено доступ, та речі й документи, що містять охоронювану законом таємницю (ст.ст. 161, 162 КПК)

Загальні засади:

1. *Кримінальним процесуальним законом заборонено доступ до речей і документів, які є будь-якою формою обміну інформацією між захисником та його клієнтом, а також об'єкти, додані до такого обміну інформацією (ст. 161 КПК).*

1) При задоволенні клопотання про надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів, проведення обшуку, проведення огляду в житлі чи іншому володінні особи слід звертати увагу, чи не є речі й документи, до яких надається тимчасовий доступ або які планується вилучити, формою обміну інформацією між захисником та його клієнтом, чи об'єктами, що додаються до такого обміну.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року забезпечує більш широкий захист, зокрема за допомогою визначення адвокатської таємниці у статті 21: «будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених цим Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності».

! У разі якщо речі та документи потрапляють під таку категорію, у задоволенні клопотання слід відмовити.

2) Додатково до цього законодавством передбачено наступні заходи захисту конфіденційності діяльності захисника (адвоката) і його клієнта:

- документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків, без його згоди не підлягають огляду, вилученню чи розголошенню слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом (ч. 6 ст. 46 КПК);
- забороняється вимагати від адвоката, його помічника, стажиста, особи, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, адвокатським бюро, адвокатським об'єднанням, а також від особи, стосовно якої припинено або зупинено право на заняття адвокатською діяльністю, надання відомостей, що є адвокатською таємницею. З цих питань зазначені особи не можуть бути допитані, крім випадків, якщо особа, яка довірила відповідні відомості, звільнила цих осіб від обов'язку зберігати таємницю в порядку, передбаченому законом (п. 2 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);
- проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора України, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міста Києва та міста Севастополя (п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);
- забороняється проведення огляду, розголошення, витребування чи вилучення документів, пов'язаних зі здійсненням адвокатської діяльності (п. 4 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);
- забороняється втручання у приватне спілкування адвоката з клієнтом (п. 9 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»).

2. *Кримінальним процесуальним законом визначено перелік речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю (ст. 162 КПК).*

! Щодо таких речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, встановлено особливий порядок одержання тимчасового доступу та вилучення.

Перелік речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю:

1) інформація, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста і надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;

Ч. 3 ст. 25 Закону України «Про інформацію», ст. 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», п. 11 ч. 2 ст. 26 Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні».

Зазначені вище закони власне дають ЗМІ та журналістам право не розкривати джерело інформації або інформацію, яка дозволяє встановити джерело інформації.

! Йдеться не про будь-яку інформацію, що знаходиться у володінні засобу масової інформації або журналіста, а лише про ту, яка була надана їм за умови нерозголошення авторства або джерела інформації.

Спеціального порядку доступу до журналістської таємниці законодавством наразі не встановлено.

2) відомості, які можуть становити лікарську таємницю;

Ст.ст. 39-1, 40 Основ законодавства України про охорону здоров'я; ст. 286 Цивільного кодексу України; ст. 7 Закону України «Про захист персональних даних»; ст. 11 Закону «Про інформацію».

Зазначені норми встановлюють право особи на таємницю інформації щодо стану її здоров'я, результати медичних обстежень, оглядів, діагнозу, факту звернення до медичної установи, інтимної та сімейної сторони життя.

Спеціального порядку доступу до лікарської таємниці законодавством наразі не встановлено.

3) відомості, які можуть становити таємницю вчинення нотаріальних дій;

Поняття нотаріальної таємниці та гарантії нотаріальної діяльності – ст.ст. 8 і 8-1 Закону України «Про нотаріат».

4) конфіденційна інформація, в тому числі така, що містить комерційну таємницю;

Поняття конфіденційної інформації – ч. 2 ст. 21 Закону України про інформацію, а також Рішення Конституційного Суду України № 2-рп/2012 від 20.01.2012 р.

Поняття комерційної таємниці – ст. 505 Цивільного кодексу України та ст. 36 Господарського кодексу України. Слід мати на увазі, що в переважній більшості випадків віднесення інформації до конфіденційної (крім інформації про фізичну особу) та до комерційної таємниці здійснюється особою, яка має контроль над такою інформацією. Суб'єкти господарювання можуть відносити до комерційної таємниці інформацію, яка має безпосереднє відношення до статутної діяльності підприємства, розголошення якої може заподіяти підприємству істотну матеріальну шкоду. Ознакою віднесення інформації до комерційної таємниці є заходи, вжиті суб'єктом господарювання щодо її захисту. Як правило, рішення про віднесення тієї або іншої інформації до категорії комерційної таємниці та заходів з її захисту відображається в установчих договорах, статутах, положеннях, колективних договорах, правилах внутрішнього трудового розпорядку суб'єктів господарювання.

Факт можливості віднесення певної інформації до конфіденційної, у тому числі до комерційної таємниці, має вирішуватися у кожному конкретному випадку, в залежності від матеріалів кримінального провадження та змісту й характеру інформації, що міститься в речах і документах, на тимчасовий доступ до яких та/або на вилучення яких отримується дозвіл.

! Якщо існують сумніви, чи можливо віднести ту або іншу інформацію до конфіденційної або до комерційної таємниці, така інформація має розглядатися як конфіденційна, у тому числі як така, що містить комерційну таємницю.

Разом із цим слід враховувати і положення ч. 4 ст. 21 Закону України «Про інформацію», в якій наводиться перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом, а також Постанови Кабінету Міністрів України № 611 від 9 серпня 1993 р. «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці».

5) відомості, які можуть становити банківську таємницю;

Поняття, порядок доступу та розкриття банківської таємниці наведено у главі 10 Закону України «Про банки і банківську діяльність», міститься в Постанові правління Національного банку України від 14.07.2006 р. № 267 «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці».

Звернення органів досудового слідства у межах кримінального судочинства, заяви правоохоронних органів при здійсненні оперативно-розшукової діяльності мають розглядатися у порядку Кримінально-процесуального кодексу України (див. п. 5 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30.09.2011 р. № 10 «Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб».

6) особисте листування особи та інші записи особистого характеру;

Незалежно від виду носія інформації (у тому числі електронна пошта, нотатки в мобільних телефонах тощо).

7) інформація, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, про зв'язок, абонента, надання телекомунікаційних послуг, у тому числі отримання послуг, їхньої тривалості, змісту, маршрутів передавання тощо;

Див. Ст.ст. 9, 34, 39 Закону України «Про телекомунікації».

8) персональні дані особи, що знаходяться в її особистому володінні або в базі персональних даних, яка знаходиться у володільця персональних даних;

Про персональні дані особи, що знаходяться в її особистому володінні див. ст. 11 Закону України «Про інформацію».

Про бази персональних даних, які знаходяться у володільця персональних даних див. Закон України «Про захист персональних даних», зокрема ст. 25.

У даному контексті, особливо у справах про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, слід звертатися й до положень закону України «Про доступ до публічної інформації» та ст. 16 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», який втратив чинність 26.04.2015 року.

9) державна таємниця.

Див. Закон України «Про державну таємницю».

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

1. Питання про надання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, вирішується в порядку, встановленому для розгляду клопотань щодо надання тимчасового доступу до речей та документів або надання дозволу на обшук чи огляд (див. пункти 2.12 та 4.4 посібника).

2. При зверненні з клопотанням щодо одержання тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, додатково до обставин, які необхідно довести для отримання тимчасового доступу до речей і документів у загальному порядку (ч. 5 ст. 163 КПК), сторона кримінального провадження, що звертається з клопотанням, має довести (див. ч. 6 ст. 163 КПК):

1) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, які містять охоронювану законом таємницю;

Інформація, що містить охоронювану законом таємницю:

- впливає на кримінально-правову кваліфікацію діяння, зокрема ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення;
- свідчить про подію кримінального правопорушення;
- свідчить про вчинення конкретних дій конкретною особою і може вплинути на рішення щодо її винуватості;
- містить інформацію про фактичні дані щодо виду та розміру шкоди, завданої злочином та розмір процесуальних витрат;

- такі обставини можуть слугувати підставою для прийняття рішення щодо закриття кримінального провадження, звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання.

2) неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів.

Ці речі та документи є єдиним можливим та/або достовірним носієм інформації щодо обставин, які необхідно довести у кримінальному провадженні.

! Якщо сторона кримінального провадження звертається з клопотанням про одержання тимчасового доступу до речей і документів, які містять державну таємницю, необхідно переконатися, що особа, яка одержує такий доступ має встановлений у відповідному законному порядку доступ до державної таємниці. Якщо наявність доступу до державної таємниці не доведено, у клопотанні слід відмовити.

! Не допускається вилучення реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому законом про нотаріат, а також печатки нотаріуса. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою ухвалою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду (ст. 8-1 Закону України «Про нотаріат»).

Доступ особи до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, здійснюється в порядку, визначеному законом. Безпосередній доступ до таких речей і документів за дозволом судді здійснюється стороною кримінального провадження, яка одержала тимчасовий доступ до речей і документів.

4.4. Надання дозволу на проведення обшуку та огляду приміщень та інших володінь особи, де потенційно можуть зберігатися речі й документи, які містять охоронювану законом таємницю та вилучення з них таких речей і документів (ст. ст. 161-163, 167-169, 233-235, 237 КПК)

Орієнтовний перелік приміщень та інших володінь особи, де потенційно можуть зберігатися речі та документи, які містять охоронювану законом таємницю:

- офіс, робоче місце адвоката, адвокатське бюро, адвокатське об'єднання;
- приміщення редакцій засобів масової інформації, робочі місця журналістів тощо;
- лікарні, поліклініки, інші заклади охорони здоров'я, приватні кабінети, робочі місця лікарів та медперсоналу тощо;
- нотаріальні контори (державні та приватні), робочі місця нотаріусів;
- приміщення органів управління, офіси, інші володіння (у значенні, наведеному в ч. 2 ст. 233 КПК) суб'єктів господарювання;
- банки, інші банківські та фінансові установи;
- офісні та технічні приміщення, інші володіння (у значенні, наведеному у ч. 2 ст. 233 КПК) операторів та провайдерів телекомунікацій;
- офісні та технічні приміщення, інші володіння (у значенні, наведеному у ч. 2 ст. 233 КПК) підприємств, установ, організацій, які є володільцями баз персональних даних;
- органи державної влади, підприємства, установи, організації, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;
- житло та інше володіння особи (у тому числі адвоката, лікаря, нотаріуса, журналіста).

Рекомендований порядок надання дозволу на проведення обшуку і огляду в приміщенні та іншому володінні особи, де потенційно можуть зберігатися речі та документи, які містять охоронювану законом таємницю:

Окремо такий порядок щодо надання дозволу на обшук і огляд не врегульовано (за виключенням приміщень і володінь адвоката), врегульовано лише порядок надання тимчасового доступу до таких речей і документів. Разом із цим ст. 166 КПК передбачає можливість постановлення ухвали про дозвіл на проведення обшуку у разі невиконання ухвали про тимчасовий доступ до речей і документів за клопотанням сторони кримінального провадження, якій надано право на доступ до речей і документів на підставі ухвали. При цьому перелік речей і документів, який містився в ухвалі на надання тимчасового доступу до речей і документів має бути ідентичний переліку речей і документів, які планується відшукати і вилучити під час обшуку.

У зв'язку з цим, у разі виникнення у сторони кримінального провадження необхідності одержання речей та документів, які містять охоронювану законом таємницю, найбільш бажаним є надання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів у встановленому законом порядку, що наведено у пунктах 2.13 та 4.3.1 посібника.

У той же час слід мати на увазі, що тимчасовий доступ до речей і документів надається у випадку, коли сторони кримінального провадження відомо, що певні речі й документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної юридичної або фізичної особи. Метою ж обшуку є виявлення або відшукування у певному місці речей і документів, якщо існують достатні підстави вважати, що відшукувані речі або документи знаходяться у певному місці.

Тому у випадках, коли сторони кримінального провадження невідомо про перебування речей і документів у володінні певної особи, однак є достатні підстави вважати, що такі речі й документи знаходяться у певному місці, виникає необхідність проведення обшуку. Крім цього, проведення обшуку, а не надання тимчасового доступу до речей і документів може бути обумовлено й тактичними та практичними міркуваннями, наприклад, в умовах, коли існує ризик знищення потенційних доказів або у випадках, передбачених у ст. 233 КПК (див. пункт 4.2.2 посібника).

В таких випадках клопотання про одержання дозволу на проведення обшуку або огляду в зазначених місцях рекомендовано сторонам кримінального провадження подавати, а слідчому судді – розглядати у загальному порядку (див. пункт 4.4 посібника) з урахуванням положень ч. 6 ст. 163 КПК (див. пункт 4.3.2 посібника).

У разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, в клопотанні про дозвіл на проведення слідчої (розшукової) дії і в ухвалі слідчого судді в обов'язковому порядку зазначається перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити. При цьому слід враховувати заборони, наведені у пункті 4.3.2 посібника (див. ч. 1 і ч. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність»).

! Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, має бути присутній представник ради адвокатів регіону. У зв'язку з цим необхідно вжити заходів щодо повідомлення ради адвокатів регіону про проведення такої слідчої дії, дату, час і місце її проведення.

4.5. Слідчий експеримент (ст. 240 КПК)

4.5.1. Умови проведення

1. Для проведення слідчого експерименту ухвала слідчого судді необхідна лише у випадку, коли існує необхідність проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи і така особа не надала добровільної згоди на його проведення.
2. Оскільки проведення слідчого експерименту передбачає відтворення певних дій, проведення дослідів чи випробувань, його проведення допускається лише за умови, що:
 - при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих;
 - не принижуються честь і гідність осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих;
 - не завдається шкода.

4.5.2. Розгляд клопотання і прийняття рішення про надання дозволу на слідчий експеримент в житлі чи іншому володінні особи

Рекомендований порядок розгляду клопотання:

Порядок такий же, як і для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи (ст.ст. 234-236 КПК; пункт 4.4 посібника) за виключенням:

1. Відсутні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді та дозволу такої особи для проведення слідчого експерименту.
2. Проведення слідчого експерименту не пов'язане з тимчасовим доступом до речей і документів.
3. Метою проведення слідчого експерименту є перевірка й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.
4. У клопотанні має бути зазначено, які саме дії планується провести в рамках слідчого експерименту:
 - 1) відтворення дій чи обстановки, обставин певної події;
 - 2) проведення дослідів;
 - 3) проведення випробувань.

При прийнятті рішення необхідно пересвідчитися, що забезпечуються умови, за яких допускається проведення слідчого експерименту.

5. У клопотанні, враховуючи специфіку даної слідчої (розшукової) дії та її відмінності від обшуку, має бути доказано, що:
 - 1) результати слідчого експерименту мають значення для досудового розслідування і можуть бути доказами під час судового розгляду;
 - 2) проведення даного слідчого експерименту неможливе у будь-якому іншому місці, крім зазначеного у клопотанні житла чи іншого володіння особи.

Одним з таких аргументів може бути факт, що кримінальне правопорушення було вчинене у такому місці, що в такому місці існують ідеальні та необхідні умови для проведення дослідів та випробувань, таке місце обладнане відповідно до умов експерименту і пошук іншого такого ж місця не є раціональним з точки зору затрат відповідних ресурсів тощо.

4.6. Проведення експертизи (ст.ст. 69, 242-245, 332 КПК)

Проведення експертизи можливе як на стадії досудового розслідування, так і під час судового засідання. В судовому засіданні можливим є також допит експерта.

Під час судового розгляду рішення про проведення експертизи приймається судом за клопотанням сторін кримінального провадження або потерпілого.

Під час судового розгляду суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо:

- 1) суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності;
- 2) під час судового розгляду виникли підстави для проведення психіатричної експертизи (ст. 509 КПК).

4.6.1. Розгляд клопотання про залучення експерта і прийняття рішення

З клопотанням до слідчого судді про залучення експерта може звернутися сторона захисту у випадку, коли слідчий або прокурор відмовили у задоволенні її клопотання про залучення експерта (ч. 3 ст. 243 КПК).

Рекомендований порядок розгляду клопотання слідчим суддею:

Перед засіданням:

1. Перевірити, чи підпадає дане клопотання під територіальну юрисдикцію суду.
2. Перевірити відповідність змісту клопотання вимогам ч. 2 ст. 244 КПК.
3. Перевірити наявність копій матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання, та копій документів, які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

! Якщо клопотання не відповідає вимогам або не надано копії відповідних матеріалів та документів – клопотання слід повернути особі, яка його подала, і винести ухвалу про відмову в задоволенні клопотання, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

4. У разі відповідності клопотання вимогам ч. 2 ст. 244 КПК – призначити дату і час розгляду клопотання:

не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду.

5. Вирішити питання щодо обов'язковості участі в засіданні особи, яка подала клопотання.
6. Вирішити питання щодо участі слідчого або прокурора, які відмовили стороні захисту в задоволенні клопотання про залучення експерта; вирішити питання доцільності залучення спеціаліста і якого саме.
7. Надіслати повідомлення (судовий виклик – у разі прийняття рішення щодо обов'язковості її участі під час розгляду клопотання) особі, яка подала клопотання про місце та час його розгляду; повідомити слідчого, прокурора, спеціаліста у разі прийняття рішення про їхню участь в засіданні.

Під час засідання:

1. З'ясувати, хто представляє сторону захисту.
2. З'ясувати, чи присутній прокурор або слідчий, чи з'явився спеціаліст, перевірити його компетенцію.
3. З'ясувати, чи запрошені свідки, спеціалісти сторонами кримінального провадження.
4. З'ясувати, чи має додаткові матеріали сторона захисту та/або обвинувачення, одержати їх для ознайомлення.
5. Заслухати представника сторони захисту та його свідка та/або спеціаліста.
6. У разі участі прокурора/слідчого заслухати його свідка та/або спеціаліста.

4.6.2. Що необхідно встановити

1. Вирішення яких питань потребує залучення експерта.
2. Яке значення мають ці питання для кримінального провадження; чи є вони істотними.
3. Який вид експертного дослідження необхідно провести і які питання пропонується поставити на вирішення експерта.
4. Якого експерта (експертну установу) пропонується залучити для проведення експертизи.
5. З яких причин сторона обвинувачення не залучила даного експерта (експертну установу).

Ознайомитися з клопотанням сторони захисту до слідчого або прокурора про залучення експерта та їхньою відмовою.

6. Які запитання були поставлені стороною обвинувачення залученому нею експерту, що, на думку сторони захисту, не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи.

Чим сторона захисту обґрунтовує таке твердження?

Які запитання, на думку сторони захисту, доцільно та необхідно поставити у даному випадку?

Чи є у сторони захисту або обвинувачення свідки (спеціалісти), що можуть дати пояснення з даного питання?

7. Які існують підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок. Чи є такі підстави достатніми.

Які саме фактичні дані свідчать про відсутність необхідних знань у експерта, залученого стороною обвинувачення – недолік освіти, досвіду, інша спеціальність (спеціалізація), відсутність в Державному реєстрі атестованих судових експертів (виключення див.: ч. 2 ст. 7 Закону України «Про судові експертизи») тощо?

Які фактичні дані свідчать про упередженість експерта – перебування у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого, наявність підстав для відводу (ст. 79, ч. 1 ст. 77 КПК)?

Які фактичні дані свідчать про надання або можливість надання неповного чи неправильного висновку – недостатність наданого для експертного дослідження матеріалу, поверховість дослідження, застосування незатверджених методик дослідження, використання нерелевантної літератури, несертифікованого обладнання тощо?

Копії яких матеріалів та документів підтверджують наведене вище?

Чи є у сторони захисту або обвинувачення свідки (спеціалісти), що можуть дати пояснення з даного питання?

8. Які фактичні дані свідчать про те, що сторона захисту не може залучити експерта самостійно:

Відсутність коштів, занадто коштовне дослідження, інші об'єктивні причини

9. Чи стосуються поставлені у клопотанні стороною захисту запитання спеціальності експерта кримінального провадження або чи мають вони значення для судового розгляду

Запитання аналізуються у сукупності з іншими матеріалами кримінального провадження

Рішення щодо вилучення запитань з переліку запитань, що направляються експерту (експертній установі), приймається також з урахуванням специфіки експертного дослідження, що має бути проведене.

Таке рішення має бути вмотивованим.

До ухвали суду про доручення проведення експертизи, прийняте під час судового засідання, включаються також питання, поставлені перед експертом учасниками судового провадження, судом.

10. Чи відповідає експерт, якому необхідно направити ухвалу для проведення експертизи, вимогам ч. 1 ст. 69 КПК.

Див. ст.ст. 7, 9, 10, 11 Закону України «Про судову експертизу».

11. Які об'єкти підлягають експертному дослідженню.

12. Чи необхідне отримання зразків для експертизи.

Які саме зразки необхідні для проведення експертизи?

У володінні якої фізичної або юридичної особи чи в якому місці вони знаходяться?

Вирішити питання про отримання зразків для експертизи.

4.6.3. Отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК)

! Отримання зразків здійснюється стороною кримінального провадження, а не слідчим суддею. Слідчий суддя лише відображає в ухвалі відомості про залучення експерта, необхідність отримання зразків із зазначенням конкретної особи/місця та способу їх відібрання.

У випадку, коли проведення експертизи доручено судом (під час судового засідання), відібрання зразків здійснюється судом або залученим спеціалістом. Рекомендується завжди доручати відібрання зразків спеціалісту, за виключенням випадків простого отримання речей і документів.

1. Спосіб відібрання зразків залежить від їхніх фізичних властивостей.
2. Зразки з речей та документів отримуються в порядку, встановленому для отримання дозволу на тимчасовий доступ до речей і документів (ст.ст. 160-166 КПК; пункт 2.12 посібника), з постановленням окремої ухвали.
3. Біологічні зразки в особи відбираються за правилами, передбаченими для проведення освідування особи, передбаченого статтею 241 КПК.

У даному випадку підставою отримання зразків для експертизи буде ухвала слідчого судді про залучення експерта (проведення експертизи).

Якщо особа добровільно не погодиться надати біологічні зразки для експертизи, сторона захисту має звернутися з клопотанням про отримання зразків для експертизи примусово. У такому випадку необхідно винести ухвалу про отримання в особи біологічних зразків примусово з дотриманням правил, встановлених ст.ст. 160-166 КПК, (див. пункт 2.12 посібника). В даній ухвалі необхідно зобов'язати слідчого або прокурора отримати біологічні зразки примусово.

У випадку, коли особа сама в цілому є об'єктом медичної або психіатричної експертизи і відмовляється від її проходження, така особа залучається до проведення медичної та психіатричної експертизи примусово за окремою ухвалою слідчого судді або суду (ч. 3 ст. 242 КПК). При вирішенні даного питання рекомендується дотримуватися правил, встановлених щодо отримання біологічних зразків для експертизи.

4. Зразки мають відбиратися належної якості та в необхідній кількості, про що слід вказати в ухвалі.

Про вимоги до зразків для експертизи див. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5.

4.6.4. Підстави для відмови у задоволенні клопотання про залучення експерта

Підставами для відмови у задоволенні клопотання про залучення експерта є:

- клопотання не стосується кримінального провадження або судового розгляду.
- проведення експертизи не має значення для кримінального провадження або судового розгляду.
- невідповідність клопотання вимогам ч. 2 ст. 244 КПК.
- неспроможність сторони захисту доказати обставини, зазначені у ч. 6 ст. 244 КПК.
- запитання, що ставляться перед експертом, не потребують спеціальних знань (ч. 1 ст. 242 КПК).
- залучення експерта здійснюється для з'ясування питань права (ч. 1 ст. 242 КПК).

Особливості змісту ухвали:

1. Обов'язково наводиться перелік запитань експертові.
2. Наводиться перелік об'єктів, що направляються експертові для дослідження.
3. Вказується на необхідність отримання зразків для експертизи, їхні властивості та кількість.
4. Зазначається, що висновок експерта необхідно надати особі, за клопотанням якої він був залучений.

4.7. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування (ст.ст. 303-308 КПК)

Рішення, дії та бездіяльність слідчого і прокурора можуть бути оскаржені як під час досудового слідства, так і під час підготовчого засідання у суді.

У даному пункті розглядаються лише рішення, дії та бездіяльність слідчого та прокурора, що можуть бути оскаржені до слідчого судді під час досудового слідства. Перелік таких рішень, дій та бездіяльності є вичерпним і встановлюється ч. 1 ст. 303 КПК.

4.7.1. Рішення, дії та бездіяльність, що можуть бути оскаржені; суб'єкти та порядок їх оскарження

Рішення, дії та бездіяльність, що можуть бути оскаржені:

1. Бездіяльність слідчого, прокурора шляхом **невнесення** відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення.

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

Хто може оскаржувати: заявник, потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник) / захисник скаржника / представник скаржника;

! Без даних осіб скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, бездіяльність якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

1) Яким чином було повідомлено про кримінальне правопорушення

- безпосереднє звернення із заявою,
- направлення заяви поштою чи іншим способом зв'язку,
- безпосереднє усне повідомлення,
- повідомлення за телефоном 102,
- іншим шляхом.

2) Хто здійснив повідомлення про кримінальне правопорушення.

3) Де було здійснене повідомлення про кримінальне правопорушення (міськрайвідділ органів внутрішніх справ, конкретна прокуратура тощо).

4) Хто прийняв заяву чи повідомлення:

- уповноважена службова особа органів внутрішніх справ (оперативний черговий),
- уповноважена службова особа прокуратури (черговий прокурор),
- інша уповноважена службова особа.

5) Коли було здійснене повідомлення про кримінальне правопорушення (дата і час, оскільки внесення відомостей до Єдиного реєстру має бути здійснене протягом 24 годин).

6) Прізвище, ім'я та по батькові слідчого чи прокурора, який отримав заяву або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення і не вніс відомості до Єдиного реєстру.

7) Які обставини, на думку скаржника, свідчать про вчинення кримінального правопорушення (якого саме); які додаткові матеріали надавалися разом із заявою.

8) Чим керувався слідчий/прокурор, коли не вніс відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру.

Що необхідно дослідити:

- 1) заяву (повідомлення) про кримінальне правопорушення,
- 2) витяг з Єдиного реєстру за 24 години з моменту повідомлення про кримінальне правопорушення,
- 3) пояснення скаржника,
- 4) додаткові матеріали, надані скаржником,
- 5) пояснення інших осіб, що підтверджують позицію скаржника,
- 6) пояснення слідчого/прокурора,
- 7) додаткові матеріали, надані слідчим/прокурором,
- 8) пояснення уповноваженої службової особи, яка прийняла повідомлення/заяву про кримінальне правопорушення,
- 9) інші надані матеріали.

2. Бездіяльність шляхом **неповернення** тимчасово вилученого майна згідно з вимогами ст. 169 КПК.

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

Хто може оскаржувати: підозрюваний, захисник підозрюваного, законний представник підозрюваного, володілець тимчасово вилученого майна.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник) / захисник скаржника / представник скаржника;

! Без даних осіб скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, бездіяльність якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Що стало підставою для тимчасового вилучення майна:
 - ухвала слідчого судді про тимчасове вилучення майна,
 - ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів,
 - ухвала слідчого судді про накладення арешту на майно,
 - ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук,
 - ухвала слідчого судді про дозвіл на огляд житла чи іншого володіння особи,
 - ухвала слідчого судді про отримання зразків для експертизи,
 - протокол обшуку,
 - протокол огляду,
 - протокол затримання.

- 2) Хто звертався з відповідним клопотанням до слідчого судді / проводив відповідну процесуальну (слідчу (розшукову)) дію.
- 3) Яке саме майно було тимчасово вилучене (ч. 2 ст. 167 КПК).
- 4) Коли було прийняте рішення про тимчасове вилучення майна.
- 5) Коли фактично було здійснене тимчасове вилучення майна.
- 6) Хто здійснював тимчасове вилучення майна.
- 7) Якою була мета тимчасового вилучення майна.
- 8) Яка існувала підстава для припинення тимчасового вилучення майна (ст. 169, ч. 5 ст. 171, ч. 6 ст. 173 КПК).

У першу чергу рекомендується з'ясувати, чи існувала така підстава взагалі та чим це доказується (обґрунтовується).

- 9) У кого перебуває тимчасово вилучене майно.
- 10) Хто був зобов'язаний прийняти рішення про повернення тимчасово вилученого майна.
- 11) Якими були причини неприйняття такого рішення / які обставини спонукали до неприйняття такого рішення.

Що необхідно дослідити:

- 1) документи, що були підставою для тимчасового вилучення майна;
- 2) документи, що відображають факт тимчасового вилучення майна;
- 3) показання скаржника;
- 4) показання слідчого/прокурора;
- 5) інші надані сторонами кримінального провадження матеріали.

3. Бездіяльність шляхом **нездійснення** інших процесуальних дій, які слідчий/прокурор зобов'язаний вчинити у визначений Кримінальним процесуальним кодексом строк.

! Скарга має бути розглянута не пізніше сорока двох годин з моменту її надходження.

- Неповорнення тимчасово вилучених документів, які посвідчують користування спеціальним правом у випадку пропуску строку звернення до слідчого судді із відповідним клопотанням (ч. 1 ст. 150 КПК).
- Неповідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії (ст. 253 КПК).
- Невиконання заходів щодо захисту інформації, яка не використовується у кримінальному провадженні у порядку, передбаченому ст. 255 КПК.

Хто може оскаржувати: потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого, підозрюваний, захисник підозрюваного, законний представник підозрюваного.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник) / захисник скаржника / представник скаржника;

! Без даних осіб скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, бездіяльність якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) нездійснення якої процесуальної дії оскаржується,
- 2) який встановлено строк вчинення такої процесуальної дії,
- 3) хто мав вчинити дану процесуальну дію (конкретний слідчий або прокурор),
- 4) чи дійсно строк вчинення даної процесуальної дії пропущено,
- 5) які причини невчинення даної процесуальної дії,
- 6) чи є обґрунтованим пропущення строку вчинення даної процесуальної дії.

Що необхідно дослідити:

- 1) зміст скарги;
- 2) документи/матеріали, що подаються скажником у підтримку даної скарги;
- 3) показання скажника;
- 4) постанова слідчого/прокурора, ухвала слідчого судді, протокол слідчої (розшукової) дії, що пов'язані з необхідністю вчинення даної процесуальної дії;
- 5) показання слідчого/прокурора, чия бездіяльність оскаржується;
- 6) матеріали кримінального провадження, що надаються слідчим/прокурором, на підтвердження його позиції.

4. Рішення слідчого, прокурора про **зупинення** досудового розслідування.

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

Хто може оскаржувати: потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого, підозрюваний, захисник підозрюваного, законний представник підозрюваного.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скажник) / захисник скажника / представник скажника;

! Без даних осіб скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, рішення якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Про зупинення якого кримінального провадження йде мова (кримінально-правова кваліфікація, обставини).
- 2) Чи повідомлено кому-небудь про підозру у вчиненні даного правопорушення.
- 3) Хто прийняв рішення про зупинення досудового розслідування.
- 4) Яка підстава зупинення досудового розслідування у даному провадженні (ч. 1 ст. 280 КПК).
- 5) Чи усі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких було необхідне та можливе на даному етапі досудового розслідування, були проведені на момент винесення постанови про зупинення досудового розслідування.
- 6) Чи усі дії були проведені для встановлення місцезнаходження особи, якщо досудове розслідування було зупинене у зв'язку з тим, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме.
- 7) Що стало приводом для оскарження даного рішення слідчого/прокурора. Які аргументи на користь того, що дане рішення було невірним.
- 8) Чим обґрунтовується позиція органу досудового розслідування та/або прокурора, рішення якого оскаржується.

Що необхідно дослідити:

- 1) скаргу,
- 2) копію постанови про зупинення досудового розслідування,
- 3) пояснення скаржника,
- 4) пояснення слідчого та/або прокурора,
- 5) матеріали кримінального провадження, на які посилаються сторони

5. Рішення слідчого про закриття кримінального провадження.

! Скарга має бути розглянута не пізніше *п'яти днів* з моменту її надходження.

Хто може оскаржувати: заявник, потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник) / захисник скаржника / представник скаржника;

! Без даних осіб скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, рішення якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Про закриття якого кримінального провадження йде мова (кримінально-правова кваліфікація, обставини).
- 2) Чи повідомлено кому-небудь про підозру у вчиненні даного кримінального правопорушення.

Якщо будь-якій особі повідомлялося про підозру, слідчий не мав повноважень приймати таке рішення.

- 3) Хто прийняв рішення про закриття кримінального провадження. Чи мав слідчий повноваження на прийняття такого рішення (див. ч. 2 ст. 284 КПК).
- 4) Яка підстава закриття даного кримінального провадження (ч. 1 ст. 284 КПК).
- 5) Які матеріали кримінального провадження свідчать про обставини, що слугували підставою закриття кримінального провадження.
- 6) На які обставини, фактичні дані посилається скаржник.
- 7) Чим обґрунтовується позиція органу досудового розслідування та/або прокурора, рішення якого оскаржується.

Що необхідно дослідити:

- 1) скаргу,
- 2) копію постанови про закриття кримінального провадження,
- 3) пояснення скаржника,
- 4) пояснення слідчого та/або прокурора,
- 5) матеріали кримінального провадження, на які посилаються сторони.

6. Рішення прокурора про закриття кримінального провадження.

! Скарга має бути розглянута не пізніше *п'яти днів* з моменту її надходження.

Див. пункт 4 з урахуванням наступного:

Оскаржувати рішення прокурора про закриття кримінального провадження можуть також:

- підозрюваний,
- захисник підозрюваного,

- законний представник підозрюваного.

Прокурор уповноважений приймати рішення про закриття кримінального провадження за будь-якої підстави, зазначеної в ч. 1 ст. 284 КПК.

7. Рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим.

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

! Таке рішення може бути оскаржене і під час підготовчого судового засідання.

Хто може оскаржувати: особа, якій відмовлено у визнанні потерпілою;

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник);

! Без даної особи скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, рішення якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Про яке кримінальне провадження йде мова (кримінально-правова кваліфікація, обставини справи).
- 2) Хто звертається зі скаргою:
 - фізична особа;
 - близький родич чи член сім'ї особи, яка загинула в результаті вчиненого кримінального правопорушення чи перебуває у стані, який унеможливує подання нею відповідної заяви;
 - представник юридичної особи.
- 3) Чи є скаржник заявником про кримінальне правопорушення, чи особою, якій кримінальним правопорушенням завдано шкоду.
- 4) Яка шкода, на думку скаржника, була йому заподіяна кримінальним правопорушенням (матеріальна чи моральна, в якому обсязі).

Не може бути потерпілою особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства.
- 5) За яких обставин, за свідченнями скаржника, йому була заподіяна шкода. Чи існує зв'язок з кримінальним правопорушенням.
- 6) Які очевидні та достатні підстави вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого, була подана особою, якій не завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, чи юридичною особою, якій не було завдано матеріальної шкоди, існували на думку слідчого/прокурора на момент відмови в задоволенні заяви про залучення скаржника до провадження в якості потерпілого.

Що необхідно дослідити:

- 1) скаргу;
- 2) матеріали, документи, які свідчать про завдання шкоди особі, яка звернулася зі скаргою;
- 3) копію постанови про відмову у визнанні потерпілим;
- 4) пояснення скаржника;
- 5) пояснення слідчого та/або прокурора;
- 6) матеріали кримінального провадження, на які посилаються сторони.

8. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора **при застосуванні заходів безпеки.**

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

! Таке рішення може бути оскаржене і під час підготовчого судового засідання.

Хто може оскаржувати: особа, до якої можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом:

- підозрюваний,
- обвинувачений,
- потерпілий,
- свідок,
- перекладач,
- експерт,
- спеціаліст,
- інші особи, зазначені у ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник);

! Без даної особи скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, рішення якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Про яке кримінальне провадження йде мова (кримінально-правова кваліфікація, обставини справи).
- 2) Який процесуальний статус має особа, що звертається зі скаргою.
- 3) Чи має скаржник право на забезпечення безпеки.
- 4) Які приводи та підстави існували, на думку скаржника, для застосування щодо нього заходів безпеки (див. ст. 20 Закону України «Про захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»).
- 5) Чим була аргументована відмова у застосуванні заходів безпеки.
- 6) Чи був дотриманий порядок прийняття рішення про застосування заходів безпеки (див. ст. 22 Закону України «Про захист осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»).

Що необхідно дослідити:

- 1) скаргу,
- 2) копію клопотання про застосування заходів безпеки,
- 3) матеріали, які додавалися до клопотання (якщо такі були),
- 4) копію постанови про відмову у застосуванні заходів безпеки,
- 5) пояснення скаржника,
- 6) пояснення слідчого та/або прокурора,
- 7) матеріали кримінального провадження, на які посилаються сторони.

9. Рішення слідчого, прокурора про **відмову в задоволенні клопотання** про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

Хто може оскаржувати: особа, якій відмовлено у задоволенні клопотання, її представник, законний представник чи захисник.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник);

! Без даної особи скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, рішення якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Про яке кримінальне провадження йде мова (кримінально-правова кваліфікація, обставини справи).
- 2) Який процесуальний статус особи, що звертається зі скаргою.
- 3) Щодо проведення якої слідчої (розшукової) дії або негласної слідчої (розшукової) дії подавалося клопотання.
- 4) У зв'язку з чим, на думку скаржника, існувала необхідність у проведенні даної слідчої (розшукової) дії.
- 5) Чим була аргументована відмова у проведенні слідчої дії.
- 6) Чи був дотриманий строк розгляду клопотання, передбачений ч. 1 ст. 220 КПК.
- 7) Чи дійсно існувала потреба у проведенні слідчої (розшукової) дії. Чи відповідало це потребам кримінального провадження.

Що необхідно дослідити:

- 1) скаргу,
- 2) копію клопотання про проведення слідчої (розшукової) дії,
- 3) матеріали, які додавалися до клопотання (якщо такі були),
- 4) копію постанови про відмову у проведенні слідчої (розшукової) дії,
- 5) пояснення скаржника,
- 6) пояснення слідчого та/або прокурора,
- 7) матеріали кримінального провадження, на які посилаються сторони.

10. Рішення слідчого, прокурора **про зміну порядку** досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 Кодексу (застосування примусових заходів медичного характеру).

! Скарга має бути розглянута не пізніше семидесяти двох годин з моменту її надходження.

Хто може оскаржувати: підозрюваний, захисник підозрюваного, законний представник підозрюваного, потерпілий, представник потерпілого, законний представник потерпілого.

Хто має бути присутнім:

- особа, яка подала скаргу (скаржник);

! Без даної особи скарга не може бути розглянута.

- слідчий/прокурор, рішення якого оскаржується;

! Відсутність слідчого чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

- інші особи, запрошені стороною кримінального провадження.

Які питання необхідно з'ясувати:

- 1) Про яке кримінальне провадження (суспільно небезпечне діяння) йде мова (кримінально-правова кваліфікація, обставини справи).
- 2) Які суспільно небезпечні наслідки цього діяння.
- 3) Чи були підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (див. ст. 503 КПК).
- 4) Які саме ці підстави. Що зазначено у висновку судової психіатричної експертизи.
- 5) Виходячи з висновків судово-психіатричної експертизи, чи можна вважати підозрюваного суспільно небезпечним.
- 6) чим обґрунтовується рішення слідчого/прокурора.
- 7) чим обґрунтовується скарга.

Що необхідно дослідити:

- 1) скаргу,
- 2) постанову про зміну порядку досудового розслідування,
- 3) висновок судово-психіатричної експертизи,
- 4) пояснення скаржника,
- 5) пояснення слідчого та/або прокурора,
- 6) матеріали кримінального провадження, на які посилаються сторони.

Скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора розглядаються слідчим суддею місцевого суду згідно з правилами судового розгляду, передбаченими ст.ст. 318-380 КПК.

4.7.2. Ухвалення рішення за результатами розгляду скарги (ст. 307 КПК)

За результатами розгляду скарги можливе прийняття одного з наведених нижче рішень:

- 1) скасувати рішення слідчого чи прокурора;
- 2) зобов'язати припинити дію (кримінальне провадження щодо застосування медичних заходів примусового характеру);
- 3) зобов'язати вчинити певну дію (провести слідчу (розшукову) дію, визнати потерпілим, вжити заходів безпеки тощо);
- 4) відмовити у задоволенні скарги.

Рішення приймається у формі ухвали.

Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора оскарженню не підлягає.

! Винятком є ухвала про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Розділ 5

УГОДИ ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ

5.1. Розгляд питання щодо ухвалення угоди про визнання винуватості

Перед засіданням:

Стадія розгляду: *підготовче судове засідання* (якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування) або *судовий розгляд справи* (якщо угоди досягнуто під час судового провадження).

Ініціатори укладення угоди: прокурор або підозрюваний/обвинувачений.

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, обвинувачений, захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: інші учасники судового провадження (див. п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК), проте їх відсутність не є перешкодою для судового провадження на підставі угоди (якщо розгляд угоди проводиться під час підготовчого судового засідання).

Переконатися у наявності в розпорядженні суду належним чином оформленого обвинувального акта і письмової угоди про визнання винуватості з підписами сторін (якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування) або ж письмової угоди про визнання винуватості з підписами сторін (якщо її досягнуто під час судового провадження).

Забезпечити прибуття обвинуваченого (ч. 2 ст. 134, ст. 135 КПК) – див. пункт 2.8 посібника.

Забезпечити повідомлення інших учасників судового провадження (ст. 111 КПК) про час та місце розгляду угоди про визнання винуватості.

За необхідності - вжити заходів для **забезпечення** обвинуваченого **захисником** (ст.ст. 20, 49 КПК) – див. пункт 2.3 посібника.

Рекомендований хід засідання:

Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування:

1. **Забезпечити** виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК:

- відкрити судове засідання й оголосити про розгляд відповідного кримінального провадження;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам і причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати вручення судовим розпорядником учасникам судового розгляду пам'яток про їхні права й обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. З'ясувати в обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.6 посібника);
- чи є у нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи розуміє він суть обвинувачення, у разі потреби – роз'яснити його суть, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні.

Якщо угоди досягнуто під час судового провадження:

1-2. **Невідкладно зупинити** проведення процесуальних дій і перейти до розгляду угоди.

Для обох стадій:

3. **Оголосити** у судовому засіданні про факт надходження до суду письмової угоди про визнання винуватості, укладеної під час досудового розслідування або судового провадження, а також **оголосити** текст цієї угоди.

4. **Перевірити** угоду про визнання винуватості на відповідність вимогам ст. 472 КПК.

5. **З'ясувати** у сторін угоди, чи підписували вони цю угоду, чи повністю зрозумілий їм її зміст і чи наполягають вони на її затвердженні.

6. **З'ясувати** в обвинуваченого, чи цілком він розуміє:

- наявність у нього прав, передбачених п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК;
- наслідки укладення і затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК;
- характер кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим;
- вид покарання, інші визначені в угоді заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом.

! У разі отримання негативної відповіді на будь-яке із зазначених вище питань суд має роз'яснити обвинуваченому суть відповідних прав, кожного обвинувачення та наслідки укладення і затвердження угоди для нього. Якщо після такого роз'яснення обвинувачений заперечує проти затвердження угоди, вона не може бути затверджена, а досудове слідство чи судове провадження продовжується у загальному порядку.

7. **З'ясувати** у сторін угоди, чи її укладення дійсно було добровільним, зокрема **з'ясувати** в обвинуваченого, чи не застосовувались до нього з метою укладення угоди заходи, перелічені у ч. 6 ст. 474 КПК. За необхідності з'ясування добровільності укладення угоди – вжити заходів, передбачених ч. 6 ст. 474 КПК (витребувати документи, у т. ч. скарги підозрюваного/обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, рішення за наслідками їх розгляду, викликати та опитати осіб, задати відповідні запитання прокурору, обвинуваченому, захиснику тощо).

! Про відсутність добровільності угоди може свідчити і намагання сторони обвинувачення за її допомогою приховати порушення прав підозрюваного/обвинуваченого під час досудового розслідування, які тягнуть за собою недопустимість зібраних внаслідок цього доказів, на що теж слід звертати увагу при опитуванні обвинуваченого.

! У разі виникнення обґрунтованих підстав сумніватися в добровільності угоди необхідно відмовити в її затвердженні на підставі п. 4 ч. 7 ст. 484.

8. **Заслухати** прокурора, який повинен висловити свою думку щодо відповідності укладеної угоди вимогам КПК (ст. 472, ч.ч. 4, 8 ст. 469, ч.ч. 6, 7 ст. 474 КПК) та/або закону, зокрема:

- щодо належності даного кримінального правопорушення до числа тих, щодо яких законом передбачена можливість укладення угоди про визнання винуватості;
/при цьому слід керуватись вимогами ч. 4 ст. 469 і класифікацією злочинів за ст. 12 КК/
- щодо наявності достатніх фактичних підстав для визнання винуватості обвинуваченого;
/при цьому прокурор має зробити короткий аналіз зібраних під час кримінального провадження доказів, які свідчать про винуватість обвинуваченого в інкримінованих йому діяннях/
- щодо добровільності угоди з боку обвинуваченого;
/при цьому прокурор має обґрунтувати відсутність будь-яких засобів тиску на обвинуваченого під час укладення угоди про визнання винуватості та відсутність підстав для визнання доказів обвинувачення недопустимими, зокрема, з підстав, передбачених у ст. 87/
- щодо відсутності порушень прав, свобод та інтересів сторін або інших осіб, а також інтересів суспільства при укладенні угоди;
/при цьому прокурор має довести, що у провадженні відсутні потерпілі і підстав для залучення будь-яких осіб в якості потерпілих немає/
- щодо можливості виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;
/ч. 1 ст. 472 містить посилання лише на одне з таких зобов'язань – співпрацювати у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, якщо відповідні домовленості мали місце/.

9. **Заслухати** обвинуваченого та його захисника, які висловлюють по черзі свою думку щодо можливості затвердження судом угоди про визнання винуватості, а також прохання стосовно її затвердження або відмови у затвердженні.

10. **З'ясувати** в учасників судового провадження, які з'явилися за повідомленням суду про розгляд питання про затвердження угоди, чи мають вони заперечення проти затвердження цієї угоди і чим саме обґрунтовуються такі заперечення.

11. **Дати можливість** сторонам кримінального провадження висловитись з приводу позиції інших учасників судового провадження, висловленої згідно з п. 10.

12. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені у ч. 7 ст. 474 КПК, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень:

- ухвалити вирок на підставі угоди про визнання винуватості
або
- відмовити у затвердженні угоди про визнання винуватості.

! У разі відмови суду в затвердженні угоди про визнання винуватості будь-які висловлювання обвинуваченого, спрямовані на досягнення чи затвердження цієї угоди, не можуть розглядатися у подальшому кримінальному провадженні як визнання ним своєї винуватості.

5.2. Винесення вироку на підставі угоди про визнання винуватості

Стадія та учасники провадження: див. пункт 5.1 посібника.

Передумови для винесення вироку на підставі угоди: див. пункт 5.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. Після виконання пункту 5.1 посібника **оголосити** у засіданні про вихід до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.
2. **Перевірити** у нарадчій кімнаті відповідність угоди вимогам ст. 472, ч.ч. 4, 8 ст. 469, ч.ч. 6, 7 ст. 474 КПК з урахуванням заслуханих у засіданні доводів сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження.

! Вимоги до таємниці наради суддів визначені у ст.367.

! Необхідно пам'ятати, що укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні, в якому бере участь потерпілий, законом не допускається.

3. **Ухвалити вирок**, яким затвердити угоду про визнання винуватості і призначити узгоджену сторонами міру покарання, якщо угода відповідає зазначеним вище вимогам з урахуванням вимог ст.ст. 473-475 КПК.

1) Загальні вимоги до судових рішень, у тому числі вироку на підставі угоди про визнання винуватості, їхньої форми та порядку ухвалення викладені у ст.ст. 370, 371.

2) Загальні вимоги до змісту обвинувальних вироків, визначені у ст. 374, поширюються і на вирок на підставі угоди про визнання винуватості, з урахуванням наступних особливостей:

- у *мотивувальній частині вироку* на підставі угоди зазначаються: формулювання обвинувачення та його кваліфікація; відомості про укладену угоду, її реквізити, зміст та визначена міра покарання; мотиви, з яких суд виходив при вирішенні питання про відповідність угоди вимогам КПК і закону та при ухваленні вироку; положення закону, якими суд керувався;
- у *резолютивній частині вироку* на підставі угоди зазначаються: рішення про затвердження угоди із зазначенням її реквізитів; рішення про винуватість особи, кваліфікація її діяння за нормами кримінального закону; рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання за кожним обвинуваченням і остаточна міра покарання, інші відомості згідно з п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК.

4. **Проголосити** в судовому засіданні вирок на підставі угоди про визнання винуватості – див. ст. 376 КПК.

5. **Роз'яснити** зміст ухваленого вироку, підстави, порядок і строк його оскарження.

! Слід мати на увазі, що вирок суду першої інстанції на підставі угоди між прокурором та підозрюваним/обвинуваченим про визнання винуватості може бути оскаржений обмеженим колом суб'єктів та з чітко визначених законом підстав, зазначених у ч. 4 ст. 394 КПК.

6. **Роз'яснити** обвинуваченому права, передбачені ч. 3 ст. 376 КПК.

7. **Вручити** копію ухваленого вироку негайно після його проголошення обвинуваченому та прокурору.

! Якщо обвинувачений не володіє державною мовою – дії, передбачені пунктами 4-7, здійснюються з урахуванням вимог ч. 4 ст. 376 КПК.

5.3. Відмова в ухваленні угоди про визнання винуватості та її наслідки

Стадія та учасники провадження: див. пункт 5.1 посібника.

Передумови для винесення ухвали про відмову у затвердженні угоди: див. пункт 5.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. Після виконання пункту 5.1 посібника **оголосити** у засіданні про вихід до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.
2. **Перевірити** у нарадчій кімнаті відповідність угоди вимогам ст. 472, ч.ч. 4, 8 ст. 469, ч.ч. 6, 7 ст. 474 КПК з урахуванням заслуханих у засіданні доводів сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження.

! Вимоги до таємниці наради суддів визначені у ст. 367 КПК.

! Необхідно пам'ятати, що перелік підстав для відмови у затвердженні угоди міститься у ч. 7 ст. 474 КПК і є вичерпним.

3. **Постановити ухвалу** про відмову у затвердженні угоди про визнання винуватості за наявності передбачених у ч. 7 ст. 474 КПК підстав.

- 1) Загальні вимоги до судових рішень, у тому числі ухвали про відмову у затвердженні угоди про визнання винуватості, їхньої форми та порядку ухвалення викладені у ст.ст. 370, 371 КПК.
- 2) Загальні вимоги до змісту ухвал суду, визначені у ст. 372, поширюються *mutatis mutandis* і на ухвали про відмову у затвердженні угоди про визнання винуватості. Підстави для відмови у затвердженні угоди мають бути чітко зазначені в ухвалі з відповідним фактичним обґрунтуванням.

4. **Проголосити** в судовому засіданні ухвалу про відмову у затвердженні угоди про визнання винуватості – див. ст. 376 КПК.

5. **Роз'яснити** зміст і мотиви постановленої ухвали та її наслідки.

! Слід мати на увазі, що КПК України не передбачає можливості апеляційного оскарження ухвали суду про відмову у затвердженні угоди про визнання винуватості.

! У разі відмови суду в затвердженні угоди про визнання винуватості досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку.

6. **Надати** на прохання учасника судового провадження копію постановленої ухвали.

7. Якщо угода про визнання винуватості, в затвердженні якої судом відмовлено, була *досягнута під час досудового розслідування* – **повернути кримінальне провадження прокурору** для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому ст.ст. 468-475 КПК, а якщо ця угода була *досягнута під час судового провадження* – **продовжити судове провадження** в загальному порядку.

! Слід пам'ятати, що повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається.

5.4. Ухвала за клопотанням про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про визнання винуватості

Перед засіданням:

Стадія розгляду: стадія виконання вироку, яким затверджена угода про визнання винуватості.

Ініціатор скасування вироку: прокурор.

Хто повинен брати участь у засіданні: сторони угоди (прокурор і засуджений), захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: інші учасники судового провадження (див. п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК), проте їх відсутність не є перешкодою для судового розгляду.

Забезпечити прибуття засудженого (ч. 2 ст. 134, ст. 135 КПК) – див. пункт 2.8 посібника.

Забезпечити повідомлення інших учасників судового провадження (ст. 111) про час та місце розгляду клопотання прокурора про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про визнання винуватості.

За необхідності – вжити заходів для **забезпечення** засудженого **захисником** (ст.ст. 20, 49) – див. пункт 2.3 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. **Забезпечити** виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК з урахуванням особливостей, передбачених ст. 476:

- відкрити судове засідання й оголосити про розгляд відповідного клопотання прокурора;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам і причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати роздачу судовим розпорядником учасникам судового розгляду пам'яток про їхні права і обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. **З'ясувати** у засудженого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.6 посібника);
- чи є у нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи одержував він копію клопотання прокурора про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про визнання винуватості, коли саме, чи мав достатньо часу і можливостей підготуватись до судового розгляду, якщо не мав достатньо часу і можливостей – надати час та можливості для цього.

3. **Перевірити** клопотання прокурора на відповідність вимогам ч. 1 ст. 476 КПК.

! Слід мати на увазі, що клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подане протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення, для з'ясування чого необхідно звернутись до ст. 49 КК України.

4. Заслухати прокурора.

Прокурор повинен довести, що:

1) засуджений не виконав умови угоди про визнання винуватості, що може тягнути за собою скасування вироку, яким затверджена відповідна угода, серед яких:

- обов'язок співпрацювати у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншими особами (якщо такий обов'язок був прямо передбачений угодою і засуджений фактично міг виконати цей обов'язок, але не зробив цього);
- обов'язок відбутися погоджене в угоді та призначене судом покарання або виконати погоджені в угоді й затверджені судом умови звільнення від його відбування;

2) на час подачі клопотання не минули встановлені законом строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

5. **Заслухати** засудженого з приводу клопотання прокурора та висловлених ним доводів.

6. **Заслухати** захисника засудженого та інших учасників судового провадження, які з'явилися за повідомленням суду, з цього ж приводу.

7. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені у ст.ст. 472, 476, заслухані у засіданні доводи сторін угоди та інших учасників судового провадження, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень у формі ухвали:

– **про скасування вироку, яким була затверджена угода про визнання винуватості**
або

– **про відмову у скасуванні вироку, яким була затверджена угода про визнання винуватості.**

Загальні вимоги до ухвал суду, їхнього змісту, форми та порядку постановлення див. ст.ст. 367, 370-372 КПК.

8. **Проголосити** ухвалу в судовому засіданні – див. ст. 376 КПК.

9. **Роз'яснити** зміст і мотиви постановленої ухвали, її наслідки та порядок оскарження, **надати** на прохання учасника судового провадження копію постановленої ухвали.

! Ухвала про скасування вироку, яким була затверджена угода, або про відмову у скасуванні вироку може бути оскаржена в апеляційному порядку протягом 7 днів з дня її оголошення з дотриманням вимог ст.ст. 392-396 КПК.

10. У разі скасування вироку, яким була затверджена угода про визнання винуватості, *досягнута під час досудового розслідування* – **повернути кримінальне провадження прокурору** для завершення досудового розслідування в порядку, передбаченому ст.ст. 468-475 КПК, а якщо угода була *досягнута під час судового провадження* – **вжити заходів до призначення судового розгляду** в загальному порядку.

Розділ 6

УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ

6.1. Розгляд питання щодо ухвалення угоди про примирення

Перед засіданням:

Стадія розгляду: *підготовче судове засідання* (якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування) або *судовий розгляд справи* (якщо угоди досягнуто під час судового провадження).

Ініціатори укладення угоди: потерпілий або підозрюваний/обвинувачений.

Хто повинен брати участь у засіданні: потерпілий, прокурор, обвинувачений, захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: інші учасники судового провадження (див. п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК), проте їх відсутність не є перешкодою для судового провадження на підставі угоди (якщо розгляд угоди проводиться під час підготовчого судового засідання).

Переконатися у наявності в розпорядженні суду належним чином оформленого обвинувального акта і письмової угоди про примирення з підписами сторін (якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування) або ж письмової угоди про примирення з підписами сторін (якщо її досягнуто під час судового провадження).

Забезпечити прибуття обвинуваченого і потерпілого (ч. 2 ст. 134, ст. 135 КПК) – див. пункт 2.9 посібника.

Забезпечити повідомлення інших учасників судового провадження (ст. 111 КПК) про час та місце розгляду угоди про примирення.

За необхідності – вжити заходів для **забезпечення** обвинуваченого **захисником** (ст.ст. 20, 49 КПК) – див. пункт 2.3 посібника.

Рекомендований хід засідання:

Якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування:

1. **Забезпечити** виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК:

- відкрити судові засідання й оголосити про розгляд відповідного кримінального провадження;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам, причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати вручення судовим розпорядником учасникам судового розгляду пам'яток про їхні права і обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. **З'ясувати** в обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.6 посібника);
- чи є у нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи розуміє він суть обвинувачення, у разі потреби – роз'яснити його суть.

Якщо угоди досягнуто під час судового провадження:

1-2. **Невідкладно зупинити** проведення процесуальних дій і перейти до розгляду угоди.

Для обох стадій:

3. **Оголосити** у судовому засіданні про факт надходження до суду письмової угоди про примирення, укладеної під час досудового розслідування або судового провадження, а також **оголосити** текст цієї угоди.

4. **Перевірити** угоду про примирення на відповідність вимогам ст. 471 КПК.

5. **З'ясувати** у сторін угоди, чи підписували вони цю угоду, чи повністю зрозумілий їм її зміст і чи наполягають вони на її затвердженні.

6. **З'ясувати** в обвинуваченого, чи цілком він розуміє:

- наявність у нього прав, передбачених п. 1 ч. 5 ст. 474 КПК;
- наслідки укладення і затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК;
- характер кожного пред'явленого йому обвинувачення;
- вид покарання, інші визначені в угоді заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом.

! У разі отримання негативної відповіді на будь-яке із зазначених вище питань суд має роз'яснити обвинуваченому суть відповідних прав, кожного обвинувачення та наслідки укладення і затвердження угоди для нього. Якщо після такого роз'яснення обвинувачений заперечує проти затвердження угоди, вона не може бути затверджена, а досудове слідство чи судове провадження продовжується у загальному порядку.

7. **З'ясувати** в обвинуваченого, чи зможе він реально виконати взяті за угодою зобов'язання, якщо ні – відмовити у затвердженні угоди на підставі п. 5 ч. 7 ст. 474 КПК.

8. **З'ясувати** у потерпілого, чи цілком він розуміє наслідки затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК.

! У разі отримання негативної відповіді суд має роз'яснити потерпілому ці наслідки. Якщо після такого роз'яснення потерпілий заперечує проти затвердження угоди, вона не може бути затверджена, а досудове слідство чи судове провадження продовжується у загальному порядку.

9. **З'ясувати** у сторін угоди, чи її укладення дійсно було добровільним, зокрема **з'ясувати** в обвинуваченого і потерпілого, чи не застосовувались до них іншою стороною угоди чи стороною обвинувачення з метою укладення угоди заходи, перелічені у ч. 6 ст. 474 КПК. За необхідності з'ясування добровільності укладення угоди – вжити заходів, передбачених ч. 6 ст. 474 КПК (витребувати документи, у т. ч. скарги підозрюваного/обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, рішення за наслідками їх розгляду, викликати та опитати осіб, поставити відповідні запитання прокурору, потерпілому, обвинуваченому, захиснику тощо).

! Про відсутність добровільності угоди може свідчити й намагання сторони обвинувачення за її допомогою приховати порушення прав підозрюваного/обвинуваченого під час досудового

розслідування, які тягнуть за собою недопустимість зібраних внаслідок цього доказів, на що теж слід звертати увагу при опитуванні обвинуваченого.

! У разі виникнення обґрунтованих підстав сумніватися в добровільності угоди чи дійсності примирення необхідно відмовити у затвердженні угоди на підставі п. 4 ч. 7 ст. 484 КПК.

10. **Заслухати** прокурора, який повинен висловити свою думку щодо відповідності укладеної угоди вимогам КПК (ст. 471, ч.ч. 3, 8 ст. 469, ч.ч. 6, 7 ст. 474 КПК) та/або закону, зокрема:

- щодо належності даного кримінального правопорушення до числа тих, щодо яких законом передбачена можливість укладення угоди про примирення;
/при цьому слід керуватись вимогами ч. 3 ст. 469 КПК і класифікацією злочинів за ст. 12 КК/
- щодо добровільності угоди з боку обвинуваченого і потерпілого/потерпілих;
/при цьому прокурор має обґрунтувати відсутність будь-яких засобів тиску на обвинуваченого і потерпілого/потерпілих під час укладення угоди про примирення та відсутність підстав для визнання доказів обвинувачення недопустимими, зокрема, з підстав, передбачених у ст. 87/
- щодо відсутності порушень прав, свобод та інтересів сторін або інших осіб, а також інтересів суспільства при укладенні угоди;
/при цьому прокурор має довести, що всі потерпілі від даного кримінального правопорушення є стороною цієї угоди про примирення, інтереси всіх потерпілих та інших осіб враховані/
- щодо можливості виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань;
/ч. 1 ст. 471 містить посилання на два такі зобов'язання – відшкодувати погоджений сторонами розмір шкоди від кримінального правопорушення у встановлений в угоді строк та/або вчинити інші дії на користь потерпілого/потерпілих у встановлений в угоді строк/
- щодо наявності достатніх фактичних підстав для визнання винуватості обвинуваченого;
/при цьому прокурор має зробити короткий аналіз зібраних під час кримінального провадження доказів, які свідчать про винуватість обвинуваченого в інкримінованих йому діяннях.

11. **Заслухати** потерпілого, його представника, обвинуваченого, його захисника, які висловлюють по черзі свою позицію щодо можливості затвердження судом угоди про примирення, а також прохання стосовно її затвердження або відмови у затвердженні.

12. **З'ясувати в** учасників судового провадження, які з'явилися за повідомленням суду про розгляд питання щодо затвердження угоди, чи мають вони заперечення проти затвердження цієї угоди і чим саме обґрунтовуються такі заперечення.

13. **Дати можливість** сторонам кримінального провадження висловитись з приводу позиції інших учасників судового провадження, висловленої згідно з пунктом 12 посібника.

14. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені у ч. 7 ст. 474 КПК, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень:

- ухвалити вирок на підставі угоди про примирення
або
- відмовити у затвердженні угоди про примирення.

! У разі відмови суду в затвердженні угоди про примирення будь-які висловлювання обвинуваченого, спрямовані на досягнення чи затвердження цієї угоди, не можуть розглядатися у подальшому кримінальному провадженні як визнання ним своєї винуватості.

6.2. Винесення вироку на підставі угоди про примирення

Стадія та учасники провадження: див. п. 6.1 посібника.

Передумови для винесення вироку на підставі угоди: див. п. 6.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. Після виконання пункту 6.1 посібника **оголосити** у засіданні про вихід до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

2. **Перевірити** у нарадчій кімнаті відповідність угоди вимогам ст. 471, ч.ч. 3, 8 ст. 469, ч.ч. 6, 7 ст. 474 КПК з урахуванням заслуханих у засіданні доводів сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження.

! Вимоги до таємниці наради суддів визначені у ст. 367 КПК.

! Слід пам'ятати, що якщо у кримінальному провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного кримінального правопорушення, угода може бути укладена і затверджена лише з усіма потерпілими. Якщо ж у провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних кримінальних правопорушень і згода щодо укладення угоди досягнута не з усіма з них, угода може бути укладена з одним (кількома) з потерпілих.

3. **Ухвалити вирок**, яким затвердити угоду про примирення і призначити узгоджену сторонами міру покарання, якщо угода відповідає вказаним вище вимогам з урахуванням вимог ст.ст. 473-475 КПК.

1) Загальні вимоги до судових рішень, у тому числі вироку на підставі угоди про примирення, їхньої форми та порядку ухвалення викладені у ст.ст. 370, 371 КПК.

2) Загальні вимоги до змісту обвинувальних вироків, визначені у ст. 374 КПК, поширюються і на вирок на підставі угоди про примирення, з урахуванням наступних особливостей:

- у *мотивувальній частині вироку* на підставі угоди зазначаються: формулювання обвинувачення і його кваліфікація; відомості про укладену угоду, її реквізити, зміст та визначена міра покарання; мотиви, з яких суд виходив при вирішенні питання про відповідність угоди вимогам КПК і закону та при ухваленні вироку; положення закону, якими суд керувався;
- у *резолютивній частині вироку* на підставі угоди зазначаються: рішення про затвердження угоди із зазначенням її реквізитів; рішення про винуватість особи, кваліфікація її діяння за нормами кримінального закону; рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання за кожним обвинуваченням і остаточна міра покарання, інші відомості згідно з п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК.

4. **Проголосити** в судовому засіданні вирок на підставі угоди про примирення – див. ст. 376 КПК.

5. **Роз'яснити** зміст ухваленого вироку, підстави, порядок і строк його оскарження.

! Слід мати на увазі, що вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним/обвинуваченим може бути оскаржений в апеляційному порядку обмеженим колом суб'єктів та з чітко визначених законом підстав, зазначених у ч. 3 ст. 394 КПК.

6. **Роз'яснити** обвинуваченому права, передбачені ч. 3 ст. 376 КПК.

7. **Вручити** копію ухваленого вироку негайно після його проголошення обвинуваченому та прокурору.

! Якщо обвинувачений не володіє державною мовою – дії, передбачені пунктами 4-7, здійснюються з урахуванням вимог ч. 4 ст. 376 КПК.

6.3. Відмова в ухваленні угоди про примирення та її наслідки

Стадія та учасники провадження: див. пункт 6.1 посібника.

Передумови для винесення ухвали про відмову в затвердженні угоди: див. пункт 6.1 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. Після виконання пункту 6.1 посібника **оголосити** у засіданні про вихід до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення.

2. **Перевірити** у нарадчій кімнаті відповідність угоди вимогам ст. 471, ч.ч. 3, 8 ст. 469, ч.ч. 6, 7 ст. 474 КПК з урахуванням заслуханих у засіданні доводів сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження.

! Вимоги до таємниці наради суддів визначені у ст. 367 КПК.

! Необхідно пам'ятати, що перелік підстав для відмови у затвердженні угоди міститься у ч. 7 ст. 474 КПК і є вичерпним.

3. **Постановити ухвалу** про відмову у затвердженні угоди про примирення за наявності передбачених у ч. 7 ст. 474 КПК підстав.

1) Загальні вимоги до судових рішень, у тому числі ухвали про відмову в затвердженні угоди про примирення, їхньої форми та порядку ухвалення викладені у ст.ст. 370, 371 КПК.

2) Загальні вимоги до змісту ухвал суду, визначені у ст. 372 КПК, поширюються *mutatis mutandis* і на ухвали про відмову в затвердженні угоди про примирення. Підстави для відмови у затвердженні угоди мають бути чітко зазначені в ухвалі з відповідним фактичним обґрунтуванням.

4. **Проголосити** в судовому засіданні ухвалу про відмову в затвердженні угоди про примирення – див. ст. 376 КПК.

5. **Роз'яснити** зміст і мотиви постановленої ухвали та її наслідки.

! Слід мати на увазі, що КПК України не передбачає можливості апеляційного оскарження ухвали суду про відмову в затвердженні угоди про примирення.

! У разі відмови суду в затвердженні угоди про примирення досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку.

6. **Надати** на прохання учасника судового провадження копію постановленої ухвали.

7. Якщо угода про примирення, в затвердженні якої судом відмовлено, була *досягнута під час досудового розслідування* – **повернути кримінальне провадження прокурору** для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому ст.ст. 468-475 КПК, а якщо ця угода була *досягнута під час судового провадження* – **продовжити судове провадження** в загальному порядку.

! Слід пам'ятати, що повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається.

6.4. Ухвала за клопотанням про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про примирення

Перед засіданням:

Стадія розгляду: стадія виконання вироку, яким затверджена угода про примирення.

Ініціатор скасування вироку: потерпілий.

Хто повинен брати участь у засіданні: сторони угоди (потерпілий і засуджений), захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: інші учасники судового провадження (див. п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК), проте їх відсутність не є перешкодою для судового розгляду.

Забезпечити прибуття засудженого і потерпілого (ч. 2 ст. 134, ст. 135 КПК) – див. пункт 2.9 посібника.

Забезпечити повідомлення інших учасників судового провадження (ст. 111) про час та місце розгляду клопотання потерпілого про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про примирення. За необхідності – вжити заходів для забезпечення засудженого захисником (ст.ст. 20, 49) – див. пункт 2.3 посібника.

Рекомендований хід засідання:

1. **Забезпечити** виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК з урахуванням особливостей, передбачених ст. 476:

- відкрити судові засідання й оголосити про розгляд відповідного клопотання потерпілого;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам, причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати роздачу судовим розпорядником учасникам судового розгляду пам'яток про їхні права й обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. **З'ясувати** у засудженого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника);
- чи є у нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи одержував він копію клопотання потерпілого про скасування вироку через встановлення факту недотримання угоди про примирення, коли саме, чи мав достатньо часу і можливостей підготуватись до судового розгляду, якщо не мав достатньо часу і можливостей – надати час та можливості для цього.

3. **Перевірити** клопотання потерпілого на відповідність вимогам ч. 1 ст. 476 КПК.

! Слід мати на увазі, що клопотання про скасування вироку, яким затверджена угода, може бути подане протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення, для з'ясування чого необхідно звернутись до ст. 49 КК України.

4. **Заслухати** потерпілого.

Потерпілий повинен довести, що:

- 1) засуджений не виконав умови угоди про примирення, що може тягнути за собою скасування вироку, яким затверджена відповідна угода, серед яких:
 - обов'язок відшкодувати потерпілому певний розмір шкоди від кримінального правопорушення у певний строк (якщо зазначений обов'язок, розмір і строк відшкодування були прямо передбачені угодою);
 - обов'язок вчинити інші дії на користь потерпілого у певний строк (якщо зазначений обов'язок, конкретні дії і строк їх виконання були прямо передбачені угодою);
 - обов'язок відбутися погоджене в угоді і призначене судом покарання або виконати погоджені в угоді та затверджені судом умови звільнення від його відбування;
- 2) на час подачі клопотання не минули встановлені законом строки давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення.

5. **Заслухати** засудженого з приводу клопотання потерпілого та висловлених ним доводів.

6. **Заслухати** захисника засудженого та інших учасників судового провадження, які з'явилися за повідомленням суду, з цього ж приводу.

7. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені у ст.ст. 471, 476 КПК, заслухані у засіданні доводи сторін угоди та інших учасників судового провадження, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень у формі ухвали:

- **про скасування вироку, яким була затверджена угода про примирення**
- або
- **про відмову в скасуванні вироку, яким була затверджена угода про примирення.**

Загальні вимоги до ухвал суду, їхнього змісту, форми та порядку постановлення див. ст.ст. 367, 370-372 КПК.

8. **Проголосити** ухвалу в судовому засіданні – див. ст. 376 КПК.

9. **Роз'яснити** зміст і мотиви постановленої ухвали, її наслідки та порядок оскарження, **надати** на прохання учасника судового провадження копію постановленої ухвали.

! Ухвала про скасування вироку, яким була затверджена угода, або про відмову в скасуванні вироку може бути оскаржена в апеляційному порядку протягом 7 днів з дня її оголошення з дотриманням вимог ст.ст. 392-396 КПК.

10. У разі скасування вироку, яким була затверджена угода про примирення, *досягнута під час досудового розслідування*, – **повернути кримінальне провадження прокурору** для завершення досудового розслідування в порядку, передбаченому ст.ст. 468-475 КПК, а якщо угода була *досягнута під час судового провадження* – **вжити заходів до призначення судового розгляду** в загальному порядку.

Розділ 7

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: потерпілий, обвинувачений, захисник.

! У разі неприбуття до суду потерпілого суд не може ухвалити рішення про проведення судового розгляду без потерпілого і повинен прийняти рішення про відкладення судового розгляду. Повторне ж неприбуття в судові засідання потерпілого, належним чином повідомленого про судовий розгляд (наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття після відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення та без висловлення потерпілим згоди на підтримання обвинувачення в суді має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням (ч. 6 ст. 340 КПК України).

Хто ще може брати участь у засіданні: перекладач, свідки, експерт, спеціаліст, судовий розпорядник, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник потерпілого (його законний представник).

! Як законні представники можуть бути залучені батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни чи піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі або члени сім'ї, представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній, недієздатний або обмежено дієздатний. Про залучення законного представника суд постановляє ухвалу, копія якої вручається законному представнику.

Рекомендований хід засідання (за умови присутності потерпілого, обвинуваченого та інших осіб, за відсутності яких судові засідання провести неможливо):

1. **Оголосити** склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання.
2. **Роз'яснити** учасникам судового провадження право відводу і з'ясувати, чи заявляють вони кому-небудь відвід. У разі наявності заяв про відвід – вирішити згідно зі ст.ст. 75–81 КПК України.
3. **З'ясувати** в обвинуваченого, потерпілого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки.
4. У разі необхідності **роз'яснити** їх.
5. **Видати розпорядження** про видалення свідків із залу судового засідання.
6. **Оголосити** про початок судового розгляду.
7. **Заслухати** оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі.
8. **Заслухати** оголошення цивільним позивачем або його представником чи законним представником, а в разі їх відсутності – самостійно оголосити короткий виклад позовної заяви, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про її оголошення в повному обсязі.
9. **Встановити** особу обвинуваченого, з'ясувати його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан.
10. **Роз'яснити** йому суть обвинувачення.
Запитати:
 - Чи зрозуміле воно йому?
 - Чи визнає він себе винним?
 - Чи бажає давати показання?

! Якщо обвинувачених декілька, здійснити зазначені дії щодо кожного з них.

! Якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, запитати обвинуваченого, цивільного відповідача, чи визнають вони позов.

11. **З'ясувати** думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, та **визначити** порядок їх дослідження.

! Докази зі сторони обвинувачення досліджуються в першу чергу, а зі сторони захисту – у другу.

12. **Розглянути** клопотання учасників судового провадження.

13. **Допитати** обвинуваченого (крім випадку, коли він відмовився від давання показань, та випадку, передбаченого ст. 381 КПК України).

14. **Встановити** відомості про особу свідка та **з'ясувати** стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим. **З'ясувати**, чи отримав свідок пам'ятку про права та обов'язки свідка, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності **роз'яснити** їх.

15. **З'ясувати**, чи не відмовляється він з підстав, встановлених КПК України, від давання показань, і **попередити** його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання.

16. **Привести** свідка до присяги.

17. **Провести** допит свідка відповідно до ч.ч. 3–15 ст. 352 КПК України.

18. Після допиту **поставити свідку запитання**.

19. **Встановити** відомості про особу потерпілого та **з'ясувати** його стосунки з обвинуваченим.

20. **З'ясувати**, чи отримав він пам'ятку про права та обов'язки потерпілого, чи зрозумілі вони йому, і в разі необхідності **роз'яснити** їх.

21. **Попередити** потерпілого про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання.

22. **Привести** потерпілого до присяги.

23. **Провести** допит потерпілого відповідно до ч.ч. 2, 3, 5 – 14 ст. 352 КПК України.

З'ясувати:

- Чи підтримує він обвинувачення?
- Чи подавав він заяву про вчинення кримінального правопорушення?
- Чи була заява подана із врахуванням строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення вказаного у ній кримінального правопорушення?
- Чи містить ст. 477 КПК України вказане потерпілим правопорушення?

24. **Заслухати** інших учасників судового провадження.

25. **Дослідити** речові докази та документи.

26. **Закінчити** з'ясування обставин та перевірку їх доказами відповідно до ст. 363 КПК України.

27. За відсутності клопотань або після вирішення клопотань, якщо вони були подані, **постановити ухвалу** про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і **перейти** до судових дебатів.

28. **Провести** судові дебати (ст. 364 КПК).

29. **Надати** обвинуваченому останнє слово (ст. 365 КПК).
30. **Вийти** до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.
31. **Ухвалити** вирок.
32. **Роз'яснити порядок оскарження** прийнятого рішення.

Розділ 8

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

8.1. Підготовче судове засідання (ст.ст. 314-317 КПК)

8.1.1. Ухвала про призначення судового розгляду

Перед засіданням:

Строки призначення підготовчого судового засідання: не пізніше п'яти днів з дня надходження обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.

Яким чином призначається дата, місце та час проведення підготовчого судового засідання: після визначення конкретного судді або колегії суддів для конкретного судового провадження на підставі вимог ст. 35 КПК України, суддя, або колегія суддів згідно з вимогами ст.ст. 110, 314, 369-372 КПК України виносить ухвалу про призначення підготовчого судового засідання.

За чією участю відбувається підготовче судове засідання: обов'язково – за участю прокурора, обвинуваченого, захисника; потерпілого, його представника та законного представника – обов'язково тільки у приватному кримінальному провадженні, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, але неявка останніх не перешкоджає проведенню судового засідання за умови їх належного повідомлення.

Хто ще може брати участь у засіданні: секретар судового засідання, судовий розпорядник.

Забезпечити прибуття: учасників кримінального провадження (ст. 134 КПК).

Що необхідно забезпечити: зал судового засідання, звукозаписувальний технічний засіб для повного фіксування судового засідання.

Якщо необхідно, вжити заходів для забезпечення перекладачем та захисником обвинуваченого (ст.ст. 45, 46, 48-49 КПК).

Що необхідно перевірити:

- чи не набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- чи не помер обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- чи не існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- чи не звільнена особа від кримінальної відповідальності;
- чи потерпілий, а у випадках, передбачених КПК, його представник, відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- чи не відмовився прокурор від підтримання державного обвинувачення за винятком випадків, передбачених КПК.

Які процесуальні рішення можуть бути прийняті в результаті попереднього розгляду:

- вирок на підставі угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим (ст. 468-475 КПК);
- вирок на підставі угоди між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості (ст. 468-475 КПК);
- ухвала про закриття провадження у випадку встановлення підстав, передбачених пунктами 4-8 частини першої або частиною другою ст. 284 КПК України;
- ухвала про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам Кодексу;
- ухвала про направлення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження;
- ухвала про призначення дати, часу та місця судового розгляду.

Рекомендований хід засідання:

1. Відкриття судового засідання.

У призначений для судового засідання час головуючий відкриває судові засідання і оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження.

Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, встановлює їхні особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі.

Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а також про умови фіксування судового засідання (ст. 342 КПК).

2. Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу.

Головуючий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід.

Питання про відвід вирішуються судом згідно з вимогами ст.ст. 75-81 Кодексу.

3. Повідомлення про права і обов'язки.

Судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятку про їхні права і обов'язки.

Після ознайомлення обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, з пам'яткою, головуючий з'ясовує, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки і в разі необхідності роз'яснює їх (ст. 345 КПК).

4. Початок судового розгляду та судовий розгляд.

Після виконання вимог ст.ст. 342-345 Кодексу головуючий з'ясовує в учасників судового розгляду щодо можливості призначення судового розгляду.

1) З'ясувати у підозрюваного/обвинуваченого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, дату народження,
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. ст.ст. 29, 68 КПК),
- чи є в нього захисник (якщо немає – див. ст.ст. 20, 45-49 КПК),
- чи були вручені під розписку йому та його захиснику копії обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності та копія реєстру матеріалів досудового розслідування (ст. 293 КПК).

2) **Заслухати прокурора.** Прокурор повинен довести, що обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності відповідають вимогам Кодексу; що підстави для закриття провадження, передбачені п.п. 4-8 ч. 1 або ч. 2 ст. 284 Кодексу, відсутні; що кримінальне провадження підсудне цьому суду і наявні всі підстави для призначення судового розгляду.

3) **Заслухати обвинуваченого, його захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника** про можливість призначення судового розгляду.

4) З метою підготовки до судового розгляду:

- а) визначити дату, час та місце судового розгляду;
- б) з'ясувати, у відкритому чи закритому судовому засіданні необхідно здійснювати судовий розгляд;
- в) з'ясувати питання про склад осіб, які братимуть участь у судовому розгляді;
- г) розглянути клопотання учасників судового провадження про:
 - здійснення судового виклику певних осіб до суду для допиту;
 - витребування певних речей чи документів;

! Для того щоб забезпечити розгляд справи в розумні строки, головуючий в ході розгляду може поставити питання стороні обвинувачення та стороні захисту про їхні плани на представлення

доказів в ході розгляду справи з визначенням ними приблизних часових термінів. Надані ними відомості суддя може використати для планування розгляду справи.

5) **З'ясувати в** учасників судового провадження, чи мають вони клопотання про обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжного заходу, обраного щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд додержується правил, передбачених розділом 11 Кодексу. За відсутності зазначених клопотань застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим.

Прийняти від учасників провадження скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які не підлягають оскарженню на досудовому провадженні (ч. 2, ч. 3 ст. 303 КПК), та заперечення на ухвали слідчих суддів, які не підлягали оскарженню під час досудового розслідування (ч. 3 ст. 309 КПК). **Розглянути** ті скарги, які потребують невідкладного вирішення.

6) **Після розгляду всіх клопотань оголосити про завершення підготовки до судового розгляду та негайно** вийти до нарадчої кімнати для постановлення ухвали (ст.ст. 369-372 КПК).

7) **Проголошення судового рішення.**

Судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження.

Якщо складання судового рішення у формі ухвали вимагає значного часу, суд має право обмежитись складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали повинен бути складений не пізніше 5 діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження. Про час оголошення повного тексту ухвали має бути зазначено у раніше складеній її резолютивній частині (ст. 376 КПК).

! Судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення (ст. 316 ч. 2 КПК).

8.1.2. Ознайомлення з матеріалами (ст. 317 КПК)

Перед засіданням:

Що є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою): документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для кримінального провадження, долучаються до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності є матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою).

Хто має право знайомитись з матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою): учасники судового провадження.

Яка процедура ознайомлення з матеріалами: після призначення справи до судового розгляду головуєчий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання. Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити з матеріалів необхідні виписки та копії.

! Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються! (ч. 3 ст. 317 КПК).

! Матеріали, які будуть надаватись сторонами в якості доказу, в підготовчому судовому засіданні та надалі до початку судового засідання судом не приймаються (ч. 4 ст. 291 КПК).

Рекомендований хід ознайомлення:

1. Розгляд головуєчим клопотання про ознайомлення.

Вивчивши клопотання, головуєчий ставить резолюції про дозвіл на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

2. Надання матеріалів кримінального провадження для ознайомлення.

Помічник судді надає судовому розпоряднику підшиті та пронумеровані матеріали кримінального провадження для ознайомлення. Ознайомлення відбувається у присутності судового розпорядника в кабінеті для ознайомлення з матеріалами.

3. Завершення ознайомлення з матеріалами кримінального провадження.

Після ознайомлення з матеріалами кримінального провадження судовий розпорядник перевіряє наявність усіх документів у справі та відбирає письмове підтвердження про ознайомлення.

8.2. Питання, пов'язані з наявністю кількох обвинувачених (ст. 217, ч. 1 ст. 334 КПК)

Перед засіданням:

На що впливає наявність кількох обвинувачених. Для визначення складності кримінального провадження має ураховуватись кількість обвинувачених та кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, а також обсяг та специфіка процесуальних дій, необхідних для розгляду матеріалів кримінального провадження (кримінальної справи).

Які дії суду, якщо до суду надійшов від прокурора обвинувальний акт відносно кількох обвинувачених. В тих же межах п'яти днів призначається підготовче судове засідання за участю всіх обвинувачених, їхніх захисників, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника.

Які особливості проведення підготовчого судового засідання: особливості тільки в тому, що в підготовчому судовому засіданні беруть участь більше учасників і суд повинен забезпечити права кожного обвинуваченого при підготовчому розгляді та при забезпеченні їхніх прав на ознайомлення з матеріалами. При цьому питання має право ставити та заявляти клопотання кожний з обвинувачуваних.

Які є підстави для об'єднання судом матеріалів кримінального провадження в одне: підставами для об'єднання судом матеріалів кримінального провадження є надходження до суду обвинувальних актів щодо декількох осіб за вчинення одного й того ж правопорушення. При вирішенні питання про об'єднання матеріалів кримінального провадження слід враховувати положення ч. 2 ст. 217 КПК щодо неможливості об'єднання в одне провадження матеріалів досудових розслідувань щодо кримінального проступку та щодо злочину.

Які можливі ситуації:

- Можлива ситуація, коли суд провів підготовче судове засідання відносно одного обвинуваченого і призначив справу до розгляду і в цей час до суду надійшов інший обвинувальний акт відносно іншого обвинуваченого у тих самих кримінальних правопорушеннях.
- Можлива ситуація, коли суд уже почав у судовому засіданні розглядати справу відносно одного обвинуваченого і в цей час до суду надійшов інший обвинувальний акт відносно іншого обвинуваченого у тих самих кримінальних правопорушеннях.

Які дії суду можливі: матеріали кримінального провадження можуть об'єднуватися в одне провадження або виділятися в окреме провадження ухвалою суду, на розгляді якого вони перебувають, згідно з правилами, передбаченими ст. 217 Кодексу (ч. 1 ст. 334 КПК).

Який склад суду повинен розглянути питання можливості об'єднання кримінальних проваджень в одне: Загальним правилом розподілу між суддями того чи іншого суду матеріалів кримінального провадження є здійснення такого розподілу за допомогою автоматизованої системи документообігу суду (ст. 35 КПК). Але ч. 2 ст. 334 КПК передбачено виключення із загальних правил. У разі надходження на розгляд місцевого суду матеріалів кримінального провадження щодо правопорушень відносно інших осіб, стосовно яких цим судом вже здійснюється судове провадження, воно передається тому складу суду, що його здійснює, для вирішення питання про їх об'єднання.

Яке правове значення має винесення рішення про об'єднання кримінальних проваджень: справа розглядається в подальшому в одному провадженні.

Яким процесуальним рішенням та на якій стадії можливе об'єднання кримінальних проваджень в одне: ухвалою суду. Таке рішення, згідно з вимогами ст. 217 КПК, не оскаржується. Зупинення провадження щодо однієї особи не є перешкодою для суду продовжувати судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб.

Що робити, якщо по справі є кілька обвинувачених і один з обвинувачених ухилився від суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні:

суд виносить ухвалу, якою зупиняє судове провадження щодо цього обвинуваченого до його розшуку або видужання, і продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб. Розшук обвинуваченого, який ухилився від суду, оголошується ухвалою суду, організація виконання якої доручається слідчому та/або прокурору.

8.3. Вступна промова (ст. 347 КПК)

Перед засіданням:

Які права має головуючий в судовому засіданні: згідно з вимогами ст. 321 КПК України, головуючий в судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав і виконання ними обов'язків, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження.

Коли має бути виголошена вступна промова головуючого: після відкриття судового засідання, повідомлення про повне фіксування судового розгляду технічними засобами, оголошення складу суду і роз'яснення права відводу, повідомлення про права й обов'язки, видалення свідків із залу судового засідання головуючий перед оголошенням про початок судового розгляду (ст.ст. 342-347 КПК) звертається до присутніх з коротенькою вступною промовою.

Для чого потрібна вступна промова головуючого: щоб підкреслити, що судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуто обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта (ст. 337 КПК).

Для звернення до учасників судового розгляду з тим, щоб підкреслити, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ст. 318 КПК); що кримінальне провадження проводиться на засадах змагальності сторін та що сторони мають свободу в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їхньої переконливості; що суд забезпечує презумпцію невинуватості; що суд досліджує всі показання, речі та документи безпосередньо і тому сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення для забезпечення стороні захисту права на їх допит перед незалежним та неупередженим судом.

Згідно з вимогами ст.ст. 7, 8, 10 КПК України, одними із самих важливих засад кримінального провадження є верховенство права, рівність перед законом і судом, які передбачають, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави, і що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах.

Головуючий у промові підкреслює, що зараз закінчено підготовчі дії і він оголосить про початок судового розгляду (ч. 1 ст. 347 КПК), який почнеться з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта.

Водночас він оголошує, що для забезпечення рівних прав сторони обвинувачення і сторони захисту він після оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта надасть слово для короткого виступу захиснику обвинуваченого та обвинуваченому. Таким чином, на його думку, при розгляді цієї справи судом зміст і форма кримінального провадження в суді буде відповідати основним засадам кримінального провадження.

В чому полягає вступна промова сторони обвинувачення: згідно з ч. 2 ст. 347 КПК України, судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі.

В чому буде полягати вступна промова сторони захисту: виходячи з вимог рівності перед законом і судом, суд має надати в розпорядження захисту стільки ж часу для викладу суду свого відношення до обвинувачення, як і стороні обвинувачення.

Рекомендований хід засідання:

Відкриття судового засідання.

У призначений для судового засідання час головуючий відкриває судове засідання та оголошує про розгляд відповідного кримінального провадження.

Секретар судового засідання доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, встановлює їхні особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі.

Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а також про умови фіксування судового засідання (ст. 342 КПК).

Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу.

Головуючий оголошує склад суду, прізвище запасного судді, якщо він призначений, прізвища прокурора, потерпілого, цивільного позивача, обвинуваченого, захисника, цивільного відповідача, представників та законних представників, перекладача, секретаря судового засідання, роз'яснює учасникам судового провадження право відводу і з'ясовує, чи заявляють вони кому-небудь відвід.

Питання про відвід вирішуються судом згідно з вимогами ст.ст. 75-81 Кодексу.

Повідомлення про права й обов'язки.

Судовий розпорядник роздає особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятку про їхні права і обов'язки. Після ознайомлення обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у судовому розгляді, з пам'яткою, головуючий з'ясовує, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки і в разі необхідності роз'яснює їх (ст. 345 КПК).

Видалення свідків із залу судового засідання. Перед початком судового розгляду головуючий дає розпорядження про видалення свідків із залу судового засідання.

Рекомендована вступна промова головуючого:

Шановні учасники кримінального провадження та присутні під час судового засідання. Дозвольте мені, як головуючому у судовому засіданні, звернутись перед оголошенням про початок судового розгляду (ст.ст. 342-347 КПК) до вас з короткою вступною промовою.

Я хочу підкреслити, що згідно з вимогами ст. 337 КПК судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуто обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта та прошу учасників кримінального провадження використовувати всі свої процесуальні права з огляду на вимоги закону.

Я звертаюся до учасників судового розгляду з тим, щоб підкреслити, що судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку (ст. 318 КПК); що кримінальне провадження проводиться на засадах змагальності сторін та що сторони мають свободу в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їхньої переконливості; що суд забезпечує презумпцію невинуватості; що суд досліджує всі показання, речі та документи безпосередньо, і тому сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення для забезпечення стороні захисту права на їх допит перед незалежним та неупередженим судом.

Згідно з вимогами ст.ст. 7, 8, 10 КПК України, одними із самих важливих засад кримінального провадження є верховенство права, рівність перед законом і судом, які передбачають, що кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави, і що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах.

Закінчення підготовчих дій і оголошення мною про початок судового розгляду (ч. 1 ст. 347 КПК) потягне за собою оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта.

Однак я хотів би підкреслити, що для забезпечення рівних прав сторони обвинувачення і сторони захисту я після оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта надам слово для короткого виступу захиснику

обвинуваченого та обвинуваченому. Таким чином, на мою думку, при розгляді цієї справи судом зміст і форма кримінального провадження в суді буде відповідати основним засадам кримінального провадження.

Ще звертаюсь до всіх учасників кримінального провадження і присутніх під час судового засідання щодо необхідності суворого дотримання порядку в залі судового засідання та підкорення розпорядженням головуючого в судовому засіданні.

Отже оголошую про закінчення підготовчих дій та про початок судового розгляду (ст. 347 КПК).

Якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі, для оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта слово надається прокурору.

8.3.1. Вступна промова сторони обвинувачення

Згідно з ч. 2 ст. 347 КПК судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі.

Короткий виклад може виражатись в усному виступі прокурора, з окресленням фактичних обставин, повідомленням про докази, які будуть надані в судовому засіданні.

! Стороною обвинувачення в суді виступає прокурор (ст. 36 КПК), який підтримує державне обвинувачення в суді, може відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому Кодексом.

8.3.2. Вступна промова захисту

Виходячи з вимог рівності перед законом і судом, суд має надати в розпорядження захисту стільки ж часу для викладу суду свого відношення до обвинувачення, як і стороні обвинувачення.

Промова має стосуватися позиції захисту щодо обвинувачення.

! Стороною захисту в суді є обвинувачений, законний представник обвинуваченого, захисник (ст.ст. 42, 44, 45 КПК).

8.4. Питання, пов'язані з показаннями свідків (ст.ст. 65-67, 96, 225, 352 КПК)

Що означає засада безпосередності дослідження доказів?

Засада безпосередності дослідження *показань*, речей і документів передбачає, що суд досліджує докази безпосередньо. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у випадках, передбачених КПК (ст. 225 КПК).

Хто може бути свідком по справі?

Згідно з вимогами ст. 65 КПК свідком є фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, і яка викликана для давання показань.

Хто в суді є ініціатором для виклику і допиту свідка?

Сторона обвинувачення і сторона захисту самостійно в суді обстоюють свої правові позиції, самостійно подають до суду докази і самостійно визначають кількість та необхідність своїх свідків (ст.ст. 22, 36, 42, ч. 4 ст. 42, п. 1 ст. 46 КПК).

Які є виняткові випадки допиту свідків?

У виняткових випадках, пов'язаних з необхідністю отримання показань свідка під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їхньої тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона має право звернутися до слідчого судді з клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка здійснюється в судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями ст. 225 КПК може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру в цьому кримінальному провадженні. Для допиту тяжко хворого свідка під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судово засідання. При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, лише навівши мотиви такого рішення.

Чи має право суд допитати під час судового розгляду свідка, який допитувався згідно з правилами ст. 225 КПК?

Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, який допитувався відповідно до правил ст. 225 КПК, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування. З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому ст. 225 КПК, вони можуть бути оголошені при його допиті під час судового розгляду.

На яких показаннях свідка суд може обґрунтовувати свої висновки?

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Які питання і ким можуть ставитися свідку з метою з'ясування достовірності показань свідка?

Згідно зі ст. 96 КПК України, з метою з'ясування достовірності показань свідка сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, щодо яких він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

Які питання і ким можуть ставитися свідку з метою з'ясування недостовірності показань свідка?

Для доведення недостовірності показань свідка сторона має право надати показання, документи, які підтверджують його репутацію, зокрема, щодо його засудження за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або інші діяння, що підтверджують нечесність свідка.

Свідок зобов'язаний відповідати на запитання, спрямовані на з'ясування достовірності його показань.

Які дії проводить головуєчий перед допитом свідка?

Згідно з вимогами ст. 352 КПК, головуєчий встановлює відомості про його особу та з'ясовує стосунки свідка з обвинуваченим і потерпілим, чи отримав він пам'ятку про права та обов'язки свідка, чи бажає надати показання, і попереджає його про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та завідомо неправдиві показання. Після цього приводить його до присяги.

Які особливості допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого (ст. 354 КПК)?

Допит малолітнього свідка і, за розсудом суду, неповнолітнього свідка проводиться в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря. Свідку, який не досяг шістнадцятирічного віку, головуєчий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, не попереджуючи про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

До початку допиту законному представнику, педагогу, психологу або лікарю роз'яснюється їхній обов'язок бути

присутніми під час допиту, а також право протестувати проти запитань та ставити запитання. Головуючий має право відвести поставлене запитання. У випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин та/або захисту прав малолітнього чи неповнолітнього свідка, за ухвалою суду він може бути допитаний поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції (дистанційне судове провадження).

Хто першим допитує свідка обвинувачення?

Свідка обвинувачення першим допитує прокурор.

Хто першим допитує свідка захисту?

Свідка захисту першим допитує захисник, або якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинувачений.

8.4.1. Обсяг прямого допиту (ч. 6 ст. 352 КПК)

Який допит є прямим?

Прямим є допит свідка обвинувачення – прокурором, а свідка захисту – захисником, або якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинуваченим.

Які запитання можна ставити при прямому допиті?

Не дозволяється ставити навідні питання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї.

Від чого залежить обсяг прямого допиту?

Обсяг прямого допиту залежить від фактів, які відомі свідку і для підтвердження яких сторони представили цього свідка в суді та від кількості запитань, на які сторони хотіли б почути відповіді свідка в суді.

Чи має право при прямому допиті головуючий знімати поставлені свідку запитання?

Під час допиту свідка сторонами головуючий має право зняти питання, що не стосуються суті кримінального провадження, тільки за протестом сторони.

Чи має право суд зажадати від свідка прямої відповіді?

Згідно з вимогами ч. 10 ст. 353 КПК, якщо свідок висловлюється нечітко або з його слів не можна дійти висновку про те, чи визнає він обставини чи заперечує проти них, суд має право зажадати від цього свідка конкретної відповіді – «так» чи «ні».

8.4.2. Обсяг перехресного допиту (ст. 87, ч. 7 ст. 352 КПК)

Який допит є перехресним?

Перехресним є допит свідка обвинувачення – захисником, або якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинуваченим, а свідка захисту – прокурором.

Які запитання можна ставити при перехресному допиті?

Дозволяється ставити навідні питання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї.

Від чого залежить обсяг перехресного допиту?

Обсяг перехресного допиту залежить від фактів, які відомі свідку, кількості запитань, на які сторони хотіли б почути відповіді свідка в суді.

Чи має право при перехресному допиті головуючий знімати поставлені свідку запитання?

Під час допиту свідка сторонами головуючий має право зняти запитання, що не стосуються суті кримінального провадження, тільки за протестом сторони.

! Порушення права на перехресний допит є підставою для визнання таких діянь істотними порушеннями прав людини і тягне за собою визнання такого доказу недопустимим (ст. 87 КПК).

8.4.3. Можливості для допиту свідка стороною, що його виставила, після перехресного допиту (ч. 13 ст. 352 КПК)

Які є можливості для допиту свідка стороною, що його виставила, після перехресного допиту?

Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному судовому засіданні за клопотанням сторони, що його виставила, але тільки стосовно обставин, щодо яких він не допитувався. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставитись запитання учасниками судового провадження, експертом і судом.

8.4.4. Запитання з боку суду або свідків (ч. 11 ст. 352 КПК)

Коли згідно з виписаною КПК процедурою суд може поставити запитання свідкові?

Після допиту свідка сторонами йому можуть бути поставлені запитання потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, їхніми представниками та законними представниками, а також головуючим та суддями.

Чи мають право свідки ставити запитання свідку?

Чинний КПК не передбачає можливості, щоб свідок ставив питання іншому свідку.

Як повинен діяти суд, якщо в ході судового розгляду свідки, потерпілі, обвинувачені надають суду пояснення, в яких є розбіжності?

Суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях, який проводиться з урахуванням правил, передбачених ч. 9 ст. 224 КПК.

8.4.5. Показання з чужих слів (ст. 97 КПК)

Який закон передбачає можливість отримання показань з чужих слів?

Новим Кримінальним процесуальним кодексом (ст. 97) передбачено можливість отримання показань з чужих слів. Показаннями з чужих слів є висловлювання, здійснене в усній, письмовій або іншій формі, щодо певного факту, яке ґрунтується на поясненні іншої особи.

Які умови визнання допустимим доказом показання з чужих слів?

Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів незалежно від можливості допитати особу, яка надала первинні пояснення, у виняткових випадках, якщо такі показання є допустимим доказом згідно з іншими правилами допустимості доказів.

При прийнятті цього рішення суд зобов'язаний враховувати:

- 1) значення пояснень і показань, у випадку їхньої правдивості, для з'ясування певної обставини і їхня важливість для розуміння інших відомостей;
- 2) інші докази щодо питань, передбачених пунктом 1 цієї частини, які подавалися або можуть бути подані;
- 3) обставини надання первинних пояснень, які викликають довіру щодо їхньої достовірності;
- 4) переконливість відомостей щодо факту надання первинних пояснень;
- 5) складність спростування пояснень, показань з чужих слів для сторони, проти якої вони спрямовані;
- 6) співвідношення показань з чужих слів з інтересами особи, яка надала ці показання;
- 7) можливість допиту особи, яка надала первинні пояснення, або причини неможливості такого допиту.

Суд має право визнати неможливим допит особи, якщо вона:

- 1) відсутня під час судового засідання внаслідок смерті або через тяжку фізичну чи психічну хворобу;
- 2) відмовляється давати показання в судовому засіданні, не підкоряючись вимозі суду дати показання;
- 3) не прибуває на виклик до суду, а її місцезнаходження не було встановлено шляхом проведення необхідних заходів розшуку;
- 4) перебуває за кордоном та відмовляється давати показання.

Суд може визнати доказами показання з чужих слів, якщо сторони погоджуються визнати їх доказами.

Суд має право визнати допустимим доказом показання з чужих слів, якщо підозрюваний/обвинувачений створив або сприяв створенню обставин, за яких особа не може бути допитана.

Показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами, відмінними від положень частини другої ст. 97 КПК.

Хто не може бути допитаний для надання показань з чужих слів?

У будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони надаються слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження.

8.5. Питання, пов'язані з документальними доказами (ст.ст. 99, 100, 358 КПК)

Як в суді проводиться дослідження документів (ст. 358 КПК)?

Протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження. Учасники судового провадження мають право ставити запитання свідкам, експертам, спеціалістам з приводу документів.

Які документи є джерелом доказів і які матеріальні об'єкти є документами в розумінні КПК?

Згідно зі ст. 99 КПК України, документом як джерелом доказів є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження.

В ч. 2 названої статті зазначено, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою ст. 99 КПК, можуть належати:

- 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні);
- 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України;
- 3) складені в порядку, передбаченому КПК, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії;
- 4) висновки ревізій та акти перевірок.

Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази.

Які документи надають суду сторони?

Сторона кримінального провадження, потерпілий зобов'язані надати суду оригінал документа. Оригіналом документа є сам документ, а оригіналом електронного документа – його відображення, якому надається таке ж значення, як документу.

Дублікат документа (документ, виготовлений таким же способом, як і його оригінал) може бути визнаний судом як оригінал документа.

Чим можна підтвердити зміст документа?

Для підтвердження змісту документа можуть бути визнані допустимими й інші відомості, якщо:

- 1) оригінал документа втрачений або знищений, крім випадків, коли він втрачений або знищений з вини потерпілого або сторони, яка його надає;
- 2) оригінал документа не може бути отриманий за допомогою доступних правових процедур;
- 3) оригінал документа знаходиться у володінні однієї зі сторін кримінального провадження, а вона не надає його на запит іншої сторони.

Сторона кримінального провадження, потерпілий мають право надати витяги, копії, узагальнення документів, які незручно повністю досліджувати в суді, а на вимогу суду – зобов'язані надати документи у повному обсязі.

Які права мають сторони щодо ознайомлення з документами іншої сторони?

Сторона зобов'язана надати іншій стороні можливість оглянути або скопіювати оригінали документів.

Який порядок зберігання документів та вирішення питання про них?

Порядок зберігання документів та вирішення питання про них передбачений ст. 100 КПК України.

Документ, наданий добровільно або на підставі судового рішення, зберігається у сторони кримінального провадження, якій він наданий. Сторона кримінального провадження, якій наданий документ, зобов'язана зберігати їх у стані, придатному для використання у кримінальному провадженні.

Документ повинен зберігатися протягом усього часу кримінального провадження. За клопотанням володільця документа суд може видати копії цього документа, за необхідності – його оригінал, долучивши замість них до кримінального провадження завірені копії.

Як вирішуються питання щодо долі речових доказів і документів?

Питання щодо долі речових доказів і документів, які були надані суду, вирішується судом при ухваленні судового рішення, яким закінчується кримінальне провадження, в порядку, передбаченому ст. 100 КПК, з урахуванням змін, внесених Законом України від 18 квітня 2013 року. Такі докази і документи повинні зберігатися до набрання рішенням законної сили.

Спір щодо належності речей, що підлягають поверненню, вирішується в порядку цивільного судочинства. У такому випадку річ зберігається до набрання рішенням суду законної сили.

8.6. Зізнання підозрюваного/обвинуваченого (ст.ст. 42, 351, 381, 468-469 КПК)

Перед засіданням:

Згідно з вимогами ч. 1 ст. 42 КПК підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276-279 КПК, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 42 КПК обвинуваченим (підсудним) є особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду в порядку, передбаченому ст. 291 КПК.

Коли можливе зізнання підозрюваного?

Зізнання підозрюваного можливе після отримання повідомлення про підозру або при затриманні за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.

Яке правове значення має зізнання підозрюваного?

Якщо він вчинив кримінальний проступок, суд за клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором, має право розглянути обвинувальний акт без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений, що був представлений захисником, беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а потерпілий не заперечує проти такого розгляду. Суд у п'ятиденний термін вивчає клопотання та всі матеріали й ухвалює вирок.

Коли можливе зізнання обвинуваченого в суді?

Згідно з вимогами ст. 348 КПК після оголошення обвинувачення головуєчий встановлює особу обвинуваченого, роз'яснює йому суть обвинувачення і запитує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним і чи бажає давати показання. Уже в цей час обвинувачений може заявити про повне зізнання. Також зізнання обвинуваченого можливе під час його допиту.

Який порядок допиту обвинуваченого в суді?

Допит обвинуваченого починається з пропозиції головуєчого надати показання щодо кримінального провадження, після чого обвинуваченого першим допитує прокурор, а потім захисник. Після цього обвинуваченому можуть бути поставлені запитання потерпілим, іншими обвинуваченими, цивільним позивачем, цивільним відповідачем, а також головуєчим і суддями. Крім того, головуєчий має право протягом усього допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей.

Яке правове значення має зізнання обвинуваченого?

При визначенні обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження суд має право визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їхньої позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

При цьому допит обвинуваченого здійснюється обов'язково, крім випадку, якщо він відмовився від давання показань.

Зізнання обвинуваченого в суді при деяких умовах надає йому право на укладання угоди на примирення з потерпілим та укладання угоди про визнання винуватості.

Якщо в суді розглядається кримінальне провадження щодо злочину невеликої чи середньої тяжкості, яким завдано шкоду потерпілому, головуєчий роз'яснює обвинуваченому право на укладення угоди про примирення між потерпілим та ним.

Якщо в суді розглядається кримінальне провадження щодо злочину невеликої, середньої тяжкості чи тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним чи суспільним інтересам, головуєчий роз'яснює обвинуваченому право на укладення угоди про визнання винуватості.

Згідно з вимогами ст.ст. 468-469 КПК укладення таких угод можливе до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Рекомендований хід засідання:

Головуючий: Прокурор згідно з вимогами ст. 347 КПК проголосив вступну промову, оголосив обвинувачення. Обвинувачений, прошу встати та для встановлення вашої особи відповісти на запитання суду:

- Назвіть ваше прізвище, ім'я, по батькові.
- Назвіть місце і дату вашого народження.
- Назвіть місце вашого проживання.
- Чим ви займаєтесь та який ваш сімейний стан.
- Обвинувачений, скажіть, чи зрозуміла вам суть обвинувачення, чи визнаєте ви себе винним, чи бажаєте давати показання і чи визнаєте ви цивільний позов?

Обвинувачений: Я повністю визнаю себе винним і бажаю давати показання. Також цивільний позов визнаю в повному обсязі.

! Уже в цей час обвинувачений може заявити про повне зізнання. Також зізнання обвинуваченого можливе під час його допиту.

Головуючий: Захисник, вам надається слово для короткого виступу на тих же умовах, що й прокурору, по суті обвинувачення.

Захисник:

Вступна промова захисника.

Головуючий: У зв'язку з тим, що по справі є повне зізнання обвинуваченого, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, ставлю на обговорення учасників судового провадження визнання недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються.

Для встановлення того, чи правильно розуміє обвинувачений зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності його позиції, я прошу обвинуваченого та захисника відповісти на наступні запитання:

1) **Обвинувачений, скажіть**, чи пояснював вам захисник і чи розумієте ви своє право, передбачене ст. 62 Конституції України, вважати себе невинуватим, а також право, передбачене ст. 6 Конвенції, на справедливий і публічний розгляд вашої справи упродовж розумного строку судом, який встановить обґрунтованість висунутого проти вас кримінального обвинувачення:

- а) право на юридичну допомогу захисника та у випадках неволодіння державною мовою або мовою, якою ведеться судочинство, на допомогу перекладача;
- б) право допитувати свідків обвинувачення під час судового слідства та право на виклик та допит свідків захисту?

2) **Обвинувачений, скажіть**, чи розумієте ви, що якщо ви визнаєте себе винуватим у пред'явленому обвинуваченні та заявлений цивільний позов, то судовий розгляд може не відбутися, докази, відповідно до положень ч. 3 ст. 349 КПК, досліджуватися не будуть і тим самим ви відмовляєтесь і від процесуальних прав, на судовий розгляд, передбачених ст.21 КПК і ст.6 Конвенції?

3) **Обвинувачений, скажіть**, чи не вживали ви протягом останніх 72 годин сильнодіючих лікарських препаратів чи алкогольних напоїв?

4) **Обвинувачений, скажіть**, чи є ваша заява про визнання вини і цивільного позову результатом якихось погроз вам або членам вашої сім'ї, або обіцянок (якщо обвинувачених декілька, то чи немає примусу або залякування з їхнього боку)?

5) **Обвинувачений, скажіть**, подаючи заяву, чи дійсно ви винуватий у вчиненні діяння, в якому обвинувачуєтесь?

6) **Обвинувачений, скажіть**, чи пояснив вам захисник кваліфікацію злочину, в якому ви визнаєте себе винуватим, і чи погоджуєтесь ви з такою кваліфікацією вчинених вами дій?

7) **Обвинувачений, скажіть, чи погоджуєтесь ви із зібраними у справі доказами, як достовірними і допустимими?**

8) **Обвинувачений, скажіть, чи розумієте ви, що покарання вам буде призначено відповідно до вимог ст. 65 КК і що за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої ст. 66 КК, або ж відсутності (наявності) обставин, що обтяжують покарання, строк або розмір покарання, відповідно до положень ст. 69-1 КК не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (частини статті) обвинувачення?**

9) **Обвинувачений, скажіть, чи розумієте Ви, що розмір та вид покарання, яке може вам бути призначено, не буде підставою для відмови від заяви про визнання вини, якщо ви подасте її суду, а вправі будете оскаржувати тільки розмір та вид покарання?**

10) **Головуючий роз'яснює мінімальне і максимальне покарання, передбачене за інкриміновані злочини.**

11) **Обвинувачений, скажіть, знаючи про розмір покарання, яке може бути призначене (включаючи максимальне), чи бажаєте ви відмовитися від роз'яснених вам прав і подати заяву про визнання вини?**

Головуючий: Захисник, прошу вас встати і надати відповідь суду на наступні запитання:

12) **Головуючий: Захисник, чи підтверджуєте ви свій підпис на заяві підсудного про визнання вини?**

13) **Головуючий: Захисник, чи обговорили ви всебічно зі своїм підзахисним заяву про визнання вини, включаючи положення про відмову від права на оскарження фактичних обставин справи та розміру цивільного позову?**

14) **Головуючий: Захисник, чи підтверджуєте ви, що ваш підзахисний розуміє свою заяву про визнання вини повністю, включаючи запитання, які з'ясувалися окремо з обвинуваченим, і положення про відмову від права на оскарження фактичних обставин справи та розміру цивільного позову?**

Головуючий: Обвинувачений, прошу вас встати і надати відповідь суду на наступні запитання:

15) **Обвинувачений, скажіть, з урахуванням всього, що суд з'ясував щодо вашої заяви про визнання вини і покарання, яке може бути призначене, чи підтверджуєте ви свій намір подати заяву про визнання вини, щоб суд прийняв її та ухвалив вирок у справі?**

Головуючий: Отримавши підтвердження з боку обвинуваченого і захисника про добровільність та істинність такої заяви, звертаюся до прокурора і потерпілого із запитанням, чи погоджуються вони зі змістом заяви про визнання вини?

Прокурор: Згоден.

Потерпілий: Згоден.

! Єдиною умовою її прийнятності є переконання судді в обґрунтованості обвинувачення доказами, зібраними на досудовому слідстві, без істотних порушень норм КПК. При цьому клопотання окремо від захисника про розгляд кримінальної справи за спрощеною судовою процедурою не приймаються.

Головуючий: Обговоривши добровільність та істинність заяви обвинуваченого про визнання вини, прошу учасників судового провадження оголосити суду вашу думку про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження.

Прокурор: Прошу суд розглянути справу в порядку, визначеному ч. 3 ст. 349 КПК, визнати недоцільним дослідження всіх доказів по справі, провести тільки допит обвинуваченого, вивчити за згодою обвинуваченого характеризуючі його матеріали.

Потерпілий: Підтримую думку прокурора.

Обвинувачений: Згоден з думкою прокурора.

Захисник: Згоден з думкою прокурора.

Суд на місці ухвалив: *Визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються.*

Визначити наступний обсяг доказів, що підлягають дослідженню та порядок дослідження:

- 1) допитати обвинуваченого;
- 2) вивчити характеризуючі обвинуваченого матеріали судового провадження.

Після цього, якщо доповнень до судового розгляду в учасників судового провадження не буде, оголосити закінчення з'ясування обставин справи та перевірки їх доказами і перейти до судових дебатів.

8.7. Протоколи допитів (ст.ст. 89, 99, 104, 225 КПК)

Перед засіданням:

До якого виду доказів згідно з КПК належать протоколи допитів?

Згідно з вимогами п. 3 ч. 2 ст. 99 КПК України, протоколи допитів відносяться до документів, що спеціально створені з метою збереження інформації, містять зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них вказаних відомостей, належать складені в порядку, передбаченому КПК, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії.

Які вимоги закону до протоколів?

Вимоги до протоколу описані в ст.104 КПК.

Які протоколи допитів можуть бути використані при розгляді справи в суді?

Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них.

Яка процедура допиту в порядку ст. 225 КПК?

У виняткових випадках, пов'язаних з необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їхню тяжку хворобу, наявність інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні.

Допит особи згідно з положеннями цієї статті може бути також проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

Для допиту тяжко хворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судові засідання.

Чи може суд не врахувати при ухваленні судового рішення протоколи допитів в ході досудового слідства?

При ухваленні судового рішення за результатами судового розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, лише навівши мотиви такого рішення.

Чи може суд під час судового розгляду допитати тих, хто допитувався в ході слідства?

Суд під час судового розгляду має право допитати свідка/потерпілого, який допитувався відповідно до правил цієї статті, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування. З метою перевірки правдивості показань свідка/потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими в порядку, передбаченому цією статтею, вони можуть бути оголошені при його допиті під час судового розгляду.

Які питання і ким можуть ставитися свідку з метою з'ясування достовірності показань свідка?

Згідно зі ст. 96 КПК України, з метою з'ясування достовірності показань свідка сторони кримінального провадження мають право ставити свідку запитання щодо його можливості сприймати факти, про які він дає показання, а також щодо інших обставин, які можуть мати значення для оцінки достовірності показань свідка.

Як суд досліджує протоколи?

Згідно з вимогами ст. 358 КПК України, протоколи слідчих дій, допитів слідчим суддею, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності - також іншим учасникам кримінального провадження.

Рекомендований хід засідання:

Прокурор: Ваша честь! Прошу прийняти та дослідити доказ зі сторони обвинувачення № 15 – протокол допиту свідка Куцова В. В. – проведений у порядку ст. 225 КПК слідчим суддею. Свідок нами допитаний в суді, але в його показаннях є явні розбіжності з тими, які він надавав раніше. Допит свідка був проведений на підставі ч. 2 ст. 225 КПК під час досудового розслідування в ході виїзного судового засідання у присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Головуючий: Прошу прокурора оголосити дані, зафіксовані в протоколі, та після оголошення надати мені протокол.

Прокурор оголошує текст протоколу.

Головуючий: Шановні учасники судового провадження! Вам пред'являється для ознайомлення протокол допиту свідка Куцова В. В.

Головуючий: Якщо всі учасники судового провадження ознайомились з протоколом допиту свідка Куцова В. В., прошу сказати суду, які ви маєте зауваження щодо оголошеного протоколу?

Захисник: Ваша честь! Щодо протоколу зауважень немає, однак маю запитання до свідка Куцова В. В.

Обвинувачений на запитання суду: Підтримую заяву мого захисника.

Потерпілий Кузнецов І. І. – на запитання суду: Заяв та клопотань не маю.

Прокурор: Ваша честь, чи можу я допитати свідка Куцова В. В. у зв'язку з оголошеним доказом?

Головуючий: Свідок Куцов В. В., надайте відповіді на запитання прокурора.

Свідок Куцов В. В. на запитання прокурора відповідь: ... (відповідь свідка Куцова В. В.).

Головуючий: Обвинувачений, якщо у вас є запитання до свідка Куцова В. В., можете поставити йому їх.

Обвинувачений: Запитань не маю.

Головуючий: Захисник, якщо у вас є запитання до свідка Куцова В. В., можете поставити йому їх.

Захисник: ... (запитання свідку).

Свідок: ... (відповідь свідка).

Головуючий: Потерпілий, якщо ви маєте запитання до свідка Куцова В. В., можете поставити йому їх.

Потерпілий: Запитань не маю.

Головуючий: Чи є в учасників судового розгляду заяви або клопотання?

Прокурор: Інших клопотань чи заяв не маю.

Обвинувачений: Клопотань чи заяв не маю.

Захисник: Клопотань чи заяв не маю.

Потерпілий Кузнецов І. І: Заяв та клопотань не маю.

Головуючий: Якщо в учасників судового розгляду відсутні запитання до свідка Куцова В. В. та відсутні клопотання, вивчення доказу № 15 – протоколу допиту свідка Куцова В. В. – оголошується закінченим.

8.8. Узгодження фактів між сторонами (ст. 363 КПК України)

Перед засіданням:

Як сторони можуть узгодити факти між собою?

Дослідивши докази зі сторони обвинувачення та зі сторони захисту (допит обвинуваченого, допит свідків, допит потерпілого, допит малолітніх свідків, вивчення висновків експертиз, допит експертів в суді, дослідження речових доказів, дослідження документів, дослідження звуко- і відеозаписів, висновки з консультацій та роз'яснень спеціалістів та з результатів проведеного за необхідності, огляду на місці) головуєчий у судовому засіданні з'ясовує в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме.

Суд має право призначити одночасний допит двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях.

За відсутності клопотань або після вирішення клопотань, якщо вони були подані, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

8.9. Відомості або докази, одержані на етапі слідчих дій, в тому числі – негласних (ст.ст. 103-105, 107, 358 КПК)

Перед засіданням:

Якими можуть бути слідчі дії:

Згідно зі ст. 223 КПК, *слідчі (розшукові) дії* є діями, спрямованими на отримання (збирання) показань, речей і документів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Закон передбачає проведення таких слідчих (розшукових) дій, як: допит (ст.ст. 124, 225, 226, 351-353 КПК); пред'явлення особи для впізнання (ст.ст. 228-230 КПК); огляд (ст.ст. 237-239 КПК); ексгумація трупа (ст. 239 КПК); обшук (ст. 234 КПК); слідчий експеримент (ст. 240 КПК); освідчування особи (ст. 241 КПК); проведення експертизи (ст. 242 КПК).

Слідчі (розшукові) дії слід відрізняти від *негласних слідчих (розшукових) дій*, які хоча й є їхнім різновидом, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню.

Які існують форми фіксування слідчих дій?

Процесуальні дії під час кримінального провадження фіксуються у протоколі та на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані інші процесуальні дії.

Якими можуть бути негласні слідчі (розшукові) дії?

Негласні слідчі (розшукові) дії є різновидом слідчих (розшукових) дій, проте відомості про факт та методи їх проведення не підлягають розголошенню. Проводяться у випадках, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб (ч.ч. 1, 2 ст. 246 КПК України).

До них слід віднести: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Яким чином відбувається фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій?

Фіксація ходу і результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК України. За результатами проведення негласної слідчої (розшукової) дії складається протокол, до якого в разі необхідності долучаються додатки. Відомості про осіб, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, у разі здійснення щодо них заходів безпеки можуть зазначатися із забезпеченням конфіденційності даних про таких осіб у порядку, визначеному законодавством.

Як можуть використовуватись результати негласних (розшукових дій) у доказуванні?

Згідно з вимогами ст. 256 КПК протоколи щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій, аудіо- або відеозаписи, фотознімки, інші результати, здобуті за допомогою застосування технічних засобів, вилучені під час їх проведення речі і документи або їхні копії можуть використовуватися в доказуванні на тих самих підставах, що й результати проведення інших слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування. Особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

Яким чином вивчаються судом відомості або докази, одержані на етапі слідчих дій, в тому числі негласних, в ході судового розгляду?

Згідно з вимогами ст. 358 КПК протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження, повинні бути оголошені в судовому засіданні за ініціативою суду або за клопотанням учасників судового провадження та пред'явлені для ознайомлення учасникам судового провадження, а в разі необхідності – також іншим учасникам кримінального провадження.

8.10. Заключне слово (ст.ст. 363-365 КПК)

Перед засіданням:

Коли сторонам надається заключне слово?

Згідно з вимогами ст. 363 КПК після з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні з'ясовує в учасників судового провадження, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме. У разі заявлення клопотань про доповнення судового розгляду суд розглядає їх, у зв'язку з чим має право ставити запитання сторонам чи іншим учасникам кримінального провадження. За відсутності клопотань або після вирішення клопотань, якщо вони були подані, суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

Рекомендований хід засідання:

Головуючий: Чи є в учасників судового провадження клопотання, чи бажають вони доповнити судовий розгляд і чим саме.

Прокурор: Клопотань про доповнення судового розгляду не маю.

Потерпілий Кузнецов І. І.: Клопотань про доповнення судового розгляду не маю.

Обвинувачений: Клопотань про доповнення судового розгляду не маю.

Захисник: Клопотань про доповнення судового розгляду не маю.

Головуючий: Узв'язку з відсутністю клопотань суд оголошує про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і про перехід до судових дебатів.

Роз'яснюю, що згідно з вимогами ст. 364 КПК у судових дебатах першим виступить прокурор, потім потерпілий, обвинувачений та його захисник.

Наголошую, що учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні.

Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом, проте суд має право зупинити виступ учасника дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів.

Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику.

Таким чином, слово для виступу у судових дебатах надається прокурору.

8.10.1. Заключне слово сторони обвинувачення (ст.ст. 363, 364 КПК)

Перед засіданням:

Які аргументи наводить прокурор, виступаючи в судових дебатах?

Під час виступу в судових дебатах остаточно висловлює свою правову позицію та викладає суду аргументи на її користь, аналізуючи та співставляючи досліджені під час судового розгляду докази.

Практика участі прокурора в судових дебатах показала, що прокурор, який діє на підставі вимог Конституції України, Закону України «Про прокуратуру» та згідно з вимогами КПК як державний обвинувач привертає увагу суду до таких основних питань:

- яка є суспільна небезпека вчиненого злочину;
- фактичні обставини справи;
- аналіз та оцінка доказів, які були досліджені в судовому засіданні;
- кваліфікація діяння обвинуваченого за статтями Загальної та Особливої частини Кримінального Кодексу;
- обставини, які обтяжують та пом'якшують покарання обвинуваченого;
- характеристика особи обвинуваченого.

На цій підставі він пропонує суду визнати обвинуваченого винним у вчиненні конкретного злочину із зазначенням кваліфікації злочину, виду та міри покарання; висловлює свою думку з приводу відшкодування матеріальних збитків, завданих злочином, а також з інших питань, які суд повинен вирішити при ухваленні вироку.

Хто виступає в дебатах зі сторони обвинувачення у справах приватного обвинувачення?

У справах приватного обвинувачення в дебатах виступає потерпілий або його представник і в зміст виступу включаються ті ж питання, що порушуються у промові прокурора, з урахуванням тієї особливості, що вони захищають інтереси лише потерпілого.

Чи може бути відновлений судовий розгляд на підставі виступу прокурора?

Якщо під час судових дебатів у прокурора виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після чого знову відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин.

8.10.2. Заключне слово сторони захисту (ст.ст. 364, 365 КПК)

Перед засіданням:

Які аргументи наводить в судових дебатах обвинувачений і захисник?

Зміст промови захисника визначається його загальним обов'язком з'ясування обставин, які виправдовують обвинуваченого або пом'якшують його відповідальність. В ній він критично аналізує фактичні обставини справи і досліджені в суді докази, кваліфікацію діяння, ступінь винності обвинуваченого у вчиненні злочину, спростовує обставини, що викривають обвинуваченого, обґрунтовує наявність підстав для його виправдання або ті, що пом'якшують його покарання чи виключають провадження у справі, наводить про особу обвинуваченого дані, які належить врахувати суду при ухваленні вироку.

Разом із тим, якщо обвинувачений не визнав себе винним, захисник не може в судових дебатах зайняти протилежну позицію.

Обвинувачений в судових дебатах може мати той же зміст виступу, що й захисник.

Чи може бути відновлений судовий розгляд на підставі виступу захисника чи обвинуваченого?

Якщо під час судових дебатів у обвинуваченого чи захисника виникне потреба подати нові докази, суд відновлює з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами, після чого знову відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин.

Чи може суд надати обвинуваченому слово в дебатах для одночасного виголошення його останнього слова?

Останнє слово обвинуваченого регулюється вимогами ст. 365 КПК. Після оголошення судових дебатів закінченими суд надає обвинуваченому останнє слово. Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом. Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволяється.

8.11. Вирішення питання про допустимість або недопустимість доказів (ст.ст. 86-90 КПК)

Який доказ є допустимим?

Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України.

Які наслідки визнання доказу недопустимим?

Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення.

Які докази є недопустимими?

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК). Докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав та свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані.

Які докази можуть визнаватися як допустимими, так і недопустимими?

Докази, які стосуються судимостей підозрюваного, обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру або окремих рис характеру підозрюваного/обвинуваченого є недопустимими на підтвердження винуватості підозрюваного/обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 88). Докази та відомості, передбачені частиною першою цієї статті, можуть бути визнані допустимими, якщо: 1) сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими; 2) вони подаються для доказування того, що підозрюваний/обвинувачений діяв з певним умислом та мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення; 3) їх подає сам підозрюваний/обвинувачений; 4) підозрюваний/обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка.

Як суд вирішує питання допустимості доказу?

Суд вирішує питання допустимості доказів під час їх оцінки в нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення (ст. 89 КПК). У разі встановлення очевидної недопустимості доказу під час судового розгляду суд визнає цей доказ недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження в судовому засіданні, якщо таке дослідження було розпочате.

Хто може ініціювати розгляд питання про визнання доказів недопустимими?

Сторони кримінального провадження, потерпілий мають право під час судового розгляду подавати клопотання про визнання доказів недопустимими, а також наводити заперечення проти визнання доказів недопустимими.

Які рішення мають преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів?

Рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів (ст. 91 КПК).

Рекомендований хід засідання:

Прокурор: Ваша честь! Прошу прийняти та дослідити доказ зі сторони обвинувачення № 15 – протокол допиту потерпілого Іванова В. В. Потерпілий на сьогодні помер. Допит потерпілого був проведений на підставі ч. 2 ст. 225 КПК під час досудового розслідування в ході виїзного судового засідання без присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Головуючий: Прошу прокурора оголосити дані, зафіксовані в протоколі, та після оголошення надати мені протокол.

Прокурор оголошує текст протоколу.

Головуючий: Шановні учасники судового провадження! Вам пред'являється для ознайомлення протокол допиту потерпілого Іванова В. В.

Головуючий: Якщо всі учасники судового провадження ознайомились з протоколом допиту потерпілого Іванова В. В., прошу сказати суду, які ви маєте зауваження щодо оголошеного протоколу.

Захисник: Прошу розглянути моє клопотання та прошу визнати протокол допиту потерпілого Іванова В. В. недопустимим у зв'язку з очевидною недопустимістю доказу, оскільки на день допиту обвинуваченому вже було повідомлено про підозру, але сторона захисту не була належним чином повідомлена про час та місце допиту і не мала змоги прийняти участь у допиті та поставити запитання потерпілому. Крім того, прокурор порушив ст. 109 КПК і не вніс цей протокол до реєстру матеріалів досудового розслідування та в порушення вимог ст. 290 КПК при відкритті матеріалів не надав цей протокол для ознайомлення та не надав можливості скопіювати його. Таким чином, було грубо порушено право на захист обвинуваченого і згідно з вимогами ч. 2 п. 3 ст. 87, ч. 2 ст. 89 КПК такий доказ визнається судом недопустимим, що тягне за собою неможливість дослідження такого доказу або припинення його дослідження, якщо таке дослідження було розпочате.

Обвинувачений на запитання суду: Підтримую заяву мого захисника.

Потерпілий Кузнецов І. І. на запитання суду: Заяв та клопотань не маю.

Прокурор на запитання суду: Я згоден із заявою захисника про те, що були допущені порушення, вказані захисником. Але потерпілий був у важкому стані, тому так склалося. Я заперечую проти визнання такого доказу недопустимим, оскільки повторити допит потерпілого Іванова В. В. неможливо, він уже помер.

Головуючий: Чи є в учасників судового провадження інші клопотання або заяви у зв'язку з клопотанням захисника про визнання протоколу допиту потерпілого Іванова В. В. очевидно недопустимим доказом.

Захисник: Інших клопотань чи заяв не маю.

Обвинувачений: Інших клопотань чи заяв не маю.

Потерпілий Кузнецов І. І.: Заяв та клопотань не маю.

Прокурор: Інших клопотань чи заяв не маю.

Головуючий: Суд негайно виходить до нарадчої кімнати для винесення ухвали.

Після повернення головуєчий оголошує ухвалу про визнання протоколу допиту потерпілого Іванова В. В. недопустимим доказом і про припинення його дослідження в судовому засіданні.

! Зазначене питання суд за обставин, що складуться в судовому засіданні, може вирішувати й без видалення до нарадчої кімнати

8.12. Повідомлення обвинуваченого(-них) про право на оскарження рішення (ч. 4 п. 6 ст. 42, ст. 345, ст. 376 КПК)

Хто і яким чином повідомляє обвинуваченого(-них) про право на оскарження рішення?

Судове рішення проголошується прилюдно негайно після виходу суду з нарадчої кімнати. Головуючий у судовому засіданні роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження.

Крім того, згідно з вимогами ст. 345 КПК судовий розпорядник в судовому засіданні надає обвинуваченому пам'ятку про його права та обов'язки, передбачені ч. 4 п. 6 ст. 42 КПК, згідно з якими обвинувачений має право оскаржувати в установленому КПК порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати щодо них заперечення.

8.13. Умови звільнення з-під варти або тримання під вартою до винесення вироку (ст.ст. 331 КПК)

Хто може бути ініціатором зміни запобіжного заходу в суді при розгляді справи?

Відповідно до ч. 1 ст. 331 КПК на суд під час судового розгляду покладається обов'язок розглянути питання та прийняти рішення у відповідній ухвалі про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу щодо обвинуваченого, якщо про це надійшло клопотанням сторони обвинувачення або захисту. Розглядаючи таке клопотання, суд повинен керуватися положеннями глави 18 КПК і, зокрема, ст.ст. 177, 178, 194 КПК.

Чи може суд за своєю ініціативою розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою під час судового розгляду?

Надзвичайно важливою нормою, яка є новелою для КПК, є положення, закріплені у ч. 3 ст. 331 КПК, згідно з якими на суд покладається обов'язок незалежно від наявності клопотань сторони обвинувачення або захисту розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з того моменту, як до суду надійшов обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, або з того дня, коли до обвинуваченого судом був застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

На який строк в ході судового розгляду справи суд може продовжити строк перебування обвинуваченого під вартою?

Суд, розглядаючи питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, постановляє ухвалу, яка має бути належним чином вмотивована. Цією ухвалою суд скасовує, змінює запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або продовжує його дію на строк, що не може перевищувати двох місяців. Копія такої ухвали в обов'язковому порядку вручається обвинуваченому, прокурору та направляється уповноваженій службовій особі місця ув'язнення.

Хто вирішує питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою у тих випадках, коли судові провадження здійснюється судом присяжних?

П. 3 ч. 3 ст. 331 передбачені особливості вирішення питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою у тих випадках, коли судові провадження здійснюється судом присяжних. У такому разі вирішення цих питань належить до компетенції судді, головуєчого у судовому провадженні.

8.14. Захист прав обвинувачених, які захищаються самостійно (ст. 59 Конституції України, п. 13 ч. 1 ст. 7, ст.ст. 20, 206, 321 КПК)

На кого покладається обов'язок забезпечення прав обвинувачених, які захищаються самостійно?

Головуючий в судовому засіданні забезпечує здійснення учасниками кримінального провадження їхніх процесуальних прав.

Головуючий в судовому засіданні зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому його права та забезпечити право на кваліфіковану правову допомогу з боку обраного ним або призначеного захисника. У випадках, передбачених КПК та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, обвинуваченому правова допомога надається безоплатно за рахунок держави (ст. 20 КПК).

Загальні обов'язки судді щодо захисту прав людини описані в ст. 206 КПК.

8.15. Реагування на поведінку учасників провадження, що порушують порядок судового засідання (ст. 330 КПК)

На кого покладається обов'язок забезпечення порядку в залі судового засідання?

Обов'язок дотримання порядку судового засідання лежить на всіх учасниках процесу. Підтримання порядку судового засідання покладається на головуючого (суддю при одноособовому розгляді ним справи).

Яким законом передбачаються та які існують заходи процесуального впливу на порушників порядку судового засідання?

У ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачається, що прояв неповаги до суду чи судді з боку осіб, які є учасниками процесу або присутні в судовому засіданні, тягне за собою відповідальність, установлену законом.

Ст. 330 КПК передбачає заходи процесуального впливу на тих осіб, які допускають порушення порядку в судовому засіданні. У разі невиконання розпорядження головуючого іншими учасниками процесу він робить їм попередження про відповідальність за неповагу до суду. При аналізі цього закону необхідно звернути увагу, що обвинувачений, на відміну від інших учасників судового розгляду, не попереджається про відповідальність за неповагу до суду. Закон передбачає особливі заходи процесуального примусу до цієї особи, до яких належать: попередження головуючого про можливість видалення із зали судового засідання в разі повторення ним зазначених дій; у разі повторного порушення – видалення за ухвалою суду із зали засідання тимчасово або на весь час судового розгляду.

При повторному порушенні порядку в залі судового засідання прокурором чи захисником їх може бути притягнуто до відповідальності, встановленої законом: прокурора – на підставі Дисциплінарного статуту прокуратури України, захисника – на підставі Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

При повторному порушенні порядку в залі судового засідання іншими особами суд своєю ухвалою може видалити цих осіб із зали судового засідання та вирішити питання про притягнення їх до відповідальності, встановленої законом – ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Слід мати на увазі, що питання про притягнення особи до відповідальності за прояв неповаги до суду необхідно вирішувати негайно після вчинення порушення, без зволікань, для чого в судовому засіданні оголошується перерва. Право складення протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 185-3 КУпАП, згідно з п. 7-1 ч. 1 ст. 255 КУпАП надається судовому розпоряднику. Зміст протоколу про адміністративне правопорушення повинен відповідати вимогам ст. 256 КУпАП. Після цього провадження щодо адміністративного правопорушення має бути зареєстровано у суді та автоматичною системою документообігу передано на розгляд іншому судді цього суду, за виключенням того судді, що головував на судовому засіданні, під час якого було допущено прояв неповаги до суду. Слід мати на увазі, що відповідно до положень ст. 258 КУпАП у разі вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185-3 КУпАП, протокол про адміністративне правопорушення не складається, якщо особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається. У таких випадках суддею на місці вчинення правопорушення виноситься постанова у справі про адміністративне правопорушення відповідно до вимог ст. 283 КУпАП.

8.16. Посилання на право не свідчити проти себе (ч. 1 ст. 63 Конституції України, п. 11 ч. 1 ст. 7, ст. 18 КПК)

Яким законом передбачено право не свідчити проти себе?

Частина 1 Конституції України передбачає, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати пояснення, показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення. Кожна особа має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також має право бути негайно повідомленою щодо цих прав (ст. 18 КПК).

8.17. Надання свідочього імунітету (ст. 65 КПК)

Що таке свідочький імунітет?

Кримінально-процесуальний закон (ч.ч. 2-4 ст. 65 КПК) встановлює коло осіб, які не підлягають допиту як свідки, а також осіб, які мають право відмовитися давати показання. Він дає перелік декількох груп осіб, які користуються свідочьким імунітетом – абсолютним чи відносним (факультативним). Кримінальне процесуальне законодавство України не вживає терміну «свідочький імунітет», проте його широко використовують в юридичній літературі та правозастосовній діяльності. Під ним розуміється безумовне (абсолютне) чи під умовою (відносне) звільнення перелічених у законі груп фізичних осіб від обов'язку давати показання про відомі їм обставини кримінальної справи. Серед таких виділяють: а) осіб, яких заборонено допитувати як свідків; б) осіб, які вправі відмовитися давати показання як свідки.

Які особи і відносно яких обставин не можуть бути допитані як свідки:

- 1) захисник, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник потерпілого, цивільного позивача у кримінальному провадженні – щодо обставин, які стали їм відомі у зв'язку з виконанням функцій представника чи захисника;
- 2) адвокати – про відомості, які становлять адвокатську таємницю;
- 3) нотаріуси – про відомості, які становлять нотаріальну таємницю;
- 4) медичні працівники та інші особи, яким у зв'язку з виконанням професійних або службових обов'язків стало відомо про хворобу, медичне обстеження, огляд та їхні результати, інтимну і сімейну сторони життя особи – про відомості, які становлять лікарську таємницю;
- 5) священнослужителі – про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;
- 6) журналісти – про відомості, які містять конфіденційну інформацію професійного характеру, надану за умови нерозголошення авторства або джерела інформації;
- 7) професійні судді, народні засідателі та присяжні – про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, за винятком випадків кримінального провадження щодо прийняття суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, ухвали;
- 8) особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, – про обставини, які стали їм відомі у зв'язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення;
- 9) особи, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо дійсних даних про їхні особи;
- 10) особи, які мають відомості про дійсні дані про осіб, до яких застосовані заходи безпеки, – щодо цих даних.

Чи є виключення з цього права?

Особи, передбачені пунктами 1-5 з приводу зазначених довірених відомостей можуть бути звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості, у визначеному нею обсязі. Таке звільнення здійснюється у письмовій формі за підписом особи, що довірила зазначені відомості.

Які особи вправі відмовитися давати показання як свідки?

Не можуть без їхньої згоди бути допитані як свідки особи, що мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв – без згоди представника дипломатичної установи.

Розділ 9

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ У СКЛАДІ СУДДІВ ТА ПРИСЯЖНИХ

Де утворюється суд присяжних?

Згідно з частиною 3 ст. 383 КПК суд присяжних утворюється при місцевому загальному суді першої інстанції.

Яке правове підґрунтя діяльності суду присяжних в Україні?

Відповідно до ч.ч. 1 та 4 ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Ст. 127 Конституції України встановлено, що правосуддя здійснюють професійні судді та, у встановлених законом випадках, народні засідателі і присяжні.

Згідно з ч. 2 ст. 129 Конституції України, судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Коли можливий розгляд справи судом у складі суддів та присяжних та яким має бути склад суду при розгляді справи судом присяжних?

Згідно з вимогами ч. 3 ст. 31 КПК, кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох професійних суддів, а за клопотанням обвинуваченого – **судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних**. Кримінальне провадження стосовно кількох обвинувачених розглядається судом присяжних стосовно всіх обвинувачених, якщо хоча б один з них заявив клопотання про такий розгляд.

9.1. Особливості провадження (ст.ст. 386-390 КПК)

Перед засіданням:

Хто роз'яснює право на суд присяжних?

Прокурор, суд зобов'язані роз'яснити обвинуваченому у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, можливість та особливості розгляду кримінального провадження стосовно нього судом присяжних.

Письмове роз'яснення прокурора обвинуваченому про можливість, особливості і правові наслідки розгляду кримінального провадження судом присяжних додається до обвинувального акта і реєстру матеріалів досудового розслідування, які передаються до суду. Обвинувачений у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у вигляді довічного позбавлення волі, під час підготовчого судового засідання має право заявити клопотання про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних.

Яким чином відбувається виклик присяжних?

Після проведення підготовчого судового засідання, що слідує за призначенням судового розгляду судом присяжних, головуючий дає секретарю судового засідання розпорядження щодо виклику присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, внесених до списку присяжних. Письмовий виклик має бути вручений присяжному під розписку не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. На підставі письмового виклику роботодавець зобов'язаний звільнити присяжного від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя.

Які особливості провадження в суді присяжних?

Кримінальне провадження судом присяжних здійснюється відповідно до загальних правил КПК з особливостями, встановленими параграфом 2 глави 20 КПК. Усі питання, пов'язані з судовим розглядом, крім питання, передбаченого ч. 3 ст. 331 цього Кодексу, судді та присяжні вирішують спільно. Права й обов'язки присяжного передбачені ст. 386 КПК.

Який порядок наради і голосування в суді присяжних?

Нарадою суду присяжних керує головуючий, який послідовно ставить на обговорення питання, передбачені ст. 368 КПК, проводить відкрите голосування і веде підрахунок голосів. Усі питання вирішуються простою більшістю голосів. Головуючий голосує останнім. Ніхто зі складу суду присяжних не має права утримуватися від голосування, крім випадку, коли вирішується питання про міру покарання, а суддя чи присяжний голосував за виправдання обвинуваченого. У цьому разі голос того, хто утримався, додається до голосів, поданих за рішення, яке є найсприятливішим для обвинуваченого. При виникненні розбіжностей про те, яке рішення для обвинуваченого є більш сприятливим, питання вирішується шляхом голосування.

Як повинен діяти присяжний, який не згоден з прийнятим рішенням?

Кожен зі складу суду присяжних має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

Хто складає судові рішення, якщо серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді?

У випадку, коли серед більшості складу суду, яка ухвалила рішення, відсутні професійні судді, головуючий зобов'язаний надати допомогу присяжним у складанні судового рішення.

Яка існує заборона на спілкування з присяжними?

Прокурору, обвинуваченому, потерпілому та іншим учасникам кримінального провадження протягом усього судового розгляду забороняється спілкуватися з присяжними інакше, ніж у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Чи може бути присяжний усунутий від подальшої участі в розгляді провадження?

Присяжний може бути усунутий від подальшої участі в судовому розгляді кримінального провадження у випадках, передбачених ст. 390 КПК. У разі усунення присяжного до складу суду включається запасний присяжний, після чого судовий розгляд продовжується, або, у разі відсутності запасного присяжного, здійснюється відбір нового присяжного в порядку, передбаченому ст. 387 КПК, після чого судові провадження розпочинається з початку.

9.2. Відбір присяжних у суді, приведення до присяги (ст.ст. 387, 388, 391 КПК)

Перед засіданням:

Як і коли проводиться відбір присяжних у суді?

Відбір присяжних здійснюється після відкриття судового засідання. Головуючий повідомляє присяжним, яке провадження підлягає розгляду, роз'яснює їм права та обов'язки, а також умови їхньої участі в судовому розгляді. Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді, вказавши на причину цього, та заявити собі самовідвід. Головуючий з'ясовує, чи немає передбачених КПК України або законом підстав, які перешкоджають залученню громадянина в якості присяжного або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їхніх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їхніх обов'язків за їхніми усними чи письмовими заявами. Для з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжного в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений з дозволу головуючого можуть ставити присяжним відповідні запитання.

Хто і на підставі якого закону може заявити відвід присяжному?

Кожному з присяжних, який з'явився, учасники судового провадження можуть заявити відвід з підстав, передбачених ст.ст. 75 і 76 КПК.

Яким чином вирішується питання звільнення присяжних від участі в розгляді кримінального провадження?

Усі питання, пов'язані зі звільненням присяжних від участі в розгляді кримінального провадження, а також із самовідводом і відводом присяжних, вирішуються ухвалою суду у складі двох професійних суддів, що постановляється після проведення наради на місці без виходу до нарадчої кімнати, крім випадків, коли вихід до нарадчої кімнати буде визнаний судом необхідним. У разі якщо судді не прийшли до одноголосного рішення щодо вирішення питання, пов'язаного зі звільненням присяжного від участі в розгляді кримінального провадження або із самовідводом чи відводом присяжного, присяжний вважається звільненим від участі в розгляді кримінального провадження або відведеним.

Хто такі запасні присяжні, як вони обираються і де вони перебувають під час розгляду матеріалів?

Після відбору основних присяжних відбирається двоє запасних присяжних за такою ж процедурою. Прізвища відібраних основних і запасних присяжних заносяться до журналу судового засідання в тому порядку, в якому їх було відібрано. Запасні присяжні під час судового засідання постійно перебувають на відведених їм місцях і до ухвалення вироку можуть бути включені до складу основних присяжних у разі неможливості кого-небудь з основних присяжних продовжувати участь у судовому розгляді. Про заміну вибулих основних присяжних запасними суд присяжних постановляє ухвалу.

Яким чином відбувається приведення присяжного до присяги?

Після закінчення відбору основних і запасних присяжних вони займають місця, відведені їм головуючим. За пропозицією головуючого присяжні складають присягу такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), присягаю виконувати свої обов'язки чесно й неупереджено, брати до уваги лише досліджені в суді докази, при вирішенні питань керуватися законом, своїм внутрішнім переконанням і совістю, як личить вільному громадянину і справедливій людині».

Текст присяги зачитує кожен присяжний, після чого підтверджує, що його права, обов'язки та компетенція йому зрозумілі.

Рекомендований хід засідання:

Головуючий: Судове засідання Мелітопольського міськрайонного суду оголошується відкритим.

Сьогодні буде розглянуто провадження по обвинуваченню Головіна Максима Івановича у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 п. 11, 12 ст. 115 КК України.

Повідомляю, що автоматизована система документообігу суду визначила, що головуючим суддею по справі є Алейніков Григорій Іванович, другим суддею є Жечева Наталія Іванівна.

Головуючий: Слово надається секретарю судового засідання.

Секретар судового засідання: доповідає суду, хто з учасників судового провадження, викликаних та повідомлених осіб прибув у судове засідання, встановлює їхні особи, перевіряє повноваження захисників і представників, з'ясовує, чи вручено судові виклики та повідомлення тим, хто не прибув, і повідомляє причини їх неприбуття, якщо вони відомі.

Секретар судового засідання повідомляє про здійснення повного фіксування судового розгляду, а також про умови фіксування судового засідання (ст. 342 КПК).

Головуючий: В ході підготовчого судового засідання обвинувачений Головін М. І. заявив клопотання про розгляд його справи судом присяжних. У зв'язку з цим після проведення підготовчого судового засідання та призначення судового розгляду судом присяжних мною дано секретарю судового засідання розпорядження про виклик присяжних у кількості семи осіб, які визначаються автоматизованою системою документообігу суду з числа осіб, внесених до списку присяжних, які сьогодні прибули до суду.

Роз'яснюю сімом присяжним права та обов'язки, передбачені ст. 386 КПК, а також умови їхньої участі в судовому розгляді. Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді, вказавши на причину цього, та заявити самовідвід.

Суд з'ясовує у сімох присяжних, чи немає передбачених КПК або законом підстав, які перешкоджають залученню їх в якості присяжних або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їхніх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їхніх обов'язків за їхніми усними чи письмовими заявами.

Присяжні, якщо є названі підстави, прошу вас назвати їх суду.

Якщо у присяжних немає ніяких зауважень з цих питань, для з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжних в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений, захисник можуть ставити присяжним відповідні запитання.

Чи мають прокурор, потерпілий, обвинувачений, захисник питання до присяжних?

Прокурор: Запитань немає.

Потерпілий: Запитань немає.

Обвинувачений: Запитань немає.

Захисник: Запитань немає.

Головуючий: Чи мають учасники судового провадження заяви про відвід з підстав, передбачених ст.ст. 75 і 76 КПК, присяжним?

Прокурор: Відводів немає.

Потерпілий: Відводів немає.

Обвинувачений: Відводів немає.

Захисник: Відводів немає.

Головуючий: Таким чином нікому із сімох присяжних не було заявлено відводу, ніхто з них не заявив самовідвід. Згідно з вимогами ч. 6 ст. 387 КПК України, трьох необхідних для розгляду присяжних із семи визначить автоматизована система документообігу суду. У зв'язку з цим оголошується перерва.

Головуючий після перерви: Оголошую, що автоматизована система документообігу суду визначила, що основними присяжними для розгляду є Блохін Іван Іванович, Дем'яненко Станіслав Юхимович, Прошва Григорій Олегович. Прощу вказаних присяжних зайняти місця.

Головуючий: Оголошую перехід до визначення двох запасних присяжних. У нас залишилось 5 присяжних. Відбір проводиться за тією ж процедурою, що й основні присяжні.

Роз'яснюю п'ятьом присяжним права та обов'язки, передбачені ст. 386 КПК, а також умови їхньої участі в судовому розгляді. Кожен із присяжних має право заявити про неможливість його участі в судовому розгляді,

вказавши на причину цього, та заявити самовідвід.

Суд з'ясовує у п'ятьох присяжних, чи немає передбачених КПК або законом підстав, які перешкоджають залученню їх в якості присяжних або є підставою для звільнення окремих присяжних від виконання їхніх обов'язків, а так само для звільнення присяжних від виконання їхніх обов'язків за їхніми усними чи письмовими заявами.

Присяжні, якщо є названі підстави, прошу вас назвати їх суду.

Якщо у присяжних немає ніяких зауважень з цих питань для з'ясування обставин, що можуть перешкоджати участі присяжних в судовому розгляді, прокурор, потерпілий, обвинувачений, захисник можуть ставити присяжним відповідні запитання.

Чи мають прокурор, потерпілий, обвинувачений, захисник питання до присяжних?

Прокурор: Запитань немає.

Потерпілий: Запитань немає.

Обвинувачений: Запитань немає.

Захисник: Запитань немає.

Головуючий: Чи мають учасники судового провадження заяви про відвід з підстав, передбачених ст.ст. 75 і 76 КПК, присяжним?

Прокурор: Відводів немає.

Потерпілий: Відводів немає.

Обвинувачений: Відводів немає.

Захисник: Відводів немає.

Головуючий: Таким чином нікому з п'ятьох присяжних не було заявлено відводу, ніхто з них не заявив самовідвід. Згідно з вимогами ч. 6 ст. 387 КПК України, двох необхідних для розгляду присяжних з п'яти визначить автоматизована система документообігу суду. У зв'язку з цим оголошується перерва.

Головуючий після перерви: Оголошую, що автоматизована система документообігу суду визначила, що запасними присяжними для розгляду є Сьомін Іван Іванович та Вуйко Станіслав Георгійович. Прощу вказаних запасних присяжних зайняти місця.

Головуючий: На підставі вимог ст. 388 КПК України, провожу приведення основних і запасних присяжних до присяги.

Прощу присяжних по чергово зачитати текст присяги.

Присяжні складають кожний особисто присягу змісту, вказаного в ч. 2 ст. 388 КПК України.

Присяжний Блохін Іван Іванович: Після складання присяги підтверджую, що мої права, обов'язки та компетенція мені зрозумілі.

Присяжний Дем'яненко Станіслав Юхимович: Після складання присяги підтверджую, що мої права, обов'язки та компетенція мені зрозумілі.

Присяжний Прошва Григорій Олегович: Після складання присяги підтверджую, що мої права, обов'язки та компетенція мені зрозумілі.

Присяжний Сьомін Іван Іванович: Після складання присяги підтверджую, що мої права, обов'язки та компетенція мені зрозумілі.

Присяжний Вуйко Станіслав Георгійович: Після складання присяги підтверджую, що мої права, обов'язки та компетенція мені зрозумілі.

Головуючий: На підставі проведеного відбору присяжних оголошую склад суду та прізвища учасників судового розгляду:

- Головуючий: Алейніков Г. І.
- Суддя: Жечева Н. І.
- Основні присяжні: Блохін І. І., Демяненко С. Ю., Прошва Г. О.
- Запасні присяжні: Сьомін І. І., Вуйко С. Г.
- Прокурор: Прудеус М. П.
- Потерпілий: Роман П. Р.
- Обвинувачений: Головін М. І.
- Захисник Горбань В. А.
- Секретар судового засідання Уманський В. А.

Головуючий: На виконання вимог ст. 344 КПК України, роз'яснюю учасникам судового провадження право відводу і прошу відповісти на запитання, чи заявляєте ви кому-небудь відвід?

Прокурор: Прудеус М. П.: Відводів не маю.

Потерпілий: Роман П. Р.: Відводів не маю.

Обвинувачений: Головін М. І.: Відводів не маю.

Захисник Горбань В. А.: Відводів не маю.

Головуючий: Прошу судового розпорядника роздати особам, які беруть участь у судовому розгляді, пам'ятки про їхні права та обов'язки, передбачені КПК України. Після ознайомлення з правами та обов'язками прошу відповісти суду, чи зрозумілі вони всім.

Прокурор: Прудеус М. П.: Права зрозумілі.

Потерпілий: Роман П. Р.: Права зрозумілі.

Обвинувачений: Головін М. І.: Права зрозумілі.

Захисник Горбань В. А.: Права зрозумілі.

Головуючий: Судовий розпорядник, прошу видалити свідків із зали судового засідання та забезпечити, щоб допитані та не допитані свідки не спілкувались між собою.

Головуючий: Повідомляю про закінчення підготовчих дій та перед оголошенням про початок судового розгляду звертаюсь до учасників судового розгляду з короткою промовою.

Розділ 10

УХВАЛЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ

10.1. Прийняття рішення (ст.ст. 284, 368, 373, 374 КПК)

1. **Перевірте**, чи немає на момент прийняття рішення у справі підстав для закриття кримінального провадження або ухвалення виправдувального вироку відповідно до ч. 1, 2 (обов'язково з урахуванням ч. 6 ст. 284 КПК).

Постановіть ухвалу про закриття кримінального провадження (чи провадження щодо юридичної особи (ст. 284 КПК), якщо:

- помер обвинувачений і немає підстав для реабілітації померлого;
- існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення і в провадженні відсутній потерпілий або він не виявив бажання підтримувати обвинувачення;
- потерпілий (його представник) відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- відсутні підстави для застосування щодо юридичної особи заходів кримінально-правового характеру, у разі закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи;
- на притягнення обвинуваченого до відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення не отримано згоди держави, яка видала особу;
- у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності, якщо підозрюваний/обвинувачений проти цього не заперечує;

Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд має зазначити про це у виправдувальному вироку або постановити відповідну ухвалу.

2. **За результатами оцінки доказів** (див. пункт 10.2 «Оцінка доказів» цього розділу) прийміть рішення щодо доведеності таких обставин (ч. 1 ст. 368, ст. 373 КПК):

- чи наявна подія вчинення кримінального правопорушення;
- чи містить це діяння склад кримінального правопорушення;
- чи кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим і чи винен обвинувачений у його вчиненні.

1) **Ухваліть виправдувальний вирок**, якщо відповідь хоча б на одне питання є негативною (див. пункт 10.3.1 «Постановлення виправдувального вироку» цього розділу).

2) **Ухваліть обвинувальний вирок**, якщо відповідь на всі питання є позитивною і винуватість особи доведена поза розумним сумнівом (див. пункт 10.3.2 «Постановлення обвинувального вироку» цього розділу).

3. При прийнятті рішення **зверніться до доказів**, досліджених під час судового розгляду для встановлення наявності чи відсутності обставин, що належало доказати. Ще раз перевірте правильність оцінки цих доказів. Визначте причини, чому Ви даєте перевагу одним доказам і чому не враховуєте (відкидаєте) інші докази. Ці причини необхідно буде зазначити в мотивувальній частині вироку (ч. 3 ст. 374 КПК).

10.2. Оцінка доказів (ст.ст. 23, 84-91, 94-97, 101, 129 КПК)

1. **Переконайтеся в тому**, що доказ був досліджений судом *безпосередньо* в судовому засіданні відповідно до ст. 23 КПК. Якщо ні, суд не може брати його до уваги при ухваленні рішення.

2. **Перевірте належність** доказу, тобто визначте, якої з обставин, що потрібно встановити (ст. 85, ч. 1 ст. 91, 94 КПК), стосується доказ. Якщо не стосується жодної з них, не враховуйте цей доказ для подальшої оцінки.

3. **Оцініть допустимість** доказу (ст. 86-90, 94 КПК). Для оцінки допустимості дайте відповідь, зокрема, на такі питання:

- Чи не були істотно порушені права людини при отриманні доказу, зокрема шляхом вчинення діянь, визначених ч. 2 ст. 87 КПК?
- Чи не існують судові рішення (національних чи міжнародних судів), якими вже встановлено факти порушення прав людини при отриманні цього доказу (ст. 90 КПК)?
- Чи вимагає закон (ч. 1 ст. 233, ч. 2 ст. 234, ст. 235, ч. 5 ст. 240, ч. 3 ст. 242, ст. 244, ч. 3 ст. 245, ч. 1 ст. 258, ч. 4 ст. 267, ч. 2 ст. 268, ч. 2 ст. 269, ч. 2 ст. 270, ч. 8 ст. 271, ч. 2 ст. 274 КПК) попереднього дозволу суду на проведення процесуальної дії, в ході якої отримано доказ?
- Якщо так, то чи був такий дозвіл отриманий?
- Якщо дозвіл був отриманий, чи були дотримані його умови при отриманні доказу (п. 1 ч. 2 ст. 87 КПК)?

Якщо у справі давалися показання, перевірте їхню допустимість також за таким питанням (ч. 4 ст. 95 КПК):

- Чи не надані ці показання слідчому, прокурору? Якщо так, то суд не має права враховувати їх і посилатися на них у судовому рішенні.

Якщо у справі давалися показання з чужих слів, перевірте також їхню допустимість за такими питаннями (ст. 97 КПК):

- Чи погоджуються сторони на визнання показань з чужих слів допустимими (ч. 4 ст. 97 КПК)?
- Якщо сторона не погоджується, то чи створив підозрюваний, обвинувачений обставини (або сприяв їх створенню), за яких особа не може бути допитана (ч. 5 ст. 97 КПК)?
- Чи відповідають причини відсутності особи, яка дала первинні показання, переліку, вказаному в ч. 3 ст. 97 КПК?
- Чи дозволяють чинники, зазначені в ч. 2 ст. 97 КПК, визнати показання з чужих слів допустимим доказом?
- Чи підтверджені показання з чужих слів іншими доказами, наданими суду (ч. 6 ст. 97 КПК)?
- Чи надані показання з чужих слів слідчим, прокурором, співробітником оперативного підрозділу або іншою особою стосовно пояснень, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу, під час кримінального провадження (ч. 7 ст. 97 КПК)?

Якщо досліджувався висновок експерта, перевірте також його допустимість за такими питаннями (ст.ст. 101, 102 КПК):

- Чи відповідає висновок експерта вимогам ч. 1 та 2 ст. 102 КПК?
- Чи ґрунтується висновок на доказі (доказах), який суд вважає недопустимим (ч. 5 ст. 101 КПК)?
- Чи був висновок наданий експертом в межах його спеціальних знань? Чи є підстави вважати, що висновок чи його частина виходить за межі спеціальних знань експерта (ч. 4 ст. 101 КПК)?
- Чи зроблено висновок щодо матеріалу, дослідженого експертом особисто (ч. 3 ст. 101 КПК)?
- Чи стверджує експерт про те, що підозрюваний чи обвинувачений мав стан, що є елементом кримінального правопорушення, або елемент, що виключає відповідальність за кримінальне правопорушення (ч. 6 ст. 101 КПК)?

4. **Оцініть достовірність** доказу окремо і в сукупності з іншими доказами (ст. 94 КПК):

- Чи немає сумніву в тому, що доказ адекватно (правдиво) відображає обставину?
- Чи є інші докази, що підривають довіру до доказу?
- Чи є суперечності між різними доказами, яким з них слід надати перевагу і чому?

Оцінюючи показання свідка, зокрема, задайте собі такі питання:

- Чи сприймав свідок обставину, що належить встановити, особисто, чи йому відомо про неї з чужих слів (ч. 5 ст. 95, ст. 97 КПК)?

- Чи були поставлені свідку запитання для підтвердження достовірності його свідчень? Якщо так, то чи відповіді свідка на ці питання переконують у його чесності? Чи не був раніше свідок засуджений за завідомо неправдиві показання, обман, шахрайство або відомі діяння, що підтверджують нечесність свідка (ст. 96 КПК)?
- Якщо показання свідка не узгоджуються з попередніми, чи є переконливі пояснення того, чому змінився зміст цих показань (ч. 4 ст. 96 КПК)?

5. **Оцініть достатність** наведених сторонами доказів для підтвердження обставин, щодо яких на них лежить обов'язок доказування (ст.ст. 92, 94 КПК).

! Достатність доказів означає, що у своїй сукупності вони повинні переконувати у наявності певної обставини, а винуватість особи має бути доведена поза розумним сумнівом (ч. 2 ст. 17 КПК). Якщо доказів недостатньо для встановлення певної обставини, тоді суд робить висновок про недоведеність цієї обставини.

Якщо певна обставина доводиться лише непрямыми доказами, їх у сукупності має бути достатньо, щоб зробити однозначний висновок про наявність чи відсутність обставини і відкинути усі інші припущення. Наявність прямих доказів не виключає можливості їх спростування іншими доказами, як прямими, так і непрямыми.

10.3. Порядок ухвалення рішення (ст.ст. 366-368, 371-376 КПК)

1. Після закінчення судового розгляду повідомте сторонам та іншим присутнім орієнтовний час проголошення вироку і вийдіть до нарадчої кімнати для його ухвалення (ст. 366, ч. 1 та 2 ст. 371 КПК).
2. Під час перебування в нарадчій кімнаті при прийнятті рішення у справі дотримуйтеся вимог таємниці нарадчої кімнати згідно зі ст. 367 КПК.
3. **Прийміть рішення у справі**, при колегіальному розгляді справи – дійдіть згоди щодо питань, які має вирішити суд відповідно до ст. 368 КПК. Рішення має бути прийняте простою більшістю голосів суддів (ст. 375 КПК).
4. **Підготуйте текст вироку** відповідно до вимог ст. 374 КПК, а також з урахуванням таких порад:
 - уникайте висловлювань, які можуть сприйматися неоднозначно;
 - будьте лаконічними, але не жертвуйте заради цього точністю і повнотою аргументації;
 - роз'яснюйте маловідомі юридичні терміни;
 - застосовуючи закон, не лише пошліться на його положення, а й процитуйте його у необхідному і достатньому обсязі, пов'яжіть його з обставинами у справі;
 - уникайте суперечностей у судовому рішенні;
 - уважно вичитуйте судові рішення, яке готуєте, щоб усунути усі мовні помилки.
5. **Перевірте вирок на предмет його** (ст. 370 КПК):
 - **законності** (законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження),
 - **обґрунтованості** (обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтвержені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом),
 - **вмотивованості** (вмотивованим є рішення, в якому наведені належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення; кожен доречний і важливий аргумент сторони повинен бути проаналізований і одержати відповідь суду; див. у зв'язку з цим рішення Європейського суду з прав людини у справі «Проніна проти України» від 18 липня 2006 року²²).
6. **Підпишіть вирок**. При колегіальному розгляді справи кожен суддя має поставити свій підпис під судовим рішенням (ч. 5 ст. 371 КПК).
7. **Організуйте виготовлення копій вироку** для обвинуваченого та прокурора (ч. 6 ст. 376 КПК).

10.3.1. Ухвалення виправдувального вироку (ст.ст. 373, 374 КПК)

1. **Визначте, які докази свідчать про відсутність** принаймні однієї з наведених обставин:
 - вчинено кримінальне правопорушення, в якому обвинувачується особа;
 - кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;
 - в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення.

Якщо таких виправдувальних доказів немає, то поясніть, чому докази сторони обвинувачення щодо цих обставин не є переконливими.

2. **Ухвалюючи виправдувальний вирок, прийміть також рішення з таких питань** (ч. 4 ст. 374 КПК):
 - щодо заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі запобіжних заходів (ч. 4 ст. 174, ст. 203 КПК);
 - щодо речових доказів та документів (ст. 100 КПК);

²² Переклад українською мовою див. на сайті Міністерства юстиції України (<http://www.minjust.gov.ua/file/1290>).

- щодо цивільного позову (ст. 127-129 КПК);
- щодо розподілу процесуальних витрат (ст. 124-126 КПК).

3. Дайте чітку юридичну аргументацію прийнятого рішення, а також поясніть, чому ви не врахували юридичні аргументи сторін.

10.3.2. Постановлення обвинувального вироку (ст.ст. 124, 368, 373, 374, 377, 378 КПК)

1. Визначте, які докази свідчать про наявність усіх наведених обставин:

- наявна подія вчинення кримінального правопорушення;
- кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим;
- в діянні обвинуваченого є склад кримінального правопорушення.

Поясніть, чому ви відкинули виправдальні докази.

2. Також дайте відповідь на такі запитання (ч. 1 ст. 368, п. 2 ч. 3 та ч. 4 ст. 374 КПК):

- чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;
- чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;
- яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати;
- чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чию користь, в якому розмірі та в якому порядку;
- чи є підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру;
- чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності;
- чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності, примусового заходу медичного характеру, передбаченого частиною другою ст. 94 Кримінального кодексу України;
- чи слід у випадках, передбачених ст. 96 Кримінального кодексу України, застосувати до обвинуваченого примусове лікування;
- чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя;
- що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами;
- на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі;
- як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження;
- чи необхідно вжити заходів щодо збереження майна обвинуваченого, щодо піклування про неповнолітніх дітей обвинуваченого та/або його непрацевдатних батьків, дідів, баб, прадідів чи прабаб – окремою ухвалою (ст. 378 КПК).

3. Дайте чітку юридичну аргументацію прийнятих рішень, а також поясніть, чому ви не врахували юридичні аргументи сторін.

10.3.3. Вирішення питання відшкодування шкоди (ст.ст. 61, 91, 118, 128, 129, 326, 479 КПК)

1. Розгляд цивільного позову здійснюється за правилами, визначеними в КПК. Норми Цивільного процесуального кодексу можуть бути використані для заповнення прогалін в регулюванні КПК (ст. 128 КПК).

2. Переконайтеся в тому, що цей цивільний позов досі не розглядався в порядку цивільного, господарського чи адміністративного судочинства (ч. 6 ст. 128 КПК).

3. Приймайте рішення щодо відшкодування шкоди після прийняття рішення про наявність події кримінального правопорушення та винуватості обвинуваченого:

1) Якщо встановлено відсутність події кримінального правопорушення, в задоволенні позову слід відмовити (ч. 2 ст. 129 КПК).

2) Якщо встановлено наявність події кримінального правопорушення, але в діях обвинуваченого відсутній склад кримінального правопорушення, зокрема, якщо вина обвинуваченого не доведена поза розумним сумнівом, позов слід залишити без розгляду (ч. 3 ст. 129 КПК).

Також позов належить залишити без розгляду, якщо в судове засідання не прибув цивільний позивач (його представник чи законний представник), і від нього не надійшло клопотання про розгляд позову за його відсутності, а обвинувачений чи цивільний відповідач не визнав пред'явлений позов (ч. 1 ст. 326 КПК).

3) Якщо встановлено наявність події кримінального правопорушення і складу кримінального правопорушення у діянні обвинуваченого, **позов слід розглянути і вирішити по суті** (ч. 1 ст. 129 КПК).

4) Якщо потерпілий і обвинувачений уклали угоду про примирення та визначили вид і розмір відшкодування шкоди, **слід вирішити питання щодо затвердження такої угоди** (ст. 474, 479 КПК).

4. Проаналізуйте відповідність виду шкоди, зазначеної цивільним позивачем, видам шкоди, що може бути відшкодована в межах кримінального провадження (ч. 1 ст. 61 КПК):

1) Якщо позивач є фізичною особою, він може вимагати відшкодування такої шкоди:

- майнової;
- моральної.

2) Якщо позивач є юридичною особою, він може вимагати відшкодування такої шкоди:

- майнової.

5. **Оцініть докази**, наведені сторонами для доведення чи спростування обставин цивільного позову, зокрема щодо (п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК):

- виду шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- розміру завданої шкоди.

6. **Прийміть рішення за результатами оцінки доказів.** Дайте чітку юридичну аргументацію прийнятих рішень, а також поясніть, чому ви не врахували юридичні аргументи сторін.

10.3.4. Окрема думка судді (ст. 375 КПК)

1. Якщо при прийнятті рішення інші судді з колегії не підтримали вашу оцінку доказів, висновок щодо обставин чи застосування правових норм, ви можете **викласти своє бачення у вигляді окремої думки**. Окрема думка може містити повну незгоду з вироком, часткову незгоду або згоду з вироком по суті з додатковою аргументацією.

2. **Викладіть свою позицію** в письмовому вигляді та підпишіть окрему думку. Окрема думка має бути вмотивована.

3. **Долучіть текст** окремої думки до вироку.

10.4. Проголошення рішення (ст.ст. 376-378 КПК)

Перед проголошенням рішення:

Хто повинен брати участь у засіданні: обвинувачений, захисник, прокурор, потерпілий, представник потерпілого, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, цивільний позивач, цивільний відповідач, їхні представники.

Рекомендований порядок проголошення:

1. Зачитати вирок у темпі та з інтонацією, що дає можливість зрозуміти його зміст; роз'яснити зміст вироку.

Якщо обвинувачений не володіє державною мовою, прослідкувати, щоб перекладач роз'яснив обвинуваченому резолютивну частину вироку.

2. Оголосити рішення про подальше тримання обвинуваченого під вартою або звільнення його з-під варти (ст. 377 КПК):

- 1) Якщо обвинувачений перебував під вартою на момент проголошення вироку, суд звільняє обвинуваченого з-під варти у разі: виправдання; звільнення від відбування покарання; засудження до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі; ухвалення обвинувального вироку без призначення покарання.
- 2) Якщо обвинувачений, що тримається під вартою, засуджений до арешту чи позбавлення волі, суд у виняткових випадках має право *звільнити обвинуваченого з-під варти*, та одночасно обрати інший запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, до набрання вироком законної сили.
- 3) При засудженні до обмеження волі суд має право звільнити обвинуваченого з-під варти з урахуванням особи та встановлених обставин.

3. Роз'яснити порядок оскарження рішення, зокрема повідомити кожному учаснику судового розгляду про обсяг його права на оскарження судового рішення, строк і процедуру оскарження відповідно до ст.ст. 393 та 394 КПК.

4. Повідомити обвинуваченому, захиснику, законному представнику, потерпілому, його представнику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про право подати клопотання про помилування до Президента України, право ознайомитися з журналом судового засідання і подати на нього письмові зауваження.

5. Якщо до обвинуваченого застосовано запобіжний захід – тримання під вартою, роз'яснити обвинуваченому право клопотати про його доставку в судові засідання суду апеляційної інстанції.

6. Якщо в обвинуваченого залишається без нагляду житло чи інше майно, повідомити обвинуваченому про його право звернутися до суду з клопотанням про збереження його майна на час відбування покарання (ч. 3 ст. 378 КПК, ст. 44 Цивільного кодексу).

7. Якщо в обвинуваченого залишаються без догляду та матеріальної підтримки неповнолітні діти, непрацездатні батьки, діди, баби, прадіди, прабаби, проголосити окрему ухвалу про порушення перед відповідним органом (органом опіки і піклування, службою в справах дітей, органом соціального захисту населення) питання про необхідність влаштування чи встановлення опіки або піклування над зазначеними особами (ч. 2 ст. 378 КПК).

8. Вручити копію вироку обвинуваченому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, та прокурору.

9. Якщо обвинувачений, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не володіє державною мовою, організувати переклад судового рішення на його рідну мову чи іншу мову, яку він розуміє, та приєднати його до копії судового рішення. Вручити копію рішення із засвідченим перекладом обвинуваченому.

10. Якщо учасник судового провадження був відсутнім під час проголошення вироку, не пізніше наступного дня після ухвалення надіслати копію вироку такому учасникові.

Розділ 11

ПРОВАДЖЕННЯ СТОСОВНО НЕПОВНОЛІТНІХ

11.1. Ухвала за клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру (ст.ст. 27, 28, 66, 291-293, 485, 489, 496-498, 500, 501 КПК України)

Особливості підготовчого судового засідання:

Підготовче судове засідання проводиться відповідно до пункту 8.1 посібника з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. З метою підготовки до судового розгляду необхідно розглянути можливість і доцільність проведення **закритого** судового засідання за участю неповнолітнього обвинуваченого / неповнолітньої особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності (ст. 27 КПК).

2. Необхідно **перевірити клопотання** про застосування примусових заходів виховного характеру на його відповідність:

– **правовим стандартам:**

- 1) дата надходження;
- 2) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- 3) анкетні відомості про кожного неповнолітнього, до якого пропонується застосувати примусовий захід виховного характеру (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 4) анкетні відомості про кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- 5) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- 6) дата та місце його складення та затвердження;
- 7) наявність підпису слідчого та прокурора, який його затвердив, або лише підпису прокурора, якщо він склав його самостійно.

Перевірити наявність додатків до клопотання:

- 8) реєстр матеріалів досудового розслідування;
- 9) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
- 10) розписка підозрюваного про отримання копії клопотання, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;
- 11) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не підозрюваному.

– **юридичним вимогам до змісту:**

- 1) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;
- 2) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- 3) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- 4) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- 5) інформація про захід виховного характеру, який пропонується застосувати (ст. 292 КПК)

3. Особливості рішень, які може прийняти суд за наслідками підготовчого розгляду:

1) Повернути клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру прокурору, якщо воно не відповідає вимогам ст.ст. 291, 292 КПК, зокрема, якщо:

- ці документи містять положення, що суперечать одне одному;
- у документах наведено недопустиму натуралізацію опису злочину;
- вони не підписані слідчим (крім випадків, коли прокурор склав їх самостійно) чи не затвержені прокурором;
- до них не долучено передбачені законом додатки.

2) Постановити ухвалу про повернення клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру:

- визначити розумний строк, який має бути достатнім для виправлення допущених недоліків.

- негайно направити ухвалу прокурору для усунення зазначених у ній недоліків клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або для долучення необхідних додатків тощо.

3) Постановити ухвалу про призначення судового розгляду – див. пункт 8.1.1 посібника.

4. Дати розпорядження секретарю судового засідання про забезпечення виклику неповнолітнього на судові засідання **через його батьків або** інших законних представників. При цьому, до виклику осіб, які на час провадження у справі досягли повноліття, не застосовуються особливості щодо виклику неповнолітнього обвинуваченого/підозрюваного, передбачені ст. 489 КПК.

! Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово (ст. 28 КПК)

Особливості судового розгляду:

Судовий розгляд проводиться відповідно до розділу 8 з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. Необхідно **забезпечити присутність** прокурора, неповнолітнього обвинуваченого / неповнолітньої особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, законного представника, захисника. Під час засідання також можуть бути присутні: представник служби у справах дітей, представник кримінальної міліції у справах дітей. Якщо немає захисника – див. пункт 2.3.1 посібника.

2. Необхідно **роз'яснити** у разі присутності представників служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей їхнє право:

- заявляти клопотання;
- ставити запитання неповнолітньому обвинуваченому, його законному представнику, потерпілому, свідкам, експерту і спеціалісту;
- висловлювати думку з приводу найбільш доцільних заходів щодо обвинуваченого з метою його перевиховання.

3. Необхідно **з'ясувати у неповнолітнього обвинуваченого / неповнолітньої особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, його захисника, законного представника**, чи були їм надані для ознайомлення копії клопотання та матеріали досудового розслідування (ст. 293 КПК).

4. Додатково слід з'ясувати у **неповнолітнього обвинуваченого, його законного представника**: чи не заперечували вони проти складення і направлення клопотання про застосування до неповнолітнього обвинуваченого примусових заходів виховного характеру (ст. 497 КПК).

5. **Заслухати** прокурора, який повинен довести:

1) **щодо неповнолітнього обвинуваченого:**

- можливість виправлення неповнолітнього обвинуваченого без застосування кримінального покарання;

Які обставини підтверджують, можливість виправлення неповнолітнього обвинуваченого без застосування кримінального покарання? Якими доказами це підтверджується?

2) **щодо неповнолітньої особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності:**

- що суспільно небезпечне діяння мало місце;

Які обставини підтверджують, те що суспільно небезпечне діяння мало місце?

Якими доказами це підтверджується? Розглянути чи є дані докази належними та допустимими.

- що дане суспільно небезпечне діяння було вчинене неповнолітнім у віці з 11 до 14 або 16 років (в залежності від віку, з якого настає кримінальна відповідальність за це діяння). *Які докази доводять, що дане суспільно небезпечне діяння вчинив неповнолітній?*
- необхідність застосування примусового заходу(-дів) виховного характеру до неповнолітнього. *Чим обґрунтовується необхідність застосування примусового заходу(-дів) виховного характеру?*
- вказати вид примусового заходу(-дів) виховного характеру, який необхідно застосувати до неповнолітнього:

Чим обґрунтовується вибір саме такого(-их) примусового заходу(-дів) виховного характеру? Щодо примусового заходу виховного характеру у вигляді обмеження дозвілля та передачі під нагляд батьків – на який термін прокурор пропонує накладати такий(-і) примусовий(-і) захід(-ди) виховного характеру?

! Якщо прокурор не доведе 1-го або 2-го пунктів – відмовити у задоволенні клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру.

6. Необхідно **дослідити** наступні обставини (шляхом допиту як свідків законних представників неповнолітнього, представників служби у справах дітей та кримінальної міліції у справах дітей, представників підприємств, установ чи організацій, в яких навчався або працював неповнолітній, відповідних експертів-психіатрів, осіб, які добре знають умови життя і виховання неповнолітнього):

1) повні та всебічні відомості про особу неповнолітнього обвинуваченого / неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності:

- його вік (число, місяць, рік народження);

! За відсутності відповідних документів і неможливості їх одержання вік неповнолітнього встановлюється медичною експертизою.

- стан здоров'я та рівень розвитку;
- інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру.

Які індивідуально-психологічні особливості має неповнолітній?

Чи є у неповнолітнього не пов'язані з психічним захворюванням відхилення від нормального для даного віку рівня розвитку? Якщо вони є, то в чому вони виявляються і з чим пов'язані?

Чи міг неповнолітній, з урахуванням особливостей його психічного розвитку, цілком усвідомлювати суспільну небезпеку своїх дій?

Якою мірою він міг керувати ними в конкретних обставинах?

Чи залежить оцінка ситуації неповнолітнім від впливу з боку дорослих і який ступінь цієї залежності?

Чи має неповнолітній відхилення в психічному розвитку, які не виключають його осудність, і в чому вони виявляються?

Чи потребує неповнолітній лікування і якого саме?

! За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану із психічною хворобою, має бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними.

2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;

3) умови життя та виховання неповнолітнього;

- склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими й дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його поведінкою, морально-побутові умови сім'ї;

Чи були наявні постійні конфлікти між неповнолітнім та батьками?

Чи прослідковувались проблеми у контролі поведінки неповнолітнього батьками чи іншими законними представниками?

Які взаємини існують між батьками (братами, сестрами) та неповнолітнім обвинуваченим?

Які форми контролю за поведінкою неповнолітнього панували в сім'ї?

Який стан морально-побутових умов проживання сім'ї неповнолітнього обвинуваченого?

Чи було виховання з боку батьків щодо неповнолітнього обвинуваченого належним?

Чи не прослідковувалась зневажливість та байдужість батьків до неповнолітнього?

- обстановку в школі чи іншому навчальному закладі або на виробництві, де навчається або працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього.

Як поводить ся неповнолітній обвинувачений / неповнолітній, який не досяг віку кримінальної відповідальності за місцем навчання або роботи?

Чи не вчиняв він правопорушення, чи не перебував на обліку в службі у справах дітей та кримінальній міліції у справах дітей?

Якщо так, які заходи виховного впливу до нього застосовувалися? Наскільки вони були ефективними?

Які стосунки неповнолітнього обвинуваченого / неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності із вчителями?

Які стосунки неповнолітнього обвинуваченого / неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності з однолітками?

Яка його успішність у навчанні?

- зв'язки та поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою.

Як неповнолітній проводить вільний час? Які має інтереси?

До яких видів діяльності залучений неповнолітній?

4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Чи мав місце вплив дорослого на психіку неповнолітнього з метою збудити в нього рішучість вчинити злочин?

За наявності такого впливу, чи такі дії дорослого викликали рішучість неповнолітнього до вчинення кримінального правопорушення?

Особливості прийняття ухвали за наслідками розгляду клопотання:

1. Необхідно **врахувати**, що примусові заходи виховного характеру можуть бути застосовані лише щодо неповнолітньої особи, яка:

- **обвинувачується у вчиненні вперше кримінального проступку;**
- **обвинувачується у вчиненні вперше злочину невеликої тяжкості;**
- **обвинувачується у вчиненні вперше необережного злочину середньої тяжкості;**
- **не досягла віку кримінальної відповідальності.**

2. Щодо неповнолітнього обвинуваченого:

- необхідно **прийти до висновку** про можливість виправлення неповнолітнього, який обвинувачується без застосування кримінального покарання.

Щодо неповнолітньої особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності:

- необхідно **оцінити** в сукупності обставини, які доводять чи спростовують вчинення неповнолітнім обвинуваченим суспільно небезпечного діяння.

3. Необхідно **додатково врахувати**:

- вік неповнолітньої особи, як обставину, яка пом'якшує покарання, незалежно від того, чи досяг неповнолітній обвинувачений на час розгляду справи повноліття (згідно з п. 3 ч. 1 ст. 66 КК);
- обставини, встановлені у кримінальному провадженні:
 - повні та всебічні відомості про особу неповнолітнього;
 - ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
 - умови життя та виховання неповнолітнього;
 - наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення (див. ст. 485 КПК).

11.2. Особливості прийняття рішення (ст.ст. 27, 28, 66, 226, 291, 293, 344-346, 348-350, 352-354, 376, 485-492 КПК України)

За клопотанням учасників судового провадження суд **має право обрати, змінити чи скасувати запобіжний захід**, обраний неповнолітньому обвинуваченому.

Розгляд питання про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу проводиться відповідно до пункту 2.14.1 посібника з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. При обранні запобіжного заходу для неповнолітнього обвинуваченого необхідно врахувати його:
 - вікові особливості,
 - психологічні особливості,
 - рід занять (ст. 492 КПК).
2. Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється, обвинувачується у вчиненні **тяжкого чи особливо тяжкого злочину** за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК (з питання ризиків – див. пункт 2.14.3 посібника).
3. Необхідно **негайно сповістити** батьків неповнолітнього чи осіб, які їх замінюють, у випадку затримання чи взяття під варту неповнолітнього обвинуваченого.

Особливості судового розгляду:

Судовий розгляд проводиться відповідно до розділу 8 з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. Роз'яснити неповнолітньому обвинуваченому суть обвинувачення (ст. 348 КПК):

– проголосити юридичну формулу обвинувачення неповнолітньому.

Чи зрозуміла суть обвинувачення неповнолітньому? Якщо ні, з урахуванням віку та розумово-психічного розвитку особи неповнолітнього, – роз'яснити останньому суть пред'явленого обвинувачення.

Необхідно розглянути наявність необхідності призначити громадського вихователя неповнолітньому обвинуваченому. При цьому ця особа має підтвердити у судовому засіданні свою згоду бути вихователем.

2. Допитати неповнолітнього обвинуваченого.

Допит неповнолітнього обвинуваченого проводиться за обов'язкової присутності *захисника* (ст. 490 КПК) та не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226 КПК).

До початку допиту:

1. Якщо неповнолітній не досяг 16-річного віку або неповнолітнього визнано розумово відсталим – **поставити питання** про участь законного представника, педагога **чи** психолога, а в разі необхідності – лікаря при проведенні допиту.
2. **Розглянути клопотання** (за умови його подання) захисника про забезпечення участі законного представника, педагога **чи** психолога, а в разі необхідності – лікаря при допиті неповнолітнього, який не досяг 16-річного віку або неповнолітнього визнано розумово відсталим.

– **Заслухати думку** інших учасників судового провадження з приводу заявленого клопотання.

3. **Ухвалити рішення** про забезпечення участі законного представника, педагога **чи** психолога, а в разі необхідності – лікаря при допиті неповнолітнього обвинуваченого.
4. **Роз'яснити** законному представнику, педагогу, психологу або лікарю їхнє право ставити запитання неповнолітньому обвинуваченому.

Хід допиту:

1. **Надати слово** неповнолітньому обвинуваченому для дачі показань щодо кримінального провадження.
2. **Надати право допиту** неповнолітнього обвинуваченого прокурору.
3. **Надати право допиту** неповнолітнього обвинуваченого захиснику неповнолітнього (ст. 351 КПК)

11.2.1. Особливості допиту малолітнього або неповнолітнього свідка (ст. 354 КПК)

До початку допиту:

1. **Забезпечити** присутність законного представника, педагога, психолога **або** лікаря при допиті *малолітнього свідка*.
2. Розглянути необхідність **забезпечення** присутності законного представника, педагога, психолога **або** лікаря при допиті *неповнолітнього свідка*. За такої необхідності **постановити ухвалу** про забезпечення присутності законного представника, педагога, психолога **або** лікаря при допиті неповнолітнього свідка.
3. **Роз'яснити** законному представнику, педагогу, психологу або лікарю їхні:
 - обов'язок бути присутнім під час допиту;
 - право протестувати проти запитань;
 - право ставити запитання (ст. 354 КПК).

! Головуючий має право відвести поставлене запитання.

4. **Роз'яснити** свідку, який не досяг 16-річного віку:
 - обов'язок про необхідність давати правдиві показання, **не попереджуючи** при цьому про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.
5. Свідка, який не досяг 16-річного віку, не потрібно приводити до присяги.
! Допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226 КПК).

11.2.2. Особливості допиту малолітнього та неповнолітнього потерпілого (ст. 354 КПК)

До початку допиту:

1. **Забезпечити** присутність законного представника, педагога, психолога **або** лікаря при допиті *малолітнього потерпілого*.
2. Розглянути необхідність **забезпечення** присутності законного представника, педагога, психолога **або** лікаря при допиті *неповнолітнього потерпілого*. За такої необхідності **постановити ухвалу** про забезпечення присутності законного представника, педагога, психолога або лікаря при допиті неповнолітнього потерпілого.
3. **Роз'яснити** законному представнику, педагогу, психологу або лікарю їхні:
 - обов'язок бути присутнім під час допиту;
 - право протестувати проти запитань;
 - право ставити запитання (ст. 354 КПК).

! Головуючий має право відвести поставлене запитання.

4. **Роз'яснити** потерпілому, який не досяг 16-річного віку:
 - обов'язок давати правдиві показання, **не попереджуючи** при цьому про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання.

5. Потерпілого, який не досяг 16-річного віку, не потрібно приводити до присяги.

! Допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226 КПК).

Особливості призначення покарання та ухвалення вироку:

1. Необхідно **додатково врахувати:**

- неповнолітній вік особи, як обставину, яка пом'якшує покарання, незалежно від того, чи досяг обвинувачений на час розгляду справи повноліття (згідно з п. 3 ч. 1 ст. 66 КК).
- обставини, встановлені у кримінальному провадженні:
 - повні та всебічні відомості про особу неповнолітнього;
 - ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;
 - умови життя та виховання неповнолітнього;
 - наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення (див. ст. 485 КПК).

2. Врахувати наявність підстав для застосування примусових заходів виховного характеру.

3. Визначити, чи потрібно призначити неповнолітньому громадського вихователя. За наявності такої необхідності, **навести мотиви** призначення громадського вихователя неповнолітньому.

Розділ 12

ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО ПИТАНЬ
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ
ЗАХОДІВ МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

12.1. Ухвала за клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру (ст.ст. 27, 291-293, 376, 503, 505-508, 512, 513 КПК України)

Особливості підготовчого судового засідання:

Підготовче судове засідання проводиться відповідно до пункту 8.1 посібника з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. Необхідно перевірити клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру на його відповідність:

1) **правовим стандартам:**

- дата надходження;
- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості про кожну особу, до якої пропонується застосувати примусовий захід медичного характеру (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- анкетні відомості про кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
- дата та місце його складення та затвердження;
- наявність підпису слідчого та прокурора, який його затвердив, або лише підпису прокурора, якщо він склав його самостійно.

Перевірити наявність додатків до клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру:

- реєстр матеріалів досудового розслідування;
- цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
- розписка особи, стосовно якої передбачається застосування заходів медичного характеру, про отримання копії клопотання, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;
- розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

2) **юридичним вимогам до змісту:**

- виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правової кваліфікації кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;
- обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- інформація про захід медичного характеру, який пропонується застосувати, та позиція щодо можливості забезпечення участі особи під час судового провадження за станом здоров'я (ст. 292 КПК).

2. За клопотанням учасників судового провадження суд має право обрати, змінити чи скасувати запобіжний захід, обраний обвинуваченому.

Розгляд питання про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу проводиться відповідно до пункту 2.14.1 посібника з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1) До особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, можуть бути застосовані судом виключно такі запобіжні заходи:

- передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом;
- поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

2) Передбачені запобіжні заходи застосовуються до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби (ст. 508 КПК).

3. Особливості рішень, які може прийняти суд за наслідками попереднього розгляду:

1) Повернути клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру прокурору, якщо воно не відповідає вимогам ст.ст. 291, 292 КПК, зокрема, якщо:

- ці документи містять положення, що суперечать одне одному;
- у документах наведено недопустиму натуралізацію опису злочину;
- вони не підписані слідчим (крім випадків, коли прокурор склав їх самостійно) чи не затверджені прокурором;
- до них не долучено передбачені законом додатки.

Постановити ухвалу про повернення клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру:

- визначити розумний строк, який має бути достатнім для виправлення допущених недоліків;
- негайно направити ухвалу прокурору для усунення зазначених у ній недоліків повернення клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру або для долучення необхідних додатків тощо.

2) Постановити ухвалу про призначення судового розгляду – див. пункт 8.1.1 посібника.

Особливості судового розгляду:

Судовий розгляд проводиться відповідно до розділу 8 з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. Необхідно **забезпечити присутність**: прокурора, захисника, законного представника. Під час засідання також можуть бути присутні: особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру.

! Участь особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, не є обов'язковою і може мати місце, якщо цьому не перешкоджає характер розладу психічної діяльності особи чи її психічного захворювання (ст. 512 КПК). Для встановлення останнього факту необхідно надіслати запит до лікарсько-консультативної комісії щодо спроможності особи перебувати у судовому засіданні.

2. Роз'яснити особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру:

- її право користуватися процесуальними правами обвинуваченого;

! При цьому обсяг прав особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку психіатричної експертизи.

- її право здійснювати свої права через законного представника, захисника (ст. 506 КПК).

3. **Прийняти рішення** (ухвалу) про проведення судового засідання без участі особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, **за умови**, якщо характер розладу психічної хвороби чи психічного захворювання перешкоджає проведенню процесуальних дій за її участю або її участі у судовому засіданні.

! Наявність існування факту такої психічної хвороби чи психічного захворювання необхідно визначити відповідно до висновку психіатричної експертизи.

4. **З'ясувати** в особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, **її захисника, законного представника**, чи були їм надані для ознайомлення копії клопотання та реєстру матеріалів досудового розслідування (ст. 293 КПК).

5. Розглянути питання про доцільність проведення **закритого** судового засідання при заслуховуванні висновку психіатричної експертизи.

! Відомості щодо стану психічного здоров'я особи і надання психіатричної допомоги вважаються конфіденційними (ст. 27 КПК).

6. Заслухати прокурора, який повинен довести:

- 1) що суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення мало місце;
*Які обставини підтверджують те, що суспільно небезпечне діяння мало місце?
Якими доказами це підтверджується?*
- 2) що дане суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення було вчинене особою, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру;
Які докази доводять, що дане суспільно небезпечне діяння вчиняла ця особа?

! Якщо прокурор не довів пункти 1 та 2 – постановити ухвалу про відмову в застосуванні примусових заходів медичного характеру та закрити кримінальне провадження.

- 3) що дане суспільно небезпечне діяння, кримінальне правопорушення було вчинене особою, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, в **стані неосудності**.
Які докази підтверджують факт того, що особа на момент вчинення діяння була у стані неосудності? Чи є наявний медичний документ, який підтверджує чи спростовує даний факт?

! Якщо прокурор довів пункт 3 – постановити ухвалу про застосування примусових заходів медичного характеру.

! Якщо прокурор довів пункт 3, однак на момент судового розгляду особа видужала або внаслідок змін у стані її здоров'я відпала потреба в застосуванні примусових заходів медичного характеру – постановити ухвалу про закриття кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

! Якщо прокурор не довів пункт 3 – постановити ухвалу про закриття кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 513 КПК).

- 4) що ця особа не захворіла після вчинення кримінального правопорушення на психічну хворобу, як це виключає застосування покарання;

Розглянути з даного питання висновок експерта. При необхідності, експерта можна допитати.

- 5) необхідність застосування примусового заходу медичного характеру до особи.

Чим обґрунтовується необхідність застосування примусового заходу медичного характеру до особи? Чим обґрунтовується необхідність застосування саме такого примусового заходу медичного характеру до особи?

7. **Дослідити** наступні обставини (шляхом допиту як свідків законних представників особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, відповідних експертів-психіатрів, інших осіб у справі):

- 1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;
- 2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;
- 3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;
- 4) поведінку особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;
- 5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;
- 6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням (ст. 505 КПК).

Особливості постановлення ухвали щодо застосування примусових заходів медичного характеру:

1. **Враховати**, що примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані лише щодо особи, яка є *суспільно небезпечною* (ст. 503 КПК).
2. Враховати, що кримінально-правова оцінка суспільно-небезпечного діяння повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій.
3. При кримінально-правовій оцінці суспільно-небезпечного діяння **не враховується**:
 - попередня судимість особи;
 - факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільняли від відповідальності або покарання;
 - факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру (ст. 503 КПК).
4. **Враховати**, що наявність *акта психіатричної експертизи та висновку лікувальної установи* є обов'язковими умовами для застосування примусового заходу медичного характеру; відсутність цих документів виключає застосування таких заходів.

! Водночас їх наявність не зобов'язує суд застосувати такі заходи, оскільки визнання особи обмежено осудною відповідно до ч. 1 ст. 20 КК належить виключно до компетенції суду.
5. **Навести мотиви** застосування примусових заходів медичного характеру при встановленні стану обмеженої осудності обвинуваченого, застосування примусового лікування (ст. 376 КПК).
6. Враховати, що до неосудних і обмежено осудних осіб за медичними критеріями не можуть застосовуватись однакові примусові заходи медичного характеру з числа передбачених Кримінальним Кодексом України.

12.2. Особливості прийняття рішення (ст.ст. 27, 291-293, 376, 503, 505, 509, 510, 512 КПК України)

Особливості судового розгляду:

Судовий розгляд проводиться відповідно до розділу 8 посібника з урахуванням нижчезазначених особливостей.

1. Необхідність проведення психіатричної експертизи.

Якщо під час судового провадження буде встановлено обставини, які дають підстави вважати, що обвинувачений перебував чи перебуває в стані неосудності, суд **зобов'язаний залучити експерта** (експертів) для проведення психіатричної експертизи (ст. 509 КПК).

Що таке стан неосудності?

- наявність у особи згідно з медичним документом розладу психічної діяльності або психічного захворювання;
- поведінка особи під час вчинення суспільно небезпечного діяння або після нього була або є неадекватною (затямарення свідомості, порушення сприйняття, мислення, волі, емоцій, інтелекту чи пам'яті тощо).

2. Необхідність проведення тривалої експертизи:

У разі необхідності здійснення тривалого, на думку експерта (спеціаліста), спостереження та дослідження особи, таку особу суд **може направити** до медичного закладу для проведення стаціонарної психіатричної експертизи. За наслідками прийняття такого рішення суд постановляє **ухвалу**.

! Тривалість такої експертизи не може перевищувати 2-х місяців (ст. 509 КПК).

3. Прийняти рішення про відкладення судового розгляду до завершення проведення зазначеної експертизи.

! При цьому строк відкладення судового розгляду має бути достатній для проведення психіатричної експертизи та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

4. Розглянути питання про доцільність проведення **закритого** судового засідання при заслуховуванні висновку психіатричної експертизи.

! Відомості про стан психічного здоров'я особи і надання психіатричної допомоги вважаються конфіденційними (ст. 27 КПК).

5. Зміна порядку судового розгляду.

Розглянути питання про зміну порядку судового розгляду, **якщо** висновок експерта підтверджує неосудність обвинуваченого (вчинення ним кримінального правопорушення у стані неосудності або обмеженої осудності, або захворювання на психічну хворобу обвинуваченим до ухвалення вироку).

При цьому **необхідно**:

- заслухати думку сторін про зміну порядку судового розгляду (за необхідності з власної ініціативи або за клопотанням сторін кримінального провадження чи потерпілого допитавши експерта, який проводив експертизу);
 - постановити ухвалу про зміну порядку судового розгляду;
 - повідомити про це присутніх.

6. Продовжити судовий розгляд з урахуванням **особливостей** кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Щодо особливостей кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру див. розділ 11.2 цього посібника.

7. Об'єднання справ в одне провадження.

Необхідно **об'єднати в одне провадження**: кримінальне провадження, яке здійснюється в загальному порядку, та кримінальне провадження щодо застосування заходів медичного характеру, **якщо** висновок психіатричної експертизи підтверджує факт вчинення особою кримінального правопорушення у стані неосудності.

8. Необхідно **дослідити** наступні обставини (шляхом допиту як свідків законних представників особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, відповідних експертів-психіатрів, ін. осіб по справі):

- 1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;
- 2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;
- 3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;
- 4) поведінку особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;
- 5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;
- 6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням (ст. 505 КПК).

Особливості постановлення ухвали щодо застосування примусових заходів медичного характеру:

! У разі об'єднання проваджень (кримінальне провадження, яке здійснюється у загальному порядку, та кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру) необхідно ухвалити вирок щодо обвинувачення та ухвалу щодо застосування примусових заходів медичного характеру (ст. 512 КПК).

1. **Враховати**, що примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані лише щодо особи, яка є *суспільно небезпечною* (ст. 503 КПК).

2. Враховати, що кримінально-правова оцінка суспільно-небезпечного діяння повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну безпеку вчинених дій.

3. При кримінально-правовій оцінці суспільно-небезпечного діяння **не враховується**:

- попередня судимість особи;
- факт вчинення раніше кримінального правопорушення, за який особу звільняли від відповідальності або покарання;
- факт застосування до неї примусових заходів медичного характеру (ст. 503 КПК).

5. **Враховати**, що наявність *акта психіатричної експертизи* та *висновку лікувальної установи* є обов'язковими умовами для застосування примусового заходу медичного характеру; відсутність цих документів виключає застосування таких заходів.

! Водночас їх наявність не зобов'язує суд застосувати такі заходи, оскільки визнання особи обмежено осудною відповідно до ч. 1 ст. 20 КК належить виключно до компетенції суду.

6. **Навести мотиви** застосування примусових заходів медичного характеру при встановленні стану обмеженої осудності обвинуваченого, застосування примусового лікування (ст. 376 КПК).

7. Враховати, що до неосудних і обмежено осудних осіб за медичними критеріями не можуть застосовуватись однакові примусові заходи медичного характеру з числа передбачених Кримінальним Кодексом України.

Розділ 13

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

13.1. Звільнення від кримінальної відповідальності (глава 24, § 2), ст.ст. 284–288

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, потерпілий, підозрюваний/обвинувачений, захисник.

Хто ще може брати участь у засіданні: перекладач, свідки, експерт, спеціаліст, судовий розпорядник, представник потерпілого (його законний представник); представник колективу – у випадках звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки.

Рекомендований хід засідання:

1. **Встановити** особу обвинуваченого, **з'ясувати** його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан.

З'ясувати:

- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – залучити перекладача);
- якщо немає захисника, то перевірити, чи є обов'язковою участь захисника у цій ситуації (див. ст.ст. 49, 52 КПК);
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому.

3. **Перевірити клопотання** прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності на:

- відповідність вимогам ст. 287 КПК,
- наявність письмової згоди особи на звільнення від кримінальної відповідальності (повинна бути додана до клопотання).

4. **Заслухати** прокурора.

Прокурор повинен довести:

- наявність обставин, які свідчать, що особа підлягає звільненню або може бути звільнена від кримінальної відповідальності;
- зазначити відповідну правову підставу такого звільнення.

! Підстави звільнення від кримінальної відповідальності містяться у таких статтях Кримінального кодексу України: ст.ст. 44–49, а також інші статті, які містять підстави звільнення від кримінальної відповідальності спеціальних суб'єктів (неповнолітніх і військовослужбовців – ст.ст. 99 і 401) та спеціальні підстави звільнення від кримінальної відповідальності (відповідні частини ст.ст. 111, 114, 175, 212, 212-1, 255, 258-3, 258-5, 260, 263, 289, 307, 309, 311, 321, 321-1, 368-3, 368-4, 369).

5. **Заслухати** підозрюваного/обвинуваченого.

З'ясувати:

- Чи був він ознайомлений з клопотанням прокурора?
- Чи вважає він за можливе бути звільненим від кримінальної відповідальності?

6. **Заслухати** захисника.

7. **Заслухати** потерпілого.

З'ясувати його думку щодо можливості звільнення підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності.

! На відміну від згоди особи на звільнення від кримінальної відповідальності (абзац другий ч. 1 ст. 287 КПК) думка потерпілого може і не бути зафіксована письмово – однак суд удруге з'ясовує її (ч. 2 ст. 288 КПК), отже вона може після з'ясування її прокурором змінитися.

! Необхідно враховувати думку потерпілого, однак з п. 8 ч. 1 ст. 287 та ч. 2 ст. 288 КПК випливає, що негативна думка потерпілого щодо можливості звільнення особи від кримінальної відповідальності не є перепорою для такого звільнення, за винятком випадків, передбачених ст. 45 КК.

8. Заслухати інших учасників судового провадження.

9. Оцінити в сукупності обставини та прийняти рішення, на основі якого:

а) постановити ухвалу, якою закрити кримінальне провадження та звільнити підозрюваного, обвинуваченого від кримінальної відповідальності у випадку встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність;

! Положення ч. 3 ст. 288 КПК не є імперативним, оскільки відповідно до ст.ст. 47, 48 і 97 КК, а також ч. 4 ст. 288 КПК особу у випадку встановлення певних обставин може бути, а може й не бути звільнено від кримінальної відповідальності.

або

б) у разі встановлення судом необґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності своєю ухвалою відмовити у його задоволенні та повернути клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку, або продовжити судове провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду.

10. Роз'яснити порядок оскарження прийнятого рішення.

11. Вручити копію ухвали підозрюваному/обвинуваченому негайно після її оголошення.

13.2. Відновлення провадження при відмові від поручительства (глава 24, § 2, ст.ст. 8, 17, 289, 372 КПК)

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, потерпілий, підозрюваний/обвинувачений, захисник.

Хто ще може брати участь у засіданні: перекладач, свідки, експерт, спеціаліст, судовий розпорядник, представник потерпілого (його законний представник); представник колективу.

Рекомендований хід засідання:

1. **Встановити** особу обвинуваченого, **з'ясувати** його прізвище, ім'я, по батькові, місце і дату народження, місце проживання, заняття та сімейний стан.

З'ясувати:

- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – залучити перекладача);
- якщо немає захисника, то перевірити, чи є обов'язковою участь захисника у цій ситуації – див. ст.ст. 49, 52 КПК);
- чи були вручені йому копії клопотання та матеріалів.

2. **Роз'яснити права** підозрюваному/обвинуваченому.

3. **Оголосити** рішення загальних зборів колективу підприємства, установи чи організації про відмову від поручительства за взятю ними на поруки особу.

4. **Заслухати** представника колективу.

З'ясувати:

- чи дійсно було прийняте рішення загальних зборів колективу про відмову від поручительства за взятю ними на поруки дану конкретну особу;
- коли, де, за чією ініціативою і за яких обставин приймалось таке рішення; чи було воно прийняте за належного кворуму більшістю голосів присутніх;
- у чому саме полягало невинувачення довіри колективу, ухилення від заходів виховного характеру та порушення громадського порядку, коли вони мали місце;
- чим саме (зокрема, якими документами) підтверджується ухилення від заходів виховного характеру та порушення громадського порядку.

5. **Заслухати** прокурора.

6. **Заслухати** підозрюваного/обвинуваченого.

З'ясувати:

- Чи був він ознайомлений з рішенням колективу про відмову від поручительства стосовно нього?
- Що саме він може пояснити з цього приводу?

7. **Заслухати** захисника.

8. **Заслухати** потерпілого та інших учасників судового провадження.

9. **Оцінити** в сукупності обставини та **прийняти одне з наступних рішень:**

а) переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки – своєю ухвалою скасувати ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки та направити матеріали провадження для проведення досудового розслідування в загальному порядку;

б) якщо питання про звільнення від кримінальної відповідальності було прийняте після направлення обвинувального акта до суду, переконавшись у порушенні особою умов передачі на поруки – здійснити судове провадження в загальному порядку;

або

в) переконавшись у тому, що порушення особою умов передачі на поруки не мало місця – своєю ухвалою залишити в силі ухвалу про закриття кримінального провадження і звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею її на поруки.

10. Роз'яснити порядок оскарження прийнятого рішення.

11. Вручити копію ухвали підозрюваному/обвинуваченому негайно після її оголошення.

Розділ 14

ЕКСТРАДИЦІЯ

14.1. Розгляд клопотання про застосування тимчасового арешту

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, затриманий, захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: перекладач (якщо затриманий не володіє державною мовою), законний представник затриманого, представник дипломатичної/консульської установи держави громадянства особи, щодо якої вирішується питання про застосування тимчасового арешту.

Забезпечити прибуття затриманого (ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135 КПК) – див. пункт 2.8 посібника.

За необхідності – вжити заходів для **забезпечення** затриманого **захисником** (ст. 49, ч. 9 ст. 206, п. 2 ч. 1 ст. 581 КПК) – див. пункт 2.3 посібника.

! Слід пам'ятати, що клопотання про застосування тимчасового арешту має бути розглянуте слідчим суддею в межах 72-годинного строку з моменту фактичного затримання особи.

Рекомендований хід засідання:

1. **Забезпечити** виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК:

- відкрити судове засідання й оголосити про розгляд клопотання прокурора про застосування тимчасового арешту;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам і причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати роздачу судовим розпорядником учасникам судового засідання пам'яток про їхні права і обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. **З'ясувати** у затриманого:

- його прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, громадянство, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє він українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника, ч. 2 ст. 581 КПК);
- чи є у нього захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи має він статус біженця, особи, яка потребує додаткового чи тимчасового захисту;
- чи вручені йому копії клопотання прокурора і матеріалів, коли саме, чи мав він достатньо часу і можливостей підготуватись до засідання суду, якщо не мав – надати час та можливості для цього.

3. **Роз'яснити** затриманому права, передбачені ст. 581 КПК.

4. **Перевірити** клопотання про застосування тимчасового арешту:

- відповідність територіальній юрисдикції (за місцем затримання особи);
- дата і час надходження;
- відповідність вимогам ч. 4 ст. 583 КПК.

5. **Визначити**, яка саме міжнародна угода, згода на обов'язковість якої надана Верховною Радою України, поширюється на дані правовідносини.

6. **З'ясувати** у затриманого:

- чи зрозуміла йому суть кримінального правопорушення, у зв'язку з яким його затримано, у разі потреби – роз'яснити її;
- коли саме (точний час) і де його було затримано, чи відповідають ці дані даним у протоколі затримання;

- чи не застосовувалось до нього насильство під час затримання або тримання під вартою – діяти відповідно до вимог ч.ч. 6, 7 ст. 206 КПК;
- чи були повідомлені органом затримання про факт затримання та місце перебування його близькі родичі, члени сім'ї чи інші особи за його вибором;
- чи було дотримано органом затримання його право на захист та чи забезпечено конфіденційність спілкування із захисником;
- чи подавалась затриманим або його захисником скарга на затримання, якщо так – якими є наслідки її розгляду.

7. Запропонувати затриманому зробити заяву щодо:

- законності затримання та дотримання його прав в ході затримання;
- дотримання строків доставлення до слідчого судді та строків розгляду клопотання;
- наявності обставин, за яких видача (екстрадиція) не може бути здійснена – див. ст. 589 КПК;
- наявності підстав для застосування запобіжного заходу, не пов'язаного з триманням під вартою – див. ч.ч. 1, 2 ст. 585 КПК;
- щодо інших обставин, які затриманий вважає істотними для розгляду клопотання.

8. Заслухати думку прокурора.

Прокурор повинен довести, що

- з моменту затримання особи до доставлення її до слідчого судді не минуло 60 годин;
- в ході затримання були дотримані відповідні права затриманої особи;
- лише тимчасовий арешт зможе гарантувати запобігання втечі затриманого та забезпечення у подальшому його видачі – з урахуванням ч.ч. 1, 2 ст. 585 КПК;
- відсутні очевидні обставини, за яких видача особи не може бути здійснена – див. ст. 589 КПК.

9. Заслухати захисника, інших учасників.

10. Оцінити в сукупності обставини, зазначені у ст.ст. 582, 583, 585, 589 КПК, заяву затриманого, думку прокурора і захисника, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень:

- постановити ухвалу про застосування тимчасового арешту на строк до 40 діб

або

- постановити ухвалу про відмову в застосуванні тимчасового арешту.

! Необхідно мати на увазі, що деякі міжнародні договори України можуть передбачати менший або більший за 40 діб строк тимчасового арешту, в межах якого слідчий суддя і повинен приймати своє рішення.

! Ухвала про відмову в застосуванні тимчасового арешту може постановлюватись як у разі виявлення очевидних перешкод для видачі (будь-який інший запобіжний захід при цьому не застосовується), так і за наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі (слідчим суддею застосовується запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, у відповідності до вимог ст. 585 КПК).

11. Проголосити ухвалу в судовому засіданні та **роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення.

! Слід мати на увазі, що ухвала слідчого судді за наслідками розгляду клопотання про застосування тимчасового арешту може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, до якої застосовано тимчасовий арешт, її захисником чи законним представником, прокурором.

12. Вручити копію ухвали затриманому негайно після її проголошення.

14.2. Розгляд клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для забезпечення видачі особи (екстрадиційний арешт)

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор; особа, щодо якої вирішується питання про застосування екстрадиційного арешту; захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: перекладач (якщо особа не володіє державною мовою), законний представник, представник дипломатичної/консульської установи держави громадянства особи, щодо якої вирішується питання про застосування екстрадиційного арешту.

Забезпечити прибуття особи, щодо якої вирішується питання про застосування екстрадиційного арешту (ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135 КПК) – див. пункт 2.8 посібника.

За необхідності – вжити заходів для **забезпечення** особи захисником (ст. 49, ч. 9 ст. 206, п. 2 ч. 1 ст. 581 КПК) – див. пункт 2.3 посібника.

! Слід пам'ятати, що клопотання про застосування екстрадиційного арешту має бути розглянуте слідчим суддею в межах 72-годинного строку з моменту фактичного затримання особи (якщо до такої особи не застосовувався тимчасовий арешт) або в межах строку тимчасового арешту (якщо тимчасовий арешт до особи застосовувався).

Рекомендований хід засідання:

1. Забезпечити виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК:

- відкрити судові засідання й оголосити про розгляд клопотання прокурора про застосування екстрадиційного арешту;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам і причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати роздачу судовим розпорядником учасникам судового розгляду пам'яток про їхні права і обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. З'ясувати в особи, щодо якої вирішується питання про застосування екстрадиційного арешту:

- її прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, громадянство, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє вона українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника, ч. 5 ст. 584 КПК);
- чи є у неї захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи має вона статус біженця, особи, яка потребує додаткового чи тимчасового захисту;
- чи вручені їй копії клопотання прокурора, додатків до нього, запиту про видачу, коли саме, чи мала вона достатньо часу і можливостей підготуватись до засідання суду, якщо ні – надати час та можливості для цього.

3. Роз'яснити особі, щодо якої вирішується питання про застосування екстрадиційного арешту, права, передбачені ст. 581 КПК.

4. Перевірити клопотання про застосування екстрадиційного арешту:

- відповідність територіальній юрисдикції (за місцем тримання особи під вартою);
- дата і час надходження;
- відповідність вимогам ч.ч. 2, 3 ст. 584 КПК.

! Ненадходження запиту про видачу в передбачені міжнародним договором України строки має тягнути за собою відмову в застосуванні екстрадиційного арешту до відповідної особи і негайне звільнення її з-під варти.

! Матеріали, які подаються слідчому судді, мають бути перекладені українською мовою або іншою мовою, передбаченою чинним для України міжнародним договором.

5. **Визначити**, яка саме міжнародна угода, згода на обов'язковість якої надана Верховною Радою України, поширюється на дані правовідносини.

6. **З'ясувати** у затриманого, до якого не застосовувався тимчасовий арешт або якого повторно затримано на підставі ч. 8 ст. 583 КПК, питання, перелічені у пункті 14.1 посібника, а в особи, яка на час розгляду перебуває під тимчасовим арештом – наступні питання:

- чи зрозуміла їй суть кримінального правопорушення, у зв'язку з яким вона утримується під вартою, у разі потреби – роз'яснити її;
- чи не застосовувалось до неї насильство під час тримання під вартою – діяти відповідно до вимог ч.ч. 6, 7 ст. 206 КПК.

7. **Запропонувати** затриманому зробити заяву щодо питань, перелічених у пункті 14.1 посібника, а особі, яка на час розгляду клопотання перебуває під тимчасовим арештом – щодо наступних питань:

- надходження запиту компетентного органу іноземної держави про видачу у встановлений відповідним міжнародним договором строк;
- наявності обставин, за яких видача (екстрадиція) не може бути здійснена – див. ст. 589 КПК;
- наявності обставин, які гарантують запобігання її втечі та забезпечення у подальшому її видачі, без застосування екстрадиційного арешту – див. ч.ч. 1, 2 ст. 585 КПК;
- інших обставин, які ця особа вважає істотними для розгляду клопотання.

8. **Заслухати** думку прокурора.

Прокурор повинен довести, що:

- щодо затриманого – див. пункт 14.1 посібника,
- щодо особи, яка на час розгляду клопотання перебуває під тимчасовим арештом:
 - запит про видачу надійшов у встановлений відповідним міжнародним договором строк;
 - винятково екстрадиційний арешт може гарантувати запобігання втечі відповідної особи та забезпечення у подальшому її видачі – див. ч.ч. 1, 2 ст. 585 КПК;
 - відсутні очевидні обставини, за яких видача особи не може бути здійснена – див. ст. 589 КПК.

9. **Заслухати** захисника, інших учасників.

10. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені у ст.ст. 582, 584, 585, 589 КПК, заяву особи, щодо якої вирішується питання про застосування екстрадиційного арешту, думку прокурора і захисника, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень:

- **постановити ухвалу про застосування екстрадиційного арешту**

або

- **постановити ухвалу про відмову в застосуванні екстрадиційного арешту.**

! При розгляді клопотання про застосування екстрадиційного арешту слідчий суддя не досліджує питання про винуватість та не перевіряє законність процесуальних рішень, прийнятих компетентними органами іноземної держави у кримінальному провадженні стосовно особи, щодо якої надійшов запит про видачу.

! Слідчий суддя може винести ухвалу про застосування екстрадиційного арешту до вирішення питання про екстрадицію, але не більш ніж на 12 місяців. У межах цього строку ч.ч. 11, 12 ст. 584 КПК передбачають порядок періодичного судового перегляду підстав для подальшого утримання особи під вартою або її звільнення (імперативного (один раз на 2 місяці) з ініціативи прокурора і диспозитивного (не частіше одного разу на місяць) за ініціативи сторони захисту).

! Ухвала про відмову в застосуванні екстрадиційного арешту може постановлюватись як у разі виявлення очевидних перешкод для видачі та інших передбачених законом чи міжнародним договором обставин (будь-який запобіжний захід при цьому не застосовується), так і за наявності обставин, які гарантують запобігання втечі особи та забезпечення у подальшому її видачі (слідчим суддею застосовується запобіжний захід, не пов'язаний з триманням під вартою, у відповідності до вимог ст. 585 КПК).

11. **Проголосити** ухвалу в судовому засіданні та **роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення.

! Слід мати на увазі, що ухвала слідчого судді за наслідками розгляду клопотання про застосування екстрадиційного арешту може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, до якої застосовано екстрадиційний арешт, її захисником чи законним представником, прокурором.

12. **Вручити** копію ухвали особі, щодо якої вирішувалось питання про застосування екстрадиційного арешту, негайно після її проголошення.

14.3. Розгляд скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію)

Перед засіданням:

Хто повинен брати участь у засіданні: прокурор, який проводив екстрадиційну перевірку; особа, щодо якої прийнято рішення про видачу, захисник (якщо його участь є обов'язковою за законом або інтереси правосуддя цього вимагають).

Хто ще може брати участь у засіданні: перекладач (якщо особа не володіє державною мовою), законний представник, інші особи в залежності від підстав оскарження видачі (свідок, спеціаліст, експерт, представник офісу УВКБ ООН тощо).

Забезпечити прибуття особи, щодо якої прийнято рішення про видачу (ч. 2 ст. 134, ч. 3 ст. 135 КПК) – див. пункт 2.8 посібника.

За необхідності – вжити заходів для **забезпечення** цієї особи захисником (ст. 49, ч. 9 ст. 206, п. 2 ч. 1 ст. 581 КПК) – див. пункт 2.3 посібника.

! Слід пам'ятати, що скарга на рішення про видачу має бути розглянута слідчим суддею у 5-денний строк з дня її надходження до суду.

Рекомендований хід засідання:

1. **Забезпечити** виконання вимог ст.ст. 342-345 КПК:

- відкрити судове засідання й оголосити про розгляд скарги на рішення про видачу;
- заслухати доповідь секретаря судового засідання про явку викликаних і повідомлених осіб, встановлення їхньої особи, перевірку повноважень захисників і представників, вручення викликів і повідомлень відсутнім особам і причини їх неприбуття, якщо вони відомі;
- заслухати повідомлення секретаря судового засідання про повне фіксування судового розгляду та умови цього фіксування;
- оголосити склад суду, прізвища інших учасників провадження, роз'яснити учасникам судового провадження право відводу, вирішити питання щодо відводів, якщо вони заявлені;
- проконтролювати роздачу судовим розпорядником учасникам судового засідання пам'яток про їхні права і обов'язки, після ознайомлення з ними – з'ясувати, чи зрозумілі їм їхні права та обов'язки, у разі потреби – роз'яснити їх.

2. **З'ясувати** в особи, щодо якої прийнято рішення про видачу:

- її прізвище, ім'я та по батькові, місце і дату народження, громадянство, місце проживання, заняття, сімейний стан;
- чи розуміє вона українську мову (якщо не розуміє – див. пункт 2.5 посібника, ч. 2 ст. 581 КПК);
- чи є у неї захисник (якщо немає – див. пункт 2.3 посібника);
- чи має вона статус біженця, особи, яка потребує додаткового чи тимчасового захисту;
- чи вручені їй копії запиту про видачу, додатків до нього та рішення про видачу зрозумілою їй мовою, коли саме, чи мала вона достатньо часу і можливостей підготуватись до засідання суду, якщо ні – надати час та можливості для цього.

3. **Роз'яснити** особі, щодо якої прийнято рішення про видачу, права, передбачені ст. 581 КПК.

4. **Перевірити** скаргу на рішення про видачу:

- відповідність територіальній юрисдикції – ч. 1 ст. 591 КПК;
- чи подана уповноваженою особою;
- чи подана скарга в межах встановлених законом строків для оскарження – ч. 3 ст. 590, якщо ні – чи немає підстав для поновлення строків.

5. **Визначити**, які саме міжнародні угоди, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, поширюються на дані правовідносини, яким є їх співвідношення.

6. **Заслухати** думку прокурора щодо:

- доказів на підтвердження законності рішення про видачу та повноти екстрадиційної перевірки,
- аргументів скарги на рішення про видачу.

7. **Заслухати** особу, щодо якої прийнято рішення про видачу, її захисника з приводу доказів, якими обґрунтовуються аргументи скарги – див. ст. 589, ч. 4 ст. 590 КПК.

! При розгляді скарги на рішення про видачу слідчий суддя не має ні досліджувати питання про винуватість особи, ані перевіряти законність процесуальних рішень компетентних органів іноземної держави у кримінальному провадженні стосовно особи, щодо видачі якої надійшов запит.

8. **Заслухати** інших учасників судового провадження, якщо їхні свідчення, висновки, докази, що є у них в розпорядженні, мають значення для правильного вирішення скарги.

9. **Оцінити** в сукупності обставини, зазначені у ст.ст. 589, 590 КПК та у відповідному міжнародному договорі України, аргументи учасників судового розгляду, досліджені докази, та **прийняти** за результатами цієї оцінки одне з двох таких альтернативних рішень:

- постановити ухвалу про залишення скарги без задоволення
- або
- постановити ухвалу про задоволення скарги і скасування рішення про видачу (екстрадицію).

! Необхідно обов'язково враховувати, що деякі міжнародні договори України про видачу можуть передбачати додаткові підстави для відмови в екстрадиції – ч. 6 ст. 589 КПК.

! Крім того, такі додаткові підстави можуть передбачати й міжнародні договори у сфері захисту прав людини. Для прикладу, екстрадиція особи, якій у запитуючій країні можуть загрозувати катування, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження і покарання, суперечитиме ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і не може бути здійснена Україною як учасницею цієї Конвенції.

10. **Проголосити** ухвалу в судовому засіданні і **роз'яснити** порядок оскарження прийнятого рішення.

! Слід мати на увазі, що ухвала слідчого судді за наслідками розгляду скарги на рішення про видачу може бути оскаржена в апеляційному порядку прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, її захисником чи законним представником.

11. **Вручити** копію ухвали особі, щодо якої прийнято рішення про видачу, негайно після її проголошення.